

Kansallinen luonnon virkistyskäytön strategia 2030

Valtioneuvoston periaatepäätös

VALTIONEUVOSTON JULKAISUJA 2022:13

vn.fi

VALTIONEUVOSTO
STATSRÅDET

Valtioneuvoston julkaisu 2022:13

Kansallinen luonnon virkistyskäytön strategia 2030

Valtioneuvoston periaatepäätös

Valtioneuvosto Helsinki 2022

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

**Valtioneuvoston
verkkokirjakauppa**

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

**LUONNON
VIRKISTYSKÄYTÖN
STRATEGIA**

Valtioneuvosto
Ympäristöministeriö

This publication is copyrighted. You may download, display and print it for Your own personal use. Commercial use is prohibited.

ISBN pdf: 978-952-383-685-3

ISSN pdf: 2490-0966

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2022

Kansallinen luonnon virkistyskäytön strategia 2030 Valtioneuvoston periaatepäätös

Valtioneuvoston julkaisu 2022:13

Julkaisija Valtioneuvosto

Yhteisötekijä Ympäristöministeriö

Kieli suomi

Sivumäärä

111

Tiivistelmä

Luonnon virkistyskäyttö on suomalaisille tärkeää. Aikuisväestöstä ulkoilee säännöllisesti 96 %. Vahvan perinteen jatkuminen ei ole itsestäänselvyys. Muun muassa ilmastomuutos, kaupungistuminen, ikääntyminen ja maahanmuutto haastavat jatkossa luonnossa liikkumista.

Vuoteen 2030 ulottuvan strategian missiona on auttaa kansalaisia voimaan paremmin, yhteydessä luontoon ja sitä arvostaen. Visiona on panostaa luonnon virkistyskäyttöön kansallisena menestystekijänä, lähiluonnon nousu arvoonsa päätöksenteossa ja että yhä useampi löytää itselleen sopivan tavan liikkua luonnossa. Näin väestön terveys ja hyvinvointi parantuvat.

Strategisiksi tavoitteiksi on määritelty lähiluonnon saavutettavuus, terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen, luonnon kestävyysvaaliminen virkistyskäytössä, voimavarojen tunnistaminen ja yhteistyö sekä luonnon virkistyskäytön monimuotoisuus. Näiden pohjalta on laadittu toimintalinjat, jotka kuvastavat tarvittavia lisätoimia vision saavuttamiseksi. Perustettava koordinaatioelin organisoii strategian toimeenpanoa ja seuranta.

Ensimmäistä kertaa laadittu kansallinen luonnon virkistyskäytön strategia on osa pääministeri Marinin hallituksen ohjelmaa. Se on valmisteltu laajapohjaisesti ja osallistavasti hallinnon, viranomaisten, tutkimuslaitosten ja järjestöjen asiantuntijoiden tuella. Kansalaisille ennakolta suunnattuun verkkokyselyyn saatiin 8074 vastausta.

Asiasanat luonto, luontopalvelut, luontosuhde, ulkoilu, virkistyskäyttö, strategiat

ISBN PDF 978-952-383-685-3

ISSN PDF

2490-0966

Hankenumero YM050:00/2020

Julkaisun osoite <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-685-3>

Nationella strategin för friluftsliv 2030

Statsrådets principbeslut

Statsrådets publikationer 2022:13

Utgivare Statsrådet

Utarbetad av Miljöministeriet

Språk finska

Sidantal

111

Referat

Friluftsliv är viktigt för finländarna. Av den vuxna befolkningen brukar 96 procent röra sig i naturen. En fortsättning på denna långa tradition är ingen självklarhet. I framtiden kommer bland annat klimatförändringen, urbaniseringen, åldrandet och invandringen att innebära utmaningar för användningen av naturen för rekreatiönsändamål.

Syftet med strategin, som sträcker sig till 2030, är att hjälpa medborgarna att må bättre, i deras kontakt med naturen och när det gäller att sätta värde på den. Visionen är att satsa på en användning av naturen för rekreatiönsändamål som nationell framgångsfaktor, att närnaturens värde höjs i beslutsfattandet och att allt fler hittar ett lämpligt sätt att röra sig i naturen. På detta sätt ska befolkningens hälsa och välbefinnande förbättras.

De strategiska målen är närnaturens tillgänglighet, främjande av hälsa och välfärd, värnande om naturens hållbarhet vid rekreation, identifiering av resurser och samarbete samt mångsidig användning av naturen för rekreatiönsändamål. Utifrån dessa har man utarbetat riktlinjer som beskriver de ytterligare åtgärder som behövs för att uppnå visionen. Det samordningsorgan som ska tillsättas organiserar genomförandet och uppföljningen av strategin.

Den för första gången utarbetade nationella strategin för friluftsliv är en del av statsminister Marins regeringsprogram. Strategin har beretts på bred bas och på ett inkluderande sätt med stöd av sakkunniga inom förvaltningen och vid myndigheter, forskningsinstitut och organisationer. På en webbenkät som på förhand sänts till medborgarna kom det in 8074 svar.

Nyckelord natur, naturtjänster, naturrelation, friluftsliv, rekreatiönsanvändning, strategier

---

ISBN PDF 978-952-383-685-3

ISSN PDF

2490-0966

Projektnummer YM050:00/2020

URN-adress <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-685-3>

National Nature Recreation Strategy 2030 Government Resolution

---

Publications of the Finnish Government 2022:13

Publisher	Finnish Government		
Group author	Ministry of the Environment		
Language	Finnish	Pages	111

Abstract

The possibility to use nature for recreation is highly important for Finns. As many as 96% of the adult population engage in outdoor activities regularly. However, it is not self-evident that this strong tradition will continue. In future, trends such as climate change, urbanisation, ageing and immigration will pose challenges to outdoor activities.

The mission of the strategy that extends until 2030 is to help people feel better, in connection to nature and with true appreciation for it. The vision is to focus on nature recreation as a national success factor and enhance the value of nearby natural environments in decision-making, and that growing numbers of people will find suitable ways to enjoy outdoor activities. This will improve the population's health and wellbeing.

The strategic objectives are access to nearby natural environments, promotion of health and wellbeing, ensuring sustainability in nature recreation, identification of resources and cooperation, and diversity of nature recreation. Based on these, policy outlines have been prepared that describe the additional measures needed to fulfil the vision. The new coordination body will organise the implementation and monitoring of the strategy.

This first National Nature Recreation Strategy is part of the Programme of Prime Minister Sanna Marin's Government. It was prepared in extensive cooperation as an inclusive process among the government bodies, various authorities, research institutes and NGOs. The survey conducted in advance brought in a total of 8,074 responses from private citizens.

Keywords nature, nature services, nature relationship, outdoor recreation, recreational use, strategies

---

ISBN PDF	978-952-383-685-3	ISSN PDF	2490-0966
Project number	YM050:00/2020		

URN address <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-685-3>

Našuvnnalaš luonddu áhpásmahttinanu strategiija 2030

Stáhtaráđi prinsihppamearrádus

Stáhtaráđi almmustahttimat 2022:13

Almmustahtti Stáhtaráđđi

Searvvušdahkki Stáhtaráđđi

Giella suomagiella Siidomearri 111

Čoahkkáigeassu

Luonddu áhpásmahttinatnu lea suomelaččaide dehálaš. Rávis olbmui 96 % lihkadit olgun jeavddalaččat. Nana árbevieru joatkašuvvan ii leat iešalddes čielga ášši. Earret eará dálkkádatrivdan, gávpogiidda fárren, vuorasmuvvan ja sisafárren hástalit boahttevuodas luonddus lihkadeami.

Jahkái 2030 ollán strategiija miššuvdnan lea veahkehit riikkavuložiid veadjit buorebut, leat oktavuodas lundui ja atnit dan árvvus. Višuvdnan lea deattuhit luonddu áhpásmahttinanu našuvnnalaš menestusdahkkin, lagašluonddu badjáneapmi dan árvui mearrádusdahkamis ja ahte ain eanet olbmot gávdnet alccesis vuogas vuogi lihkadit luonddus. Ná álbmoga dearvvašvuolta ja buresveadjin buorránit.

Strategalaš mihttomearrin leat meroštallan lagašluonddu fáhtehahttivuođa, dearvvašvuoda ja buresveadjima ovddideami, luonddu suvdilisvuoda gáhttema áhpásmahttinanus, resurssaid identifiserema ja ovttasbarggu ja luonddu áhpásmahttinanu mánggahámatvuoda. Dáid vuodul leat gárven doaibmalinnjemiid, mat govvidit dárbbalaš lassedoaimmaid višuvnna fáhtemii. Koordinašuvdnaorgána, mii vuodđuduvvo, organisere strategiija ollašuttima ja čuovvuma.

Vuostas geardde gárvvistuvvon našuvnnalaš luonddu áhpásmahttinanu strategiija lea oassi oaiveministtar Marin ráđđehusa prográmmas. Dat lea gárvvistuvvon viiddis vuoduin ja oassálasti vugiin hálddahusain, virgeoapmahaččaiguin, dutkanlágádusaiguin ja organisašuvnnaid áššedovdiiguin. Riikkavuložiidda oaivilduvvon neahttajearahallamis ožžo 8074 vástádusa.

Áššesánit luondu, luonddubálvalusat, luonddugaskavuolta, olgolihkadeapmi, áhpásmahttinatnu, strategijat

ISBN PDF 978-952-383-685-3

Fidnonummir YM050:00/2020

ISSN PDF 2490-0966

Almmustahttima čujuhus <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-685-3>

Sisältö

Esipuhe	9
1 Johdanto	10
1.1 Hallinnollinen tausta ja strategiatyön käynnistäminen	11
1.2 Strategian tavoitteet	14
2 Luonnon virkistyskäytön nykytila	16
2.1 Käsitteet	16
2.2 Tietoa luonnon virkistyskäytön kysynnästä.....	19
2.3 Luonnon virkistyskäytön mahdollisuudet Suomessa	26
2.4 Luonnon virkistyskäytön resursointi.....	37
2.5 Toimijoiden roolit	39
2.6 Lainsäädäntö	41
2.7 Luonnon virkistyskäyttöä koskevat muut strategiat ja toimet.....	42
3 Hyödyt	44
3.1 Terveys ja hyvinvointi.....	45
3.2 Talous ja työelämä.....	47
3.3 Kansalaisuus, kulttuuri ja yhteisöllisyys.....	50
3.4 Ympäristön tila ja virkistyskäytön kestävyys	51
4 Tulevaisuuden näkymät	53
4.1 Ikääntyminen	54
4.2 Kaupungistuminen	54
4.3 Maahanmuutto ja kotoutuminen.....	55
4.4 Eriarvoistuminen.....	57
4.5 Kuntien roolin muuttuminen	59
4.6 Ilmastonmuutos.....	59
4.7 Kestävä elämäntapa	62
5 Tavoitteet ja toimintalinjaukset vuoteen 2030 mennessä	63
5.1 Missio.....	63
5.2 Visio	63
5.3 Strategiset tavoitteet.....	63
5.4 Toimintalinjaukset.....	64

6 Toimeenpano ja seuranta	67
6.1 Jatkotyö ja strategian päivittäminen	67
6.2 Seuranta, mittarit ja indikaattorit	67
6.3 Viestintä	68
Lähteet	109

ESIPUHE

Valtioneuvoston periaatepäätös luonnon virkistyskäytön strategiasta 2030 perustuu pääministeri Marinin hallitusohjelmaan.

Nyt valmistunut strategia on Suomessa ensimmäinen laatuaan. Se taustoittaa Suomen luonnossa virkistymisen laajuutta, toimijakenttää, kysyntää ja mahdollisuuksia. Strategia on valmisteltu laajapohjaisessa yhteistyössä keskeisten toimijoiden kanssa. Työhön on osallistunut seitsemän ministeriön lisäksi Metsähallituksen, muun julkishallinnon, tutkimuslaitosten, elinkeinoelämän ja järjestöjen asiantuntijoita. Ehdotuksiaan ja kommenttejaan antoi myös 8074 verkkokyselyyn vastannutta kansalaista.

Työn tärkeyttä sekä ajankohtaisuutta korostaa entisestään koronapandemian aikana vahvistunut ulkoilubuumi. Viime vuosina lähiluontoon, ulkoilualueille ja kansallispuistoihin on suuntautunut ennen näkemättömät kävijämäärät, paikoin ruuhkaksi asti. Samalla kävi ilmi ulkoilun ja luonnon arvo lisääntyneen etätyön aikana.

Raikkaassa ulkoilmassa kauniin luonnon keskellä virkistäytyminen koskettaa laajasti suomalaisia. 96 % aikuisväestöstä ulkoilee ja liikkuu luonnossa, valtakunnallisen inventoinnin mukaan. Vahvalla luontosuhteellamme on vankka perinne, jonka säilyminen on turvattava myös tulevaisuudessa.

Tämän strategian tavoitteena on edistää luonnon virkistyskäyttöä ja tuoda sen hyötyjä mahdollisimman monelle, myös kansanterveyden ja –talouden näkökulmasta. Erityistä huomiota on kansalaiskyselynkin mukaan tarpeen kiinnittää lapsiin ja nuoriin, ikäihmisiin tai muuten heikommassa asemassa oleviin. Samanaikaisesti on huolehdittava luonnosta, sen monimuotoisuudesta ja kantokyvystä.

Onnistuessamme avaamme uusia polkuja hyvinvointiin ja luontoyhteyteen.

Emma Kari
ympäristö- ja ilmastoministeri

1 Johdanto

Kalliomaalauksista kilpailukykyyn

Luonnossa liikkuminen on ollut Suomessa aina osa ihmisten elämää. Kivikaudella rantakallioihin maalatut kuvat kertovat jo ihmisen ja luonnon välisestä suhteesta. Sivistyksen myötä kansallistaitelijamme loivat ymmärrystä suomalaisuudesta, jossa luonto oli vahvasti läsnä. Ikaikaiset jokamiehen oikeudet tuovat edelleen suomalaisten ulottuville yhden maailman laajimmista mahdollisuuksista liikkua luonnossa. Suomalaiset ovat olleet pitkään luontokansaa.

Luonnon virkistyskäytön voi katsoa alkaneen teollistumisen myötä, kun vapaa-aika lisääntyi. Siihen asti ihmisten elämä ja työ oli ollut pitkälti ulkona, keräilyn ja maanviljelyn pitäessä kiinni leivän syrjässä. Viimeisen reilun sadan vuoden aikana ulkoilussa on tunnistettavissa erilaisia aikakausia. Oli kareliaanien maisemien ihailu, pienet lähiretket eväiden kanssa niitylle, kansanhihtokausi, maakuntareittien kausi, telttailun kultaiset vuodet, sauvakävelyn ja uusien lajien ilmaantumisen aika. Muutos jatkuu. Nyt kalliomännikössä lentävät frisbeekiekot.

Vapaa-ajalla tapahtuvan luonnossa virkistäytymisen merkitys kasvoi kaupungistumisen myötä. Suomessakin kaupungeissa jätettiin jo 1700-luvulta alkaen puistoalueita rakentamisen lomaan. Lisääntyneen sisällä olemisen vastapainona tuli yhä tarpeellisemmaksi ulkoilla. Tänäkin käytännössä miltei kaikki suomalaiset ulkoilevat, 96 prosenttia aikuisväestöstä, huolehtien näin samalla terveydestään ja hyvinvoinnistaan. Euroopan unionin Eurobarometrin (2018)¹ mukaan Suomi on Euroopan unionin ulkoilullisin kansa. Erot ulkoilun määrässä ovat kuitenkin merkittäviä, osa väestöstä on vaarassa jäädä sivuun ulkoilevan elämäntavan hyödyistä.

Yhteiskunnan menestymiseen vaikuttaa, kuinka se pystyy tuottamaan taloudellisesti, sosiaalisesti ja ekologisesti kestäviä ratkaisuja maailmantalouden, arkielämän, teknologian ja kulttuurin muutoksessa. Luonnon virkistyskäytöllä on mahdollisuus olla osa näitä ratkaisuja, Suomessa eritoten. Yhteys luontoon on nähtävissä osana uudistuvaa ymmärrystä hyvinvointiyhteiskunnasta. Samalla on tarpeen tarkastella julkisen sektorin toimintamalleja.

---

1 Special Eurobarometer 472 / 2018, European Commission

Luonnon virkistyskäyttöön liittyy taloudellisen ajattelun näkökulmasta haasteita. Ylisukupolvinen luonnossa liikkumisen maksuttomuus on saattanut synnyttää itsestäänselvyyden harhaa.

Elintavat ovat kaikissa väestöryhmissä muuttuneet viime vuosikymmeninä siten, että fyysinen aktiivisuus on vähentynyt. Vaikka liikunnan harrastaminen on lisääntynyt, se ei ole riittänyt korvaamaan arkiaktiivisuuden vähentymistä. Lisääntyvä ymmärrys liikkumattomuuden kustannuksista – UKK-instituutin laskelman mukaan 3,5 miljardia euroa vuodessa² – ja ennakoivan terveyden säästämahdollisuuksista luovat odotuksia myös luonnon virkistyskäytön kansantaloudellisen merkityksen arviointiin.

1.1 Hallinnollinen tausta ja strategiatyön käynnistäminen

Luonnon virkistyskäytön hallinnollisella kehittämisellä on Suomessa takanaan puolivuosisatainen historia. Virkistysaluekomitea jätti mietintönsä vuonna 1973 ja ulkoilulaki säädettiin samana vuonna. Vuonna 1988 ympäristöministeriön Ulkoiluhallintotyöryhmä keskittyi selvittämään ulkoilun ja muun luonnon virkistyskäytön edistämistä. Se teki ehdotuksia työnjaosta ja yhteistyöstä sekä kuntien virkistysalueiden ja ulkoilureittien valtionrahoituksesta. Tässä saavutettiin vähitellen edistystä vuosituhannen vaihteeseen tultaessa.

Vuosina 2003–2012 valtioneuvoston periaatepäätös *Ohjelma luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun kehittämiseksi (VILMAT)*³ toimi strategisena ohjauksena kansalliselle luonnon virkistyskäytön politiikalle. Keskeisiä painopisteitä oli luontomatkailun kehittäminen ja samalla tavoiteltiin alan työpaikkojen kaksinkertaistumista. Vuonna 2014 todettiin 29 toimenpiteestä pääosan olevan toteutumassa. Vastuiden selkiyttäminen osoittautui kuitenkin haastavaksi. Uutta kansallista ohjelmaa ei tämän jälkeen ole laadittu.

Ympäristöministeriön syksyllä 2018 teettämässä selvityksessä *Luonnon virkistyskäytön kansallisen koordinaation tarpeet ja toimijoiden roolit*⁴ nousi toive ministeriöiden vahvemman koordinaatiosta virkistyskäytön kehittämiseksi. Luonnon virkistyskäytön katsottiin tarvitsevan strategista ohjausta, vision ja kokonaiskuvan. Samalla todettiin, että luonnon virkistyskäyttö on nostettava yhteiskunnallisen keskustelun aiheeksi.

² *Liikkumattomuuden lasku kasvaa* -raportti. Vasankari T, Kolu P, toim. Liikkumattomuuden lasku kasvaa – vähäisen fyysisen aktiivisuuden ja heikon fyysisen kunnon yhteiskunnalliset kustannukset. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 31, 2018

³ *Ohjelma luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun kehittämiseksi (VILMAT)*. Ympäristöministeriön julkaisu, Suomen ympäristö 535/2002.

⁴ *Luonnon virkistyskäytön kansallisen koordinaation tarpeet ja toimijoiden roolit* (Kaskas Media / YM, julkaisematon)

Virkistyskäyttöstrategia hallitusohjelmassa

Pääministeri Marinin hallitusohjelmassa 10.12.2019 *Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta* kirjattiin tavoitteeksi ulkoilun ja arkiliikkumisen edellytysten parantaminen. Keinoiksi kirjattiin:

”Tuetaan liikuntapaikkojen rakentamista, pienennetään korjausvelkaa ja parannetaan energiatehokkuutta. Lisätään ja perusparannetaan lähiliikuntapaikkoja ja ulkoilureittitöitä. Lisätään lasten, iäkkäiden ja erityisryhmien liikkumisen kannalta keskeisiä arjen lähiympäristöjä, kuten puistoja ja viheralueita. Luodaan kansallinen virkistyskäyttöstrategia.”

Ohjausryhmän ja työryhmän asettaminen

Ympäristö- ja ilmastoministeri Krista Mikkonen asetti 19.1.2021 ohjaus- ja työryhmät valmistelemaan kansallisen luonnon virkistyskäytön strategian, jonka pohjalta valmistellaan ympäristöministeriössä valtioneuvoston periaatepäätös luonnon virkistyskäytöstä.

Ohjausryhmän puheenjohtajaksi nimitettiin ylijohtaja Tarja Haaranen ympäristöministeriöstä ja jäseniksi edustajat seuraavista tahoista: liikenne- ja viestintäministeriö, maa- ja metsätalousministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, työ- ja elinkeinoministeriö, valtiovarainministeriö, ympäristöministeriö, ELY-keskukset, Kuntaliitto, Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK ry, Metsähallitus luontopalvelut ja Ulkoilufoorumi / Suomen Latu.

Työryhmän puheenjohtajaksi nimitettiin erityisasiantuntija Miliza Malmelin ympäristöministeriöstä ja jäseniksi edustajat seuraavista tahoista: liikenne- ja viestintäministeriö, maa- ja metsätalousministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, työ- ja elinkeinoministeriö, ympäristöministeriö ja Metsähallitus luontopalvelut.

Ohjausryhmä kokoontui 6 kertaa ja työryhmä 10 kertaa. Sihteerinä toimi erityisasiantuntija Matti Nieminen ympäristöministeriöstä. (Liite 1. Ohjausryhmän ja työryhmän jäsenet)

Osallistaminen: työpajat, verkkokysely ja lausuntopyyntö

Laajan osallistamisen varmistamiseksi järjestettiin strategiatyön alkuvaiheessa keväällä 2021 viisi teemallista työpajaa. Työpajojen kautta kuultiin laajasti eri sidosryhmiä. Työpajojen tarkoituksena oli nostaa esiin erilaisia teemoja, joita käsiteltiin myös työ- ja ohjausryhmissä.

Työpajojen teemoina olivat:

- Liikkumis-/käyttömuodot ja toimintaympäristöt (11.2.2021)
- Kohderyhmät (18.2.2021)
- Terveys, hyvinvointi ja talous (4.3.2021)
- Toimijoiden roolit ja hallinnollinen organisoituminen (8.4.2021)
- Tulevaisuus (15.4.2021)

Työpajat toteutettiin etäyhteyksin konsulttina toimineen Kaiku Helsingin tuella ja niiden koonti käsiteltiin työryhmässä ja ohjausryhmässä. Työpajoissa alustivat mm. alan tutkijat, SITRA, THL ja Metsähallituksen luontopalvelut. Työpajatyöskentelyn pohjalta tunnistettiin strategiassa esiin nostettavia aihealueita ja työstettiin strategian missio, visio ja tavoitteet. Ne käsiteltiin strategiaa valmistelleessa työryhmässä ja ohjausryhmässä.

Kaikille avoin verkkokysely luonnon virkistyskäytöstä järjestettiin oikeusministeriön Otakantaa.fi -verkkopalvelussa huhti–toukokuussa. Siihen osallistui 8074 vastaajaa. Vastaa- jista pääosa oli yksityisiä kansalaisia ja vastaukset kattoivat hyvin koko Manner-Suomen. Eri organisaatioita kertoi samalla edustavansa hieman yli 200 vastaajaa. Kyselyssä oli mah- dollisuus tuoda esiin kokemuksia ja ehdotuksia luonnon virkistyskäytölle Suomessa.

Kyselyn perusteella luonnon virkistyskäyttöalueiden määrä ja saavutettavuus Suomessa koettiin kohtuullisen hyväksi, kaupunkien yhteydessä nähtiin enemmän tarvetta turvata riittävä alueiden määrä. Omatoimiset palvelut, vapaasti saavutettavat luontokohteet ja tieto niistä koettiin useimmiten merkittävämmäksi kuin esimerkiksi kasvokkaiset, aktiivi- sesti järjestetyt palvelut.

Tärkeintä oli vastaajien mielestä kehittää virkistyskäyttöön kaupunkien ja taajamien lähi- metsiä (72 % vastaajista), luonnonsuojelualueita ja kansallispuistoja (45 %).

Palveluista ulkoilureitit (66 %) sekä tuli- ja taukopaikat (54 %) koettiin selvästi tärkeämpinä kuin erilaiset varusteet ja ihmisten toteuttamat palvelut. Mahdollisista tulevaisuuden tieto- palveluista tärkeimpinä pidettiin karttasovelluksia luontoreiteistä ja -kohteista (80 %).

Kuntien katsottiin voivan eniten vaikuttaa luonnon virkistysalueiden saatavuuteen. Tämän tehtävän toteuttamisessa on vastaajien mielestä selvästi toivomisen varaa.

Kysyttäessä keiden luontoon pääsyä tulisi erityisesti helpottaa, tärkeimmiksi nostettiin lap- set ja nuoret, kuntoutujat sekä ikäihmiset. Merkittävä osa vastaajista korosti avoimissa vas- tauksissaan kuitenkin sitä, että kaikkien ryhmien pääsyä luontoon tulisi helpottaa.

Avoimessa palautteessa metsät, luonnon virkistyskäytössä olevien alueiden säilyminen, luonnon monimuotoisuuden turvaaminen ja lähiluonto puhuttivat eniten, samaan aikaan kun haluttiin turvata luontokokemusten saavutettavuus kaikille.

Strategialuonnoksesta järjestettiin lausuntokierros 24.9.–22.10.2021. Lausuntoa pyydettiin kunnilta, maakunnilta sekä mm. keskeisiltä ministeriöiltä, virastoilta ja järjestöiltä. Lausuntopyyntö julkaistiin myös julkisessa Lausuntopalvelu.fi:ssa. Lausunnon antoi 105 tahoa ja ne julkaistiin valtioneuvoston Hankeikkunassa. Saamelaiskäräjille pidettiin strategialuonnoksen esittelytilaisuus 4.11.2021. Lausuntopalautteen perusteella tehtiin täsmennyksiä ja muutoksia strategiaan. Yhteenveto lausunnoista on strategian liitteenä.

(Liite 2: Luonnon virkistyskäytön strategian työpajat ja niihin osallistuneet tahot)

(Liite 7: Lausuntoyhteenveto)

1.2 Strategian tavoitteet

Strategiatyön tavoitteena oli laatia yhteistyössä keskeisten toimijoiden kanssa vuoteen 2030 saakka ulottuva, eri hallinnonalojen kansallinen ulkoilu ja luonnon virkistyskäyttöä edistävä strategia, ja antaa se valtioneuvoston periaatepäätöksensä.

Edellä (1.1) kuvatun työskentelyn myötä strategian **missioksi** määriteltiin:

Luonnon virkistyskäyttö auttaa kansalaisia voimaan paremmin. Vahvistuva luontoyhteys näkyy luonnon arvostuksena ja edistää siirtymää nykyistä kestävämpään ja fyysisesti aktiivisempaan elämäntapaan. Luonnosta pidetään huolta.

Visioksi asetettiin:

Luonnon virkistyskäytön edistämiseen on panostettu kansallisena menestystekijänä. Lähi- luonto on noussut arvoonsa päätöksenteossa. Yhä useampi on löytänyt itselleen sopivan tavan liikkua ja olla luonnossa. Väestön terveys ja hyvinvointi ovat parantuneet.

Strategisiksi tavoitteiksi määriteltiin:

- Lähiluonnon saavutettavuus
- Terveiden ja hyvinvoinnin edistäminen
- Luonnon kestävyuden vaaliminen virkistyskäytössä
- Voimavarojen tunnistaminen ja yhteistyö
- Luonnon virkistyskäytön monimuotoisuus

Strategiset tavoitteet esitellään tarkemmin luvussa 5.3. ja niitä toteuttavat **toimintalinjaukset** luvussa 5.4.

Kuvio 1. Kansallisen luonnon virkistyskäytön strategian kokonaisuus.

2 Luonnon virkistyskäytön nykytila

2.1 Käsitteet

Mitä tarkoitetaan luonnon virkistyskäytöllä ja ulkoilulla?

Tässä strategiassa lähtökohtana on luonnon virkistyskäytön ja ulkoilun käsitteiden osalta *Luonnon virkistyskäytön valtakunnallinen inventointi (LVVI) -tutkimuksessa ja VirKein 2016–2018⁵ -hankkeessa* käytettyjä määritelmiä.

Näiden lähteiden mukaan luonnon virkistyskäytöllä tarkoitetaan vapaa-aikana virkistäytymistarkoituksessa tapahtuvaa liikkumista ja oleskelua luonnonympäristössä. Luonnon virkistyskäytön käsitettä käytetään, kun painotetaan luonnonvarojen kuten metsien ja vesistöjen käyttöä tai maankäyttöä, toisin sanoen alueiden käyttämistä virkistykseen.

Varsinkin puhekielessä rinnakkaiskäsite luonnon virkistyskäytölle on usein ulkoilu. Ulkoilun määritelmä juontaa juurensa vuoden 1973 Virkistysaluekomitean⁶ mietinnöstä, missä se on kuvattu seuraavasti: 'Ulkoilulla ymmärretään ensisijassa ulkosalla (luonnossa) jalan, hiihtäen, pyöräillen, veneillen tai näihin verrattavalla tavalla vapaa-ajan viettämistarkoituksessa tapahtuvaa liikkumista sekä tilapäistä oleskelua, uimista, lyhytaikaista telttailua, marjojen ja sienien poimimista, onkimista, joutenoloa, ja yleistä luonnonharrastusta sekä muuta näihin verrattavaa toimintaa. Elannon hankintaan (esim. metsurin työ metsässä) liittyvä toiminta luonnossa ei ole ulkoilua tai luonnon virkistyskäyttöä.'

Ulkoilu-käsitettä käytetään pääosin puhuttaessa väestön vapaa-ajan käytöstä luonnossa virkistäytymiseen sekä siihen liittyvästä harrastamisesta. Ulkoilu viittaa ihmislähtöiseen tarkasteluun eli ulkoilusta voidaan puhua silloin kun tarkastellaan väestön, väestöryhmän tai jonkun harrastajaryhmän (veneilijät, marjastajat, jne.) ulkoilukäyttäytymistä.

5 *Virkistyskäytön ja luontomatkailun kehittäminen (VirKein 2016–2018) -hanke*. Uudet keinot metsä- ja vesialueiden kestävästä virkistys- ja matkailukäytön kehittämiseksi ja turvaamiseksi. VirKein. (Luke, SYKE, itä-Suomen yliopisto 2016–2018)

6 Komiteanmietintö 1973:143

Sievänen ja Neuvonen (2011)⁷ tiivistävät käsitteet näin:

‘Luonnon virkistyskäyttö sisältää kaiken vapaa-ajan viettämistarkoituksessa luonnonympäristössä tapahtuvan oleskelun ja liikkumisen jalan, hiihtäen, pyöräillen tai moottoriajoneuvolla tarkoituksena liikunta, maisemien ihailu, luonnon harrastaminen, retkeily, telttailu, metsästys, virkistyskalastus, veneily, virkistysluonteen kotitarvemarjastus ja -sienestys. Myös loma-asuminen ja matkailu, siltä osin kun niihin liittyy edellä mainittua virkistystoimintaa, kuuluu luonnon virkistyskäytön piiriin. Luonnon virkistyskäyttö sisältää täten kaikki jokamiehenoikeudella luonnossa tapahtuvat ulkoilutoiminnot ja näiden lisäksi metsästyksen sekä osan jokamiehenoikeuden ulkopuolelle jäävästä virkistyskalastuksesta. Myös motorisoitu liikkuminen luonnossa kuten moottorikelkkailu tai moottoriveneily ovat virkistyskäyttömuotoja, samoin kuin esimerkiksi autosta, näköalatornista tai maisemaikkunasta tapahtuva maisemien katselu.

Ulkoilulla ymmärretään ensisijassa lihasvoimin kuten jalan, hiihtäen, pyöräillen, soutaen tai näihin verrattavalla tavalla vapaa-aikana tapahtuvaa liikkumista sekä oleskelua, yleistä luonnonharrastusta sekä muuta näihin verrattavaa harrastustoimintaa ulkoilmassa.’

On huomioitava, että Sieväsen ja Neuvosen määritelmiä ei tulisi ymmärtää tyhjentävinä, kaikkia luonnon virkistyskäyttömuotoja kattavina luetteloina. Moni varsin tuttu virkistyskäyttömuoto, kuten uiminen tai ratsastaminen, on jäänyt mainitsematta, samoin myöskin moni muukin luonnossa tapahtuva urheilulaji kuten esimerkiksi polkujuoksu, suunnistus tai melonta. LVVI-tutkimuksissa on tunnistettu ja mitattu yli 80 eri ulkoiluharrastusta. Tämä kuvastaa hyvin sen, kuinka laajasta ja monimuotoisesta asiasta on kyse, eikä määritelmiin ole mielekästä sisällyttää luetteloita kaikista virkistyskäyttömuodoista, varsinkin kun uusia tapoja virkistäytyä luonnossa muodostuu koko ajan.

Luonnon virkistyskäyttöä ei myöskään ole tarkoituksenmukaista rajata vain vapaa-ajalla tapahtuvaksi. Työyhteisössä voidaan viettää kehittämis- tai virkistyspäivä luontoympäristössä, jolloin virkistäydytään luonnossa työajalla. Monipaikkaisen työn yleistyessä tietotyöläinen saattaa istua rantakallioilla töitä tehdessään tai työpalavereita pidetään lähimetsässä kävellen. Syntyy jonkinlainen fuusio työnteosta ja luonnon virkistyskäytöstä. Työ- tai asiointimatkan reitiksi saatetaan valita metsän läpi kulkeva, jotta samalla virkistäydyttäisiin. Lasten ja nuorten lähiluonnossa liikkuminen tapahtuu usein päiväkotitai koulupäivän lomassa, joko vapaamuotoisesti tai ohjatusti. Myös tämä on ymmärrettävä luonnon virkistyskäytöksi. Voidaan siis todeta, että luonnon virkistyskäyttö painottuu vapaa-ajan viettoon, mutta ei ole yksinomaan sitä.

---

7 *Luonnon virkistyskäyttö* (Sievänen, T & Neuvonen, M toim., Metla 2011)

Virkistysympäristö

Virkistys- tai ulkoiluympäristöllä tarkoitetaan sitä ympäristöä, missä virkistäytyminen tai ulkoilu tapahtuu. Luonnossa virkistäydytään useimmiten vakinaisen asunnon läheisillä luontoalueilla, ulkoilualueilla tai talouskäytössä olevissa metsissä ja myös asuinpaikkakunnan ulkopuolella vapaa-ajan asuntoja ympäröivässä luonnossa, kuten esimerkiksi retkeily- ja luonnonsuojelualueilla, erämaissa sekä vesistöalueilla, rannoilla ja saaristossa. Useat luonnon virkistysympäristöt ovat kulttuuriympäristökohteita, joissa ihmisen käden jälki näkyy rakennuksien, rakennelmien ja muinaisjäännöksiä, luonnon ja maiseman muokkauksen myötä. Virkistysympäristö onkin nähtävä jatkumona, joka alkaa kaupunkien rakennetuista puistosta ja takapihoista jatkuen yhä luonnontilaisempaan ympäristöön.

Luonnon virkistyskäyttö ja luontomatkailu

Luontomatkailu määritellään laaja-alaisesti matkailuksi, jossa luonto on ensisijainen vetoimatekijä (VirKein). Matkailu on toimintaa, jossa ihmiset matkustavat tavanomaisen elinpiirinsä ulkopuolella olevaan paikkaan ja oleskelevat siellä yhtäjaksoisesti korkeintaan yhden vuoden ajan vapaa-ajanvieton, liikematkan tai muussa tarkoituksessa. Matkailuksi luetaan myös mm. päiväkävijöiden koti- ja työpaikkakunnan ulkopuolelle suuntautuvat matkat. (Tilastokeskus 2021)⁸. Laajasti ymmärrettynä luonnon virkistyskäytön piiriin kuuluu myös luontomatkailu.

Samat toimet, jotka edistävät luonnon virkistyskäyttöä paikallisten asukkaiden näkökulmasta, tukevat usein myös luontomatkailuolosuhteiden kehittämistä niin kotimaisille kuin ulkomaisille matkailijoille. Luontomatkailun kehittäminen vaatii lisäksi satsauksia myös muilla matkailun osa-alueilla kuten liikenne-, majoitus- ja ravitsemistoiminnassa. Matkailun edellytysten kehittämistä käsitellään laajasti Suomen matkailustrategiassa (Työ- ja elinkeinoministeriö 2019)⁹.

8 Suomen virallinen tilasto (SVT): Suomalaisten matkailu [verkkójulkaisu]. ISSN=1798-8837. Helsinki: Tilastokeskus. <http://www.stat.fi/til/smat/kas.html>

9 *Yhdessä enemmän – kestävää kasvua ja uudistumista Suomen matkailuun : Suomen matkailustrategia 2019–2028 ja toimenpiteet 2019–2023*, Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2019:60

2.2 Tietoa luonnon virkistyskäytön kysynnästä

Luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun tietovarantoja tarkastellaan kysynnän ja tarjonnan näkökulmista. **Kysynnällä** tarkoitetaan yleisesti luonnon käyttäjän tai luontomatkailijan ympäröivässä luonnossa tai tietyssä luontokohteessa tapahtuvaa toimintaa ja tarpeiden tyydyttämistä. Seurantojen ja tilastojen näkökulmasta pääpaino on luonnon virkistyskäyttäjien tai luontomatkailijoiden toteutuneessa toiminnassa, ei niinkään esimerkiksi heidän tiettyjä kohteita kohtaan ilmaisemassaan kiinnostuksessa. **Tarjonnalla** (luku 2.3) viitataan eri toimijoiden tarjoamiin virkistyskäyttöä ja luontomatkailua tukeviin toimintaympäristöihin, rakenteisiin ja palveluihin, jotka yhdessä luovat kansalaisille virkistyskäyttö- ja luontomatkailumahdollisuuksia.¹⁰

Virkistyskäytön muodot ja suosio

*Luonnon virkistyskäytön valtakunnalliset inventoinnit*¹¹ (LVVI-seurantatutkimukset) ovat keskeisimmät tietolähteet kuvaamaan Suomen väestön luonnon virkistyskäytön kysyntää. Luonnonvarakeskus ja aiemmin Metsäntutkimuslaitos on kerännyt kymmenen vuoden välein – nyt kolmatta kertaa – tietoa suomalaisten ulkoilusta, lähivirkistyksestä ja kotimaisen luontomatkailun kysynnästä. Tietoa on kerätty lähes 90:een eri ulkoiluharrastukseen osallistumisesta sekä ulkoilukerroista. Tästä on muodostunut arvokas perusaineisto ulkoilun tilastoinnille. Se antaa seurantatietoa myös ulkoilun muutoksista.

Tuoreimman *Luonnon virkistyskäytön valtakunnallisen inventoinnin (LVVI3, 2020–2021)* ennakkotiedon¹² mukaan virkistyskäytön suosio on säilyttänyt asemansa Suomessa. LVVI3-tutkimuksen mukaan aikuisväestöstä 96 % ulkoilee, keskimäärin 180 kertaa vuodessa. Koko väestölle kertyy laskentatavasta riippuen 600 miljoonasta – 850 miljoonaan ulkoilukertaa vuodessa.

Eniten ulkoiluun osallistuvia Suomessa on alle 45-vuotiaissa. 20 vuodessa on tapahtunut muutosta: yhä useampi yli 64-vuotias ulkoilee. Naiset (96,5 %) ovat hieman aktiivisempia ulkoilemaan kuin miehet (95,0 %). Lähivirkistyskerroista yli 60 % suuntautuu kuntien omistamille alueille, tyypillisesti kodin lähiympäristöön, kuten kuntien tarjoamille virkistysalueille, taajamametsiin sekä ranta- ja vesialueille. Valtion maille lähivirkistyksestä suuntautui vuonna 2020 noin 8 % ja muille alueille, esimerkiksi yksityisten omistamille maa- ja vesialueille, yli 30 %.

¹⁰ *Luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun tilastoinnin kehittäminen*, Valtioneuvoston selvitys ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 84/2017

¹¹ LVVI1 ja LVVI2 -seurantatutkimukset v.2000 ja 2010 Metsäntutkimuslaitos, 2020 Luonnonvarakeskus. Aineistonkeruut: Tilastokeskus.

¹² LVVI3-tutkimus julkaistaan keväällä 2022 (Luonnonvarakeskus).

Lähes puolet (46 %) suomalaisista ilmoittaa tehneensä useamman päivän mittaisen luontomatkan kotimaassa viimeksi kuluneen vuoden aikana. Tyypillisin yöpymisen sisältämä matka virkistykseen vuoksi tehdään vapaa-ajan asunnolle.

Kävely, uinti, pyöräily, marjastus, mökkeily ja luonnossa oleskelu tai maisemien ihailu ovat suosituimpia tapoja viettää aikaa luonnossa, ja niitä harrastaa yli puolet 15–80-vuotiaista. Suosituin ulkoiluharrastus luonnossa on kävely. Sitä harrastaa 79 prosenttia suomalaisista ja se on tyypillisin lähivirkistykseen aktiviteetti. Uinti on suosituin vesiympäristöjen virkistyskäyttömuoto, sitä harrastaa 67 prosenttia aikuisväestöstä.

Luonnonvarojen hyödyntämiseen liittyvät harrastukset ovat merkittävä osa luonnon virkistyskäyttöä. Marjastaminen, sienestäminen, kalastus ja metsästys ovat esimerkkejä Suomessa vuositasoista jatkuneista keräilystä ja eräilystä. Marjastuksen ja sienestyksen suosio on säilynyt ennallaan: aikuisväestöstä 57 prosenttia marjastaa ja 40 prosenttia sienestää vuoden aikana vähintään kerran.

Retkeilyn suosio on lisääntynyt 20 vuodessa: korkeintaan päiväkestoisen patikoinnin tai retkeilyn ilmoittaa tehneensä 37 % (v.2010 27 % ja v.2000 23 %). Luontoharrastusten suosio, esimerkiksi luontovalokuvaus tai -maalaukset sekä lintuharrastus kiinnostavat yhä useampaa suomalaista, samoin frisbeegolf, SUP-lautailu ja maasto- tai polkujuoksu.

Tavanomaisen pyöräilyn suosiota on saattanut vähentää etätyön ja -opiskelun lisääntyminen. Toisaalta maastopyöräilyn suosio on yli kaksinkertaistunut 20 vuodessa: vuonna 2020 maastopyöräilyä harrastaa 12 % (v.2010 8 % ja v.2000 5 %).

Maastohiihtoon osallistuvien osuus oli mittauksessa vähentynyt: vuonna 2020 30 % ilmoitti harrastaneensa maastohiihtoa, kun vastaava luku vuonna 2010 oli 42 % ja vuonna 2000 40 %. Vuonna 2020 eteläisen Suomen lumitilanne oli heikko. Toisaalta laskettelun ja lumilautailun suosio lisääntyi vuonna 2020.

Taulukko 1. LVVI3: tulosten tarkastelua harrastajamäärien näkökulmasta. Ulkoiluun osallistuva 15–80v. väestö 4,1 miljoonaa.

Osallistuminen, aktiviteetti	Osallistuu, % perusjoukko: 15–74-vuotiaat	Osallistuu, % perusjoukko: 15–74-vuotiaat	Osallistuu, % perusjoukko: 15–80-vuotiaat	Arvio vuoden aikana harrastukseen osallistuneista 1	Arvio vuoden aikana harrastukseen osallistuneista 2	Arvio vuoden aikana harrastukseen osallistuneista 3
	LVVI1 2000	LVVI2 2010	LVVI3 2020	LVVI1 2000	LVVI2 2010	LVVI3 2020
Ulkoiluun osallistuva aikuisväestö 15–74-vuotiaat	96,5	96,1	96,2 (15–74v.)	3 760 000	3 873 000	4 106 000
Ulkoiluun osallistuva aikuisväestö 15–80-vuotiaat			95,8 (15–80v.)			
Aktiviteetti						
kävely	68	70	79	2 557 000	2 711 000	3 244 000
sauvakävely	-	28	20	-	1 084 000	821 000
pyöräily	55	55	52	2 068 000	2 130 000	2 135 000
maastopyöräily	5	8	12	188 000	310 000	493 000
pyöräily (sähköpyörällä)	-	-	5	-	-	205 000
juoksulenkkeily	16	31	33	602 000	1 201 000	1 355 000
polku- tai maastajuoksu	-	-	18	-	-	739 000
lasten kanssa ulkoilu luonnossa	30	33	37	1 128 000	1 278 000	1 519 000
koiran ulkoilutus	25	28	31	940 000	1 084 000	1 273 000
päiväretkeily	23	27	37	865 000	1 046 000	1 519 000
patikointi tai vaellus (sis. yö)	8	10	12	301 000	387 000	493 000
telttailu, yö luonnossa	8	13	14	301 000	503 000	575 000
uinti luonnonvesissä	68	70	67	2 557 000	2 711 000	2 751 000
kalastus ⁽¹⁾	46	44	33	1 730 000	1 704 000	1 355 000
metsästys ⁽²⁾	8	8	6	301 000	310 000	246 000
puiden keräily/pilkkominen	30	42	30	1 128 000	1 627 000	1 232 000
vapaa-ajan metsätyö	10	16	12	376 000	620 000	493 000
luonnonhoito (esim.niityt)	2	3	4	75 000	116 000	164 000
marjastus	56	58	57	2 106 000	2 246 000	2 340 000
sienestys	38	40	40	1 429 000	1 549 000	1 642 000
yrttien, kukkien keräily tms.	17	24	23	639 000	930 000	944 000
luonnon nähtävyyksien katselu	35	51	54	1 316 000	1 975 000	2 217 000
luontokuvaus tai -maalaus	8	24	28	301 000	930 000	1 150 000
lintuharrastus	14	22	24	526 000	852 000	985 000
mökkeily ⁽³⁾	57	65	56	2 143 000	2 517 000	2 299 000

Osallistuminen, aktiviteetti	Osallistuu, % perusjoukko: 15–74-vuotiaat	Osallistuu, % perusjoukko: 15–74-vuotiaat	Osallistuu, % perusjoukko: 15–80-vuotiaat	Arvio vuoden aikana harrastukseen osallistuneista 1	Arvio vuoden aikana harrastukseen osallistuneista 2	Arvio vuoden aikana harrastukseen osallistuneista 3
	LVVI1 2000	LVVI2 2010	LVVI3 2020	LVVI1 2000	LVVI2 2010	LVVI3 2020
veneily, melonta	47	49	42	1 767 000	1 898 000	1 725 000
soutuveneily	35	37	29	1 316 000	1 433 000	1 191 000
melonta	5	10	11	188 000	387 000	452 000
SUP-lautailu	-	-	12	-	-	493 000
purjehdus matkavene	3	4	3	113 000	155 000	123 000
rannalla oleskelu, auringon otto	37	65	56	1 391 000	2 517 000	2 299 000
eväsretkeily	30	36	40	1 128 000	1 394 000	1 642 000
maastoratsastus	2	4	3	75 000	155 000	123 000
suunnistus	4	5	6	150 000	194 000	246 000
kalliokiipeily (sis. boulderointi 2020–)	1	2	3	38 000	77 000	123 000
golf ⁴⁾	4	6	6	150 000	232 000	246 000
frisbee-golf	-	-	19	-	-	780 000
ryhmäliikunta puistossa/ luonnossa	-	-	4	-	-	164 000
opastetut retket (maksuton)	3	5	2	113 000	194 000	82 000
maastohiihto	40	42	30	1 504 000	1 627 000	1 232 000
laskettelu, lumilautailu	16	17	14	602 000	658 000	575 000
retkiluistelu	1	5	4	38 000	194 000	164 000
moottorikelkkailu	10	10	6	376 000	387 000	246 000

- tieto puuttuu, ei mitattu

¹⁾ Suomessa oli vapaa-ajankalastajia vuonna 2018 1,5 miljoonaa (kaikki ikäryhmät). Suomalaisista yli neljännes, eli 27 prosenttia, harrasti kalastusta.
<https://www.stat.fi/til/vakala/index.html>

²⁾ Riistanhoitomaksun maksoi 310 074 metsästäjää vuonna 2020 (Luke Metsästystilastot). Heistä noin 203 000 kävi metsällä. <http://stat.luke.fi/metsastys>

³⁾ Mökkibarometrin mukaan toistuvasti vapaa-ajan asuntoa käyttäviä voidaan arvioida Suomessa olevan 2,4–2,9 miljoonaa.

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-380-237-7>

⁴⁾ Golfseurojen jäsenmäärä 31.8.2020 oli 148 000. <https://golf.fi/wp-content/uploads/2020/09/Suomen-Golfliiton-jasenmaara-2020.pdf>.

Erialaisten taustatekijöiden vaikutus luonnon virkistyskäyttöön

Muun muassa ikä, asuinpaikka ja koulutustausta vaikuttavat siihen, kuinka todennäköisesti luonnossa virkistäydytään.

Luonnonvarakeskus on vuosina 2020–2021 selvittänyt osana LVVI3 -tutkimusta lasten ja nuorten ulkoilua. Lasten (0–14v) tärkeimpänä ulkoiluseurana ovat huoltajat. Suurin osa lapsista ulkoilee päivittäin. Heidän tärkeimpiä ulkoilu ympäristöjä ovat lähimetsät, leikki-puistot ja pihat. Heidän vanhempiansa mielestä luonnossa liikkuminen ja oleskelu ovat tärkeitä lapsen elämässä. Enemmistö vanhemmista kokee, että ulkoiluun sopivia alueita on kodin lähellä riittävästi. Asuinpaikan valintaan vaikuttaa usein luontoon pääsyn helppous.

Nuorten (15–17v) tärkeimpinä ulkoilu ympäristöinä ovat kävely- ja pyöräreitit, kadut ja lähimetsät. Nuorille tärkeimpiä syitä olla luonnossa ovat kuntoilu ja fyysinen aktiivisuus, mahdollisuus omaan rauhaan ja ajanvietto ystävien kanssa.

Aiemman vuonna 2010 toteutetun LVVI2 -tutkimuksen mukaan vanhemmissa ikäryhmissä erityisesti yksin asuvat ihmiset erottuvat vähän ulkoilevana ryhmänä. Korkeasti koulutetuista suurempi osuus osallistuu luonnossa liikkumiseen kuin vähemmän koulutetuista. Myös työllisyys vaikuttaa luonnossa liikkumiseen: työttömien joukossa osallistumisosuus luonnossa liikkumiseen on pienempi verrattuna työssäkäyviin. Lähiulkoilua harrastavat useimmiten ikääntyvät ja maaseudulla asuvat. Eniten lähiulkoilukertoja vuodessa on maaseudulla asuvilla, nuoriin keski-ikäisiin kuuluvilla naisilla. Luontomatkoja tehdään eniten nuorten keski-ikäisten, korkeasti koulutettujen ja suurissa kaupungeissa asuvien toimesta. (Sievänen ja Neuvonen 2011).

Suomessa on arvioilta noin 700 000–750 000 ihmistä, jotka kokevat fyysisiä (näkeminen, kuuleminen, liikkuminen) ja/tai kognitiivisia toimintarajoitteita. Tämä vastaa noin 15 % väestöstämme.¹³ Tämä ryhmä liikkuu muuta väestöä vähemmän. Luontoympäristön merkitys liikkumispaikkana on keskeinen myös heille, mutta he tarvitsevat esteettömiä ratkaisuja liikkumisensa mahdollistamiseksi. Kun mukaan lasketaan ikääntyvät, jotka käyttävät apuvälineitä sekä lapsiperheet, joilla on mukana lastenrattaat, esteettömien luontokohteiden merkitys korostuu entisestään.

¹³ Suomen Paralympiakomitea ja Valtion liikuntaneuvosto lausunnoissaan strategia-luonnoksesta, 2021.

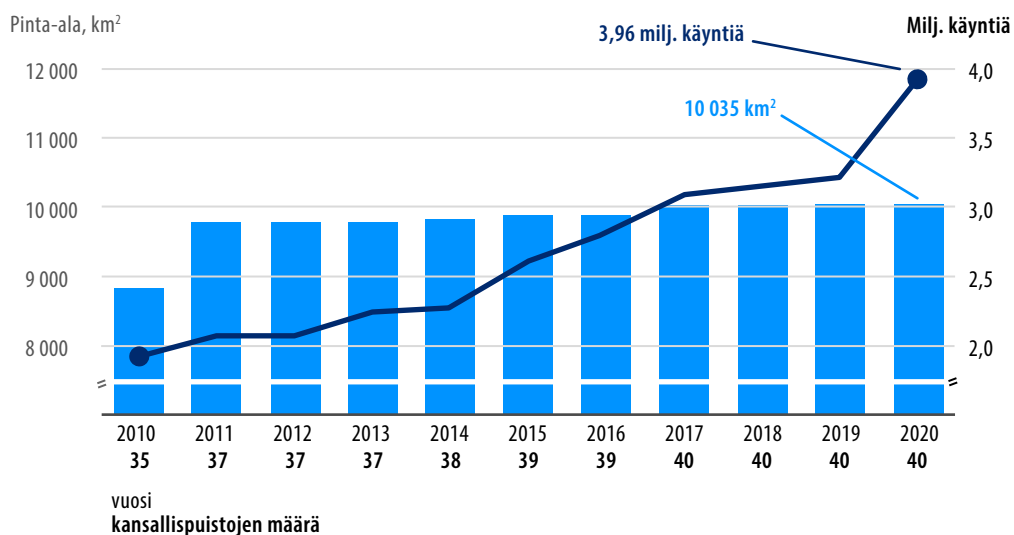

Metsähallituksen kävijäseuranta valtion suojelu- ja retkeilyalueilla

Metsähallituksen Luontopalvelut on toteuttanut kävijäseurantaan yhdenmukaisilla menetelmillä 20 vuoden ajan. Kävijäseuranta koostuu käyntimäärätietoja tuottavasta jatkuvasta kävijälaskennasta ja kävijöistä tarkempaa tietoa tuottavista, määrävlein keskeisimmillä suojelu- ja retkeilyalueilla (63 kohdetta) toteutettavista kävijätutkimuksista. Seuranta kertoo käytön lisääntyneen valtion suojelu- ja retkeilyalueilla ja kysynnän kasvu on ollut voimakkainta kansallispuistoissa. Vuonna 2020 valtion suojelu- ja retkeilyalueille tehtiin noin 8,2 miljoonaa käyntiä ja näistä lähes 4 miljoonaa kansallispuistoihin. Kävijöistä valtaosa on suomalaisia. Esimerkiksi kansallispuistojen kävijöistä vain noin 7 % oli ulkomalaisia vuonna 2019, ennen koronapandemiaa. LVVI3 -tutkimuksen perusteella 40 % suomalaisista oli vierailut kotimaan kansallispuistossa edellisen vuoden aikana (valtaosa 1–2 kertaa).

Kansallispuistojen kävijätutkimusten trendianalyysistä¹⁴ selviää muun muassa, että 20 vuoden aikana naisten osuus on kasvanut ja naisia on viime vuosina ollut jo reilusti yli puolet kävijöistä. Yhdessäolon merkitys on kasvanut, mutta toisaalta myös yksin puistossa viereilevien määrä on lisääntynyt. Tärkeimpinä motiiveina kansallispuistokäynnille ovat säilyneet läpi vuosien luontokokemus, maisemat, rentoutuminen, oleminen poissa melusta ja saasteista sekä henkinen hyvinvointi.

Kuvio 2. Kansallispuistoissa käyntien määrä vuosina 2010–2020.

14 Henna Konu, Marjo Neuvonen, Jarmo Mikkola, Liisa Kajala, Matti Tapaninen ja Liisa Tyrväinen 2021: *Kansallispuistojen virkistyskäyttö 2000–2019*. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisu. Sarja A 236.

Aktiviteeteista suosionsa ovat säilyttäneet retkeily, kävely ja luonnon tarkkailu. Suosioita lisänneitä ovat esimerkiksi pyöräily ja koiran kanssa liikkuminen. Perinteiset liikkumismuodot, kuten sienestys, marjastus ja uinti ovat säilyttäneet asemiaan, mutta harrastettavien aktiviteettien kirjo on lisääntynyt. Yöpyminen luonnossa on hieman lisääntynyt. Suosiolla on toinenkin puolensa. Vaikka kävijäytyvyisyys on kokonaisuudessaan pysynyt hyvänä ja jopa parantunut 20 vuoden tarkastelujaksolla, niin kävijöiden kokemat muiden kävijöiden määrästä tai käyttäytymisestä johtuvat häiriöt ovat lisääntyneet.

Alueelliset käyttäjätiedot

Myös alueellisilla toimijoilla kuten kaupungilla, kunnilla tai kuntien virkistysalueyhdistyksillä on käytössään erilaisia kävijäseurantamenetelmiä. Jollain harvoilla alueilla käyttäjätietoja kerätään jatkuvalla kävijäseurannalla, toisilla kävijäselvityksiä on tehty ja tehdään kertaluonteisena. Useimmilla alueellisilla toimijoilla ei kuitenkaan ole systemaattista tietoa hallinnoimansa virkistysalueidensa kävijämääristä, eli alueisiin kohdistuvasta kysynnästä.

Koronan vaikutus virkistyskäytön lisääntymiseen

Koronaviruspandemian aikana Suomessa käynnissä ollut luontobuumi voimistui entisestään. Luonnossa liikkumisen merkitys henkiselle hyvinvoinnille oli ilmeinen, kun suomalaiset lisäsivät liikkumistaan viheralueilla ja luontokohteissa. Sisäliikuntatilojen sulkeuduttua liikuntaharrastukset siirtyivät ulkotilaan ja ravintoloiden ja baarien ollessa kiinni ihmiset kokoontuivat puistoihin ja lähiluontoalueille. Etätyön yleistyessä moni viipyi vapaa-ajan asunnossaan pitkän ajan vuodesta.

Lähiluonnon merkitys korostui covid-19 -pandemian aikana. Lähivirkistyskerrat ulkoiluun osallistuvilla lisääntyivät keväällä ja kesällä 2020 eri ikäryhmissä. Kasvua lähivirkistyskerroissa oli kuitenkin nähtävissä jo mittausjaksolla ennen pandemiaa. Tärkeitä syitä lähteä lähiluontoon ovat olleet fyysisen kunnon ylläpitäminen, luonnon rauhan ja hiljaisuuden kokeminen, kauniit luonnonmaisemat sekä stressistä palautuminen ja rentoutuminen.¹⁵

Keväästä 2020 alkaen myös media piti ilmiötä näkyvästi esillä. Suositusten luonto- ja ulkoilukohteiden ruuhkautuminen johti paikoin pysäköintiongelmiin ja esimerkiksi laavujen, tulipaikkojen ja kuntoportaiden sulkemiseen. Kotimaan matkailun suosio kasvoi voimakkaasti rajojen sulkeutuessa.

¹⁵ LVVI3-tutkimus julkaistaan keväällä 2022 (Luonnonvarakeskus).

LVVI3 -tutkimuksen mukaan epidemian aikana nuoret ja nuoret aikuiset (15–24v.) löysivät muita useammin uuden luontoharrastuksen. Erityisesti kaupungissa asuvat kokivat koronaviruspandemialla olleen vaikutusta ulkoilukokemuksiin. Alle 45-vuotiaista yhä useampi kertoi käyttävänsä ulkoilualueita aiempaa monipuolisemmin.

Pandemian vaikutukset näkyvät myös valtion suojelu- ja retkeilyalueiden suosion vahvana nousuna. Vuonna 2020 kansallispuistoihin tehtiin yhteensä lähes 4 miljoonaa käyntiä, mikä oli 23 % enemmän kuin vuonna 2019 ja kaikkien valtion suojelu- ja retkeilyalueiden käyntimäärä kasvoi 17 % prosenttia vuodesta 2019. Vuoden 2021 tammi–heinäkuussa kansallispuistojen käyntimäärät olivat kasvaneet vielä lisää, noin 4 %, edellisen vuoden vastaavasta ajanjaksosta ja 25 % vuoteen 2019 verrattuna.

2.3 Luonnon virkistyskäytön mahdollisuudet Suomessa

Luonnon virkistyskäyttöön vaikuttavat olennaisesti tarjolla olevat alueet ja palvelut sekä niiden löytämistä helpottava ja käyttöön kannustava tieto. Tämä kokonaisuus muodostaa virkistyskäytön tarjonnan Suomessa.

Valtio omistaa Suomessa noin yhden kolmasosan maa- ja vesialueista. Loput ovat muun muassa kuntien, seurakuntien, yhdistysten, yritysten ja yksityishenkilöiden omistuksessa. Suomen sisävesistä yli 90 % on yksityisessä omistuksessa.

Suomen ympäristökeskuksen ylläpitämään Liiteri -tietokantaan on laskettu Suomesta virkistys- ja viheralueita (yli 1.5 hehtaarin alueita) yhteensä runsaat 26,7 miljoonaa hehtaaria. Virkistys- ja viheralueeteemaan on laskettu virkistykseen soveltuvien alueiden pinta-aloja pohjautuen vuoden 2018 CORINE -aineistoon (<https://liiteri.ymparisto.fi/#>). CORINE-aineiston tulkinnassa ei oteta kantaa siihen, mitkä alueet on tarkoitettu, varattu tai varusteltu virkistyskäyttöä varten. Hehtaarimäärä on suuntaa antava.

Virkistyskäyttöön tarjolla olevista alueista merkittävä osa on metsää. Yksityismetsät kattavat yli 60 prosenttia Suomen metsämaasta. Yksityismetsät sijaitsevat pääosin maan eteläpuoliskossa ilmasto-oloiltaan suotuisilla kasvialueilla. Suurin osa yksityismetsistä on yksittäisten henkilöiden tai perheiden omistuksessa ja pienempi osa kuolinpesien ja yhtymien hallinnassa. (Suomen metsätilastot 2018).¹⁶

¹⁶ Suomen metsätilastot 2018. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 30/2020: Suomalainen metsänomistaja 2020. Heimo Karppinen, Harri Hänninen ja Paula Horne.

Jokamiehen oikeudet

Suomessa luontoon menon helppous poikkeaa edukseen suurimmasta osasta maailmaa. Suomessa laajat jokamiehen oikeudet antavat kaikille mahdollisuuden liikkua, oleskella, leirytyä tilapäisesti ja hyödyntää eräitä luonnontuotteita toisen maalla ilman maanomistajan suostumusta. Tärkeätä on muistaa, että jokamiehen oikeudella toimivalla on myös vastuuta; maanomistajalle, maankäytölle tai luonnolle ei saa aiheuttaa vähäistä suurempaa haittaa.

Suomen maa-alasta noin 96 % on käytettävissä jokamiehen oikeudella. Pieni osa Suomen pinta-alasta on otettu jokamiehen oikeudet syrjäyttävään erityiseen käyttöön; kuten piha-alueet, viljely- tai tuotantotoimintaan otetut alueet. Eräät luonnonsuojeluun, tieliikenteeseen ja maanpuolustukseen liittyvät säännökset rajoittavat myös jokamiehen oikeuksia. Eli luonnonsuojelualueilla, kuten kansallispuistoissa, jokamiehen oikeudet eivät ole sellaisenaan voimassa.

Jokamiehen oikeuksien taustalla on useita eri säädöksiä¹⁷. Keskeisimmät jokamiehen oikeuden käytön periaatteet, kuten liikkumisvapaus ja yhdenvertaisuus, tulevat perustuslaista. Perustuslaki turvaa myös kotirauhan ja omaisuuden suojan, jotka ovat keskeisiä jokamiehen oikeuden rajoitusten kannalta. Jokamiehen oikeuden reunaehdot ja käytön rajat määrittyvät tarkemmin usean eri lain kautta. Muun muassa rikoslaissa, luonnonsuojelulaissa, vesiliikennelaissa, maastoliikennelaissa ja pelastuslaissa on jokamiehen oikeuksien käyttöön liittyviä säännöksiä.

Jokamiehen oikeudella saa

- liikkua jalan, hiihtäen, pyöräillen tai ratsastaa luonnossa muualla kuin pihamaalalla ja erityiseen käyttöön otetuilla alueilla (esimerkiksi viljelyksessä olevat pellot ja istutukset)
- oleskella ja yöpyä tilapäisesti alueilla, missä liikkuminenkin on sallittua
- poimia luonnonmarjoja, sieniä ja rauhoittamattomia kasveja
- onkia ja pilkkiä
- veneillä, uida ja peseytyä vesistöissä ja kulkea jäällä

---

17 *Jokamiehen oikeudet ja toimiminen toisen alueella*, Suomen ympäristö 30/2012 tai <https://www.ymparisto.fi/fi-fi/luonto/jokamiehen-oikeudet>

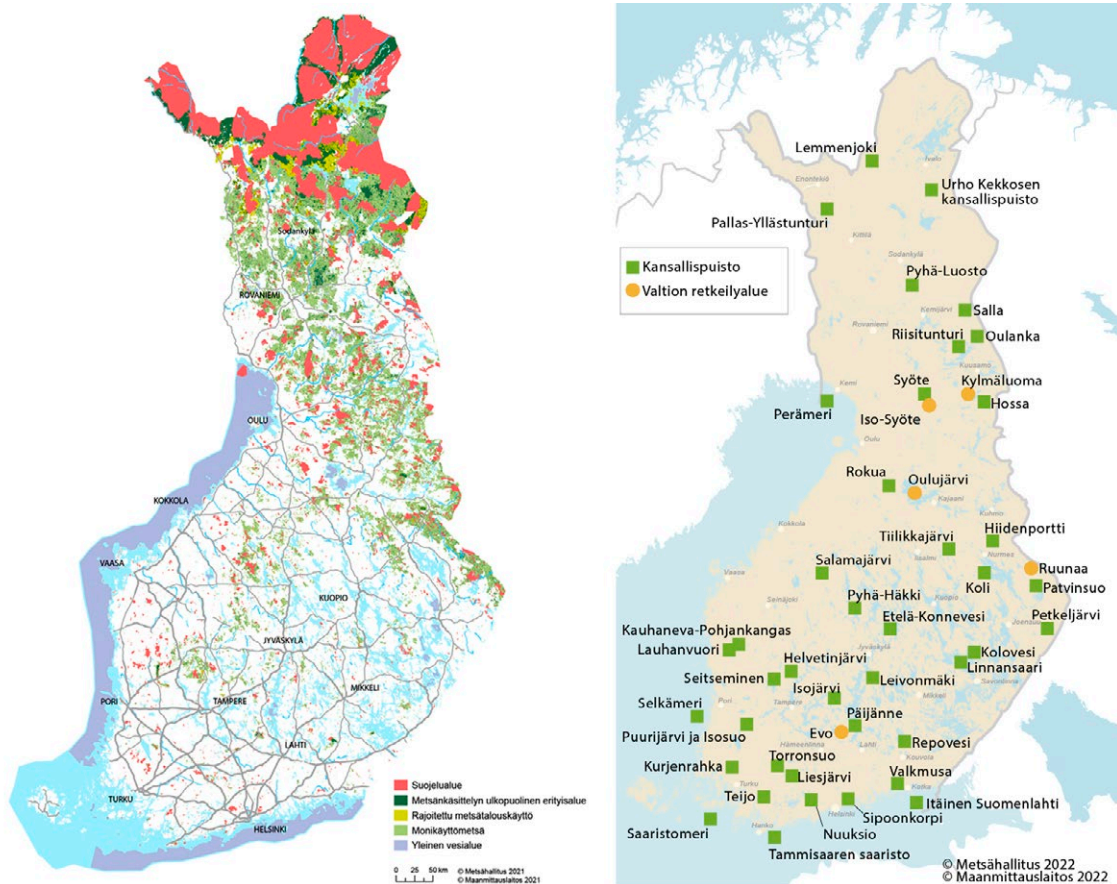
Jokamiehenoikeudella ei saa

- aiheuttaa häiriötä tai haittaa toisille tai ympäristölle
- tehdä avotulta toisen maalle
- häiritä lintuja ja eläimiä
- kaataa tai vahingoittaa puita
- ottaa sammalta, jäkälää, maa-ainesta tai puuta
- häiritä kotirauhaa
- roskata ympäristöä
- ajaa moottoriajoneuvolla maastossa maalla ilman maanomistajan lupaa
- kalastaa ja metsästää ilman asianomaisia lupia

Valtion maa- ja vesialueet ja niillä olevat palvelurakenteet

Valtio omistaa Suomessa noin yhden kolmasosan maa- ja vesialueista. Metsähallituksen hallinnassa on kaikkiaan 12,6 miljoonaa hehtaaria valtion omistamia maa- ja vesialueita.

Kuvio 3. Vasemmalla valtion maat ja yleiset vesialueet (tummansininen). Oikealla kansallispuisto- ja valtion retkeilyalueverkosto.

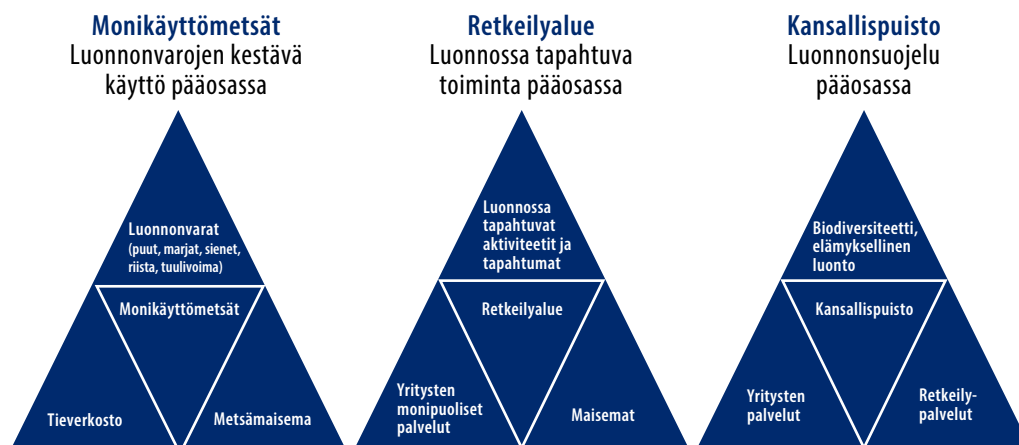
Taulukko 2. Valtion maa-alueet hehtaareittain vuonna 2019.¹⁸

Maa-alueet (31.12.2019)	Hehtaaria (osuus maa-alueista)
Hoidossa olevat maa-alueet yhteensä	9 143 000
Taloukskäytössä olevat monikäyttömetsät	4 881 000 (54 %)
Lakisääteiset luonnonsuojelualueet	1 778 000 (19 %)
Erämaa-alueet	1 377 000 (15 %)
Suojeluohjelmat	382 000 (4 %)
Muut erikoisalueet	725 000 (8 %)

Valtio vastaa kansalaistensa virkistyskäyttökysyntään monipuolisella tarjontaverkostolla, joka koostuu kansallispuistoista, muista luonnonsuojelualueista, valtion retkeilyalueista, kulttuuriperintökohteista ja muista Metsähallituksen omalla päätöksellä virkistyskäyttöön varatusta alueista. Myös Metsähallituksen metsätaloukskäytössä olevilla ns. monikäyttömetsillä on tärkeä rooli virkistyskäytön mahdollistajana. Niissä voidaan jokamiehen oikeudella tapahtuvien aktiviteettien lisäksi harjoittaa toimintaa, joka ei ole usein mahdollista luonnonsuojelualueilla (mm. metsästy, moottorikelkkaurien ja erilaisten luontomatkojen palvelevien rakenteiden rakentaminen).

Valtion maalle, jolla ulkoilun kannalta on huomattava yleinen merkitys, voidaan perustaa retkeilyalue. Ulkoilulain mukaan *'Tällaisella alueella on metsätalouden harjoittaminen, metsästy ja kalastus samoin kuin maa- ja vesialueen muukin käyttö järjestettävä niin että ulkoilutoiminnan tarpeet tulevat riittävästi otetuiksi huomioon. Poronhoitoalueella on erityistä huomiota kiinnitettävä siihen, ettei porotalouden harjoittamista oleellisesti vaikeuteta'*. Retkeilyalueen perustamisesta ja sen käytön perusteista päättää valtioneuvosto. Valtion retkeilyalueita on tällä hetkellä viisi. Ne ovat Kylmäluoma, Iso-Syöte, Ruunaa, Oulunjärvi ja Evo. Vuoden 1994 jälkeen ei ole perustettu yhtään uutta retkeilyaluetta. Nykyisistä kansallispuistoista entisiä valtion retkeilyalueita ovat Nuuksio, Teijo ja Hossa.

¹⁸ <https://www.metsa.fi/maat-ja-vedet/pinta-alat/>

Kuvio 4. Valtion maiden käyttötarkoitusten painopisteitä.

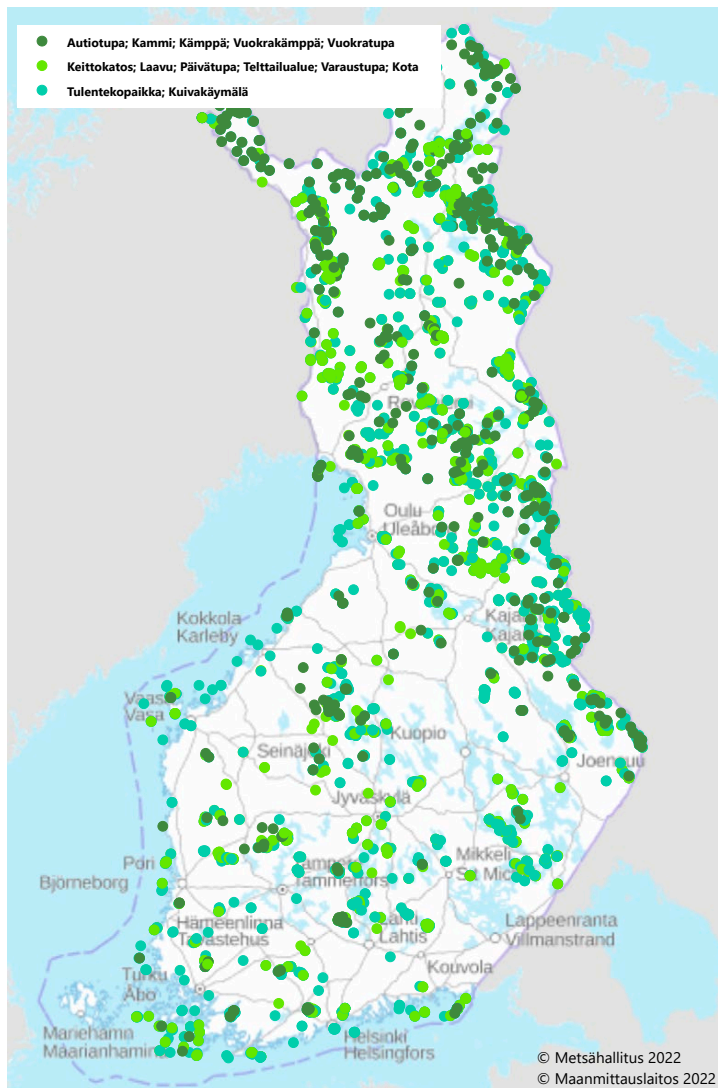
Valtion mailla on erilaisia reittejä yhteensä yli 15 000 km. Esimerkiksi retkeilyreittejä ja luontopolkuja on noin 5 200 km. Kaikista reiteistä 60 % kulkee maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalaan kuuluvilla alueilla kuten valtion retkeilyalueilla ja monikäyttömetsissä ja 40 % ympäristöministeriön hallinnon alaen kuuluvilla alueilla kuten kansallispuistoissa, luonnonpuistoissa ja erämaa-alueilla.

Taulukko 3. Valtion maiden reitit kilometreinä (tilanne 10.9.2021)

Reittityyppi	Ympäristöministeriö	Maa- ja metsätalousministeriö	Yhteensä
Retkeilyreittejä ja luontopolkuja	3 406	1 760	5 166
Hiihtoreittejä ja latu-uria	1 131	937	2 068
Moottorikelkkauria ja -reittejä	1 348	5 976	7 324
Veneily- ja vesiretkeilyreittejä	236	355	591
Yhteensä	6 121	9 028	15 149

Valtion mailla on yhteensä 1 225 Metsähallituksen Luontopalvelujen ylläpitämää taukopaikkaa. Näistä 29 % (357 kpl) sijaitsee valtion retkeilyalueilla ja monikäyttömetsissä ja loput 71 % (868 kpl) kansallispuistoissa, luonnonpuistoissa ja erämaa-alueilla. Taukopaikka on maastossa sijaitseva palvelujen kokonaisuus, johon kuuluu esimerkiksi tupa tai tulipaikka siihen kuuluvine liitereineen ja käymälöineen. Taukopaikka muodostaa käyttäjän ja huollon näkökulmasta yhden palvelukokonaisuuden. Taukopaikkojen lisäksi valtion mailla on suuri määrä myös yksittäisiä palvelurakenteita kuten esimerkiksi tulipaikkoja.

Kuvio 5. Valtion maiden taukopaikat luokiteltuina palvelukokonaisuuden tärkeimmän palvelun (esim. autiotupa) mukaan (tilanne 10.9.2021).

LIPAS kokoaa tietoa kuntien luontoliikuntakohteista

Jyväskylän yliopiston liikuntatieteellisen tiedekunnan ylläpitämä LIPAS-järjestelmä¹⁹ on keskeinen liikuntapaikkoja ja luontoliikuntakohteita kokoava järjestelmä, joka on kuntien käytössä. Lipas-tietokantaan on kerätty tietoa Suomen liikuntapaikoista yli 20 vuoden ajan. Järjestelmää ylläpitää Jyväskylän yliopiston liikuntatieteellinen tiedekunta. Opetus- ja kulttuuriministeriö rahoittaa Lipasta vuosittain haettavilla avustuksilla. Tietojen ylläpito hoidetaan hajautetusti yhteistyössä kuntien liikuntatoimien kanssa.

Kuvio 6. LIPAS -järjestelmän keskeiset yhteistyötahot.

Lipas-järjestelmässä on noin 40 000 liikuntapaikkaa, ulkoilureittiä ja virkistysaluetta luokiteltuna, avoimena datana. Paikkatiedot ovat tarjolla pisteinä, reitteinä tai alueina. Kuntien liikuntatoimien henkilöstö tallentaa oman kunnan tiedot Lipakseen (jatkuva ylläpito). Muut liikuntapaikkojen omistajat tai ylläpitäjät tallentavat omat kohteensa (kuntien virkistysalueyhdistyksiä, muita yhteisöjä). Lipas-tiimi tarkistaa ja täydentää tietoja, erityisesti yksityisten omistuksessa olevat paikat.

Lipas-järjestelmään on päivitetty tietoja lähes kaikista Suomen kunnista. Pienille kunnille on tarjottu aineiston ylläpitoon apua. Lipas-tietokannassa olevien kuntakohtaisten tietojen tarkkuus ja ajantasaisuus vaihtelevat kuitenkin merkittävästi. Joidenkin kuntien tiedot saattavat olla hyvinkin täsmällisiä ja luotettavia, mutta vastaavasti joidenkin kuntien kohdalla tiedoissa on puutteita. Erityisesti aluemaiset tiedot ovat monilta osin vanhentuneet. Tästä syystä Lipas-järjestelmän perusteella ei voida muodostaa täysin ajan tasalla olevaa tilannekuvaa kuntien virkistysalueiden ja niihin liittyvien palveluiden tarjonnasta.

¹⁹ www.lipas.fi

Vesialueiden sekä vapaiden rantojen tarjonta ja saavutettavuus

Suomi on yksi maailman vesistöisimpiä maita. Suomessa on 56 000 yli hehtaarin järveä, 36 800 km jokiuomaa, 336 000 km rantaviivaa ja 76 000 kpl yli puolen hehtaarin saarta. Vesialuetta on yhteensä 87 014 km², eli noin 22 % kokonaispinta-alasta.

Vesilajien harrastaminen, veden äärelle pääsy ja harrastusvälineiden veteen saaminen edellyttää omaa infrastruktuuriaan kuten uimarannat, laiturit, pienvenesatamat, vesikulku-neuvojen veteenlaskupaikat, rantautumispaikat, pukeutumistilat, käymälätilat, veneiden septisäiliöiden imutyhjennyspaikat, ja näiden alueiden ja palveluiden läheisyydessä olevat pysäköintipaikat.

Vesistöjen ja veden äärellä tapahtuvan virkistyskäytön kannalta olennaista on lisäksi, että rakentamattomia, vapaita rantoja on tarjolla. Rantojen laadulla, saavutettavuudella ja järjestelyjen esteettömyydellä on merkitystä siihen, miten niiltä päästään uimaan tai muuten virkistäytymään vesille.

Merirantojen rakentamisen trendiä vuosina 2005–2017 on selvitetty Turun yliopiston (2019) seurantatutkimuksessa *Suomen merenrannikon rakennetut ja rakentamattomat rannat*²⁰. Mantereella ja yli hehtaarin saarilla rannoista oli sulkeutuneita 48 % ja vapaita 52 % vuonna 2005. Vuoteen 2018 mennessä rakentamattomien rantojen osuus oli vähentynyt 3 % eli rakennettuja rantoja oli 51 % rakentamattomia 49 %. Rantojen varausasteen muutos oli suurinta Varsinais-Suomessa ja Uudellamaalla, joissa rakennetun rannan osuus oli lisääntynyt 4 %.

Luonnon virkistyskäytön kannalta tärkeitä ovat erityisesti pitkät yhtenäiset rakentamattomat rantajaksot. Nämä ovat tyypillisesti suosittuja retkeilykohteita, joissa liikutaan jokamiehenoikeudella. Mannerrannikolla yli 1000 metrin mittaisten rakentamattomien rantajaksojen määrä väheni vuodesta 2005 vuoteen 2018 noin 500 km. Muutos oli suurinta Varsinais-Suomessa, jossa pitkien rantajaksojen määrä väheni noin 300 km. Pohjanmaalla ja Uudellamaalla muutos oli noin 70 km ja kaakkoisessa Suomessa noin 23 km.

Tutkimuksessa selvitettiin myös rantojen saavutettavuus laskemalla kiinteän tieyhteyden päässä olevat vapaat rannat ja niiden osuudet kaikista alueen vapaista rannoista. Lautta- ja lossiyhteyksiä ei otettu huomioon. Uusista siltayhteyksistä huolimatta tietä pitkin saavutettavien rakentamattomien rantojen määrä väheni noin 200 km koko maassa.

²⁰ Seurantatutkimus *Suomen merenrannikon rakennetut ja rakentamattomat rannat*, Turun yliopisto, 2019. <https://www.merialuesuunnittelu.fi/wp-content/uploads/2019/12/Lauri-la-L.-Kalliola-R.-2019.-Suomen-merenrannikon-rakennetut-ja-rakentamattomat-rannat.pdf>

Muita luonnon virkistyskäyttöön tarkoitettuja alueita

Valtion ja kuntien alue- ja palvelutarjonnan lisäksi luonnon virkistyskäyttöön tarkoitettuja alueita tai kohteita ylläpitävät myös erilaiset yhdistykset, säätiöt, yhteenliittymät ja yksityiset maanomistajat.

Suomessa toimii kahdeksan maakunnallista virkistysalueloimintaan keskittyvää yhdistystä, joiden tarkoituksena on turvata ja kehittää toimialueensa virkistys- ja retkeilymahdollisuuksia sekä vaalia maakunnan luonnon ja maiseman omaleimaisuutta. Virkistyskäytön edistämisen toteuttamiseksi nämä yhdistykset ostavat tai vuokraavat alueita tai hankkivat niihin käyttöoikeuksia sekä huolehtivat niiden hoidosta ja rakentamisesta. Yhdistykset sijoittuvat Etelä-Suomen maakuntiin ja niiden omistuksessa on noin 2000 hehtaaria maata ja yli 100 virkistyskohdetta²¹.

Suomessa on seitsemän Unescon maailmanperintökohdetta, joista kuusi kulttuuri-kohdetta ja yksi luontokohde. Merenkurkun maailmanperintökohteessa Merenkurkun saaristo muodostaa yhdessä Ruotsin Korkearannikon (Höga Kusten) kanssa kahden valtion yhteisen geologisen maailmanperintökohteen, johon sisältyy sekä yksityisiä että valtion omistamia alueita. Kohteen hallinnointia, hoitoa ja virkistyskäytön kehittämistä koordinoi Metsähallitus.

Unescon Global Geopark -verkostoon kuuluu Suomessa kolme kohdetta; Rokua, Lauhanvuori-Hämeen kangas ja Saimaa. Geoparkit kertovat alueidensa maiseman synty-tarinan, jossa yhdistyvät kansainvälisesti ainutlaatuiset geologiset ominaisuudet, arvokas elollinen luonto ja näiden kanssa vuorovaikutuksessa kehittyneet kulttuuripiirteet ja -perintö. Geopark -kohteet muodostavat luonnon virkistyskäytön ja luontomatkojen kannalta merkittäviä alueita, joilla on panostettu muun muassa reitteihin, palveluihin ja ympäristökasvatukseen.

Kansallinen kaupunkipuisto on maankäyttö- ja rakennuslaissa määritelty kaupunkiympäristössä sijaitseva arvokkaiden kulttuuri- ja luonnonmaisemien sekä virkistysalueiden laaja kokonaisuus, jonka säilyttämiseen ja hoitamiseen kaupunki on sitoutunut. Suomessa on kymmenen kansallista kaupunkipuistoa.

---

21 www.virkistys.info

Alueellisista eroavuuksista: kysynnän ja tarjonnan kohtaaminen

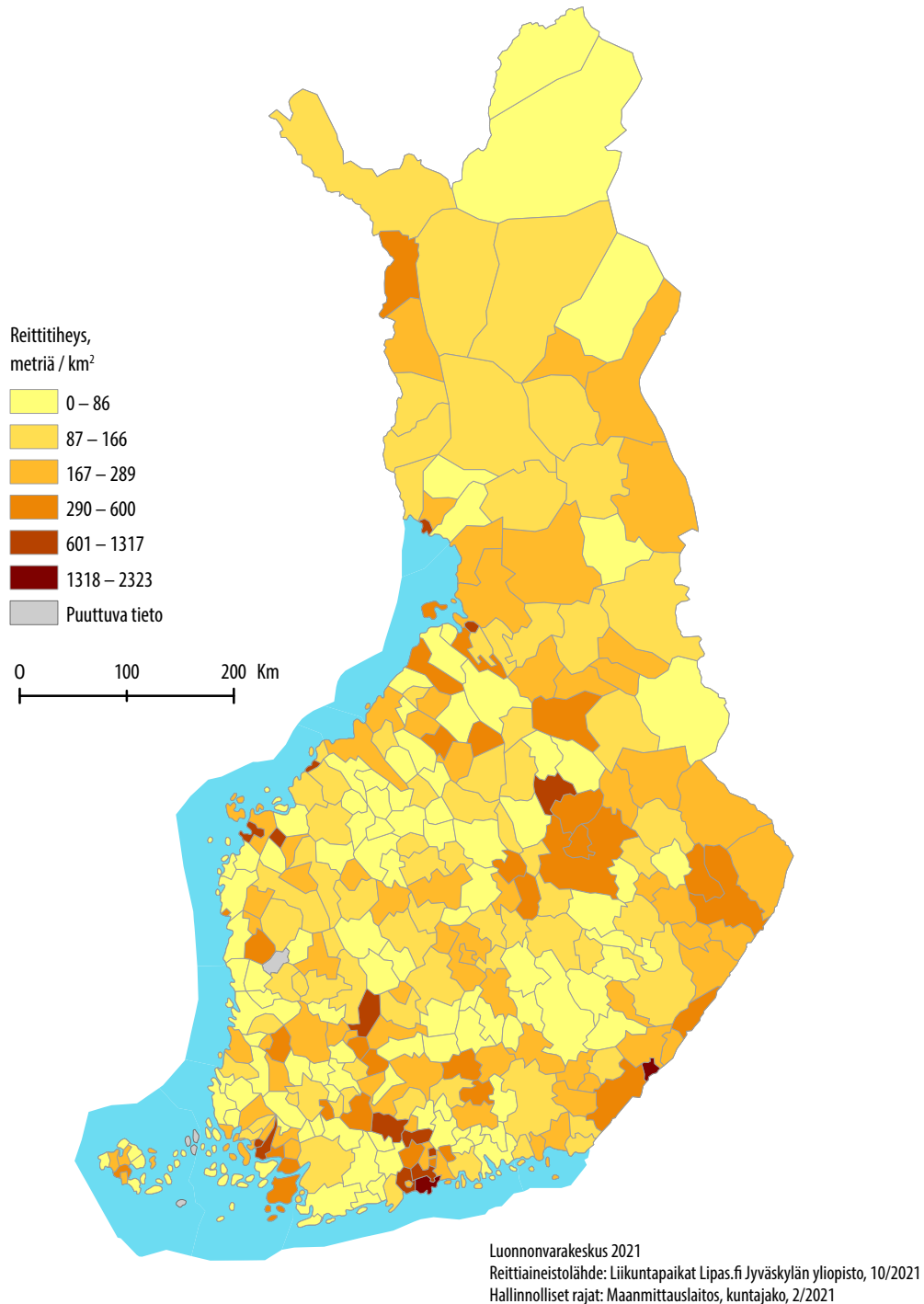
Virkistysmahdollisuuksien riittävyttä arvioitaessa ei virkistykseen tarkoitettujen tai soveltuvien alueiden määrä ja pinta-alat, tai tarjolla olevien reittien ja palvelurakenteiden määrä, kerro vielä kaikkea. Merkittävää olisi pystyä tarjoamaan luonnon virkistyskäyttömahdollisuuksia siellä missä kysyntä on, eli siellä missä ihmiset asuvat, liikkuvat ja lomailevat. Isoissa kaupungeissa ja asutuskeskusten lähellä virkistyskäyttöön osoitetuilla alueilla on siis erittäin suuri merkitys, sillä lähivirkistysalueet palvelevat suuria määriä ihmisiä päivittäin. Kauempana väestökeskittymistä maaseudulla, saaristossa tai esimerkiksi Lapissa luontokohteiden virkistyskäytön suurin kysyntä muodostuu luontomatkailijoista, lisäksi paikallisille asukkaille luonto on syrjäisemmillä seuduilla keskeinen vapaa-ajan ympäristö.

Lipas-liikuntapaikkarekisteristä löytyy noin 53 400 km ulkoilu- ja liikuntareittejä sisältäen kaikki Lippaan reittityypit: kuntorata, latu, kävelyreitti/ulkoilureitti, retkeilyreitti, maastopyöräilyreitti, pyöräilyreitti, moottorikelkkareitti, moottorikelkkaura, hevosreitti, koirahiihtolatu, melontareitti ja vesiretkelyreitti. Tähän lukuun sisältyvät myös valtion mailla kulkevat moottorikelkkareitit ja -urat. Lisäksi valtion mailla on noin 7 800 km retkeily-, veneily- ja hiihtoreittejä, joita kunnat ovat joiltain osin vieneet Lippaaseen. Yhteenvetona tästä voidaan arvioida Suomessa olevan kokonaisuudessaan noin 60 000 km eri järjestelmiin vietyjä ulkoilu- ja retkeilyreittejä. Kattavaa kokonaiskuvaa reittitarjonnasta tämä ei vielä anna, sillä Lippaasta puuttuu useiden kuntien reittitietoja.

Seuraavassa kartassa on kuvattu kuntien ulkoilu- ja liikuntareittien yhteenlaskettu tiheys Lipas-liikuntapaikkarekisterissä olevien tietojen mukaan. Vaikka taustalla oleva aineisto on suuntaa antava, reittitiheys toimii karkeana yleismittarina, kertoen kuinka pitkä matka asukkailla on lähimmälle ulkoilu- tai liikuntareitille. Tyypillisesti reittitiheys on suurempi isojen kaupunkien ympäristössä.

Luonnon virkistyskäyttöstrategian toimeenpanovaiheessa on tarpeen jatkojalostaa ja yhdistää Lipas-tietokannan ja Metsähallituksen tietoja niin, että saadaan tarkempi kuva luonnon virkistyskäyttötarjonnasta sekä tarjonnan ja kysynnän kohtaamisesta.

Kuvio 7. Kuntien ulkoilu- ja liikuntareittien yhteenlaskettu tiheys Lipas-liikuntapaikkarekisterin mukaan. Kuvasta puuttuvat suurimmalta osin valtion maiden reitit, pois lukien moottorikelkkareitit ja -urat. Lipas-tietokannan tiedot perustuvat kuntien ja muiden liikuntapaikkojen omistajien syöttämiin tietoihin sekä Jyväskylän yliopiston Lipas-ylläpitäjien tuottamaan aineistoon. Tietojen kattavuudessa on puutteita, joten kartta on suuntaa antava.

Opastustiedon tarjonta

Virkistysalueiden olemassaolo ei yksinään takaa vielä niiden käyttöä. Tarjontaan voidaan lukea myös tietopalvelut alueiden käyttäjille.

Ulkoilijoille ja retkeilijöille suunnattuja kansallisen tason tietopalveluita ovat esimerkiksi Metsähallituksen luontopalvelujen ylläpitämät Luontoon.fi ja Retkikartta.fi. Ne keskittyvät valtion alueille, mutta Retkikartta.fi:n kautta käyttäjille näkyy myös muiden kuin valtion maiden reittejä ja rakenteita, niiltä osin kuin tiedot on viety Lipas-liikuntapaikkajärjestelmään ja tietojen omistaja on sallinut tietojen näyttämisen.

Luontokeskukset tarjoavat monipuolisesti tietoa luonnosta kävijöilleen. Metsähallituksen ylläpitämät luontokeskukset (23) johdattavat luontoon näyttelyin ja tarjoavat mahdollisuuden etsiä henkilökunnan tuella vastauksia kysymyksiin. Myös joillakin kunnilla ja järjestöillä on luontokeskuksia. Erä- ja luonto-oppaat vievät vuosittain ihmisiä tuhansille retkille. Osa on ammattilaisia, osa harrastajia ja järjestöjen vapaaehtoisia.

Kuntien asukkailleen ja vierailijoilleen tarjoaman kohdetiedon taso vaihtelee suuresti. Monet varsinkin suurempien kaupunkien tarjoamat tietopalvelut viheralueistaan ovat hyvin laadittuja. Pienissä kunnissa resurssit usein rajaavat tiedon tarjontaa, vaikka luonto koettaisiinkin kunnassa arvokkaaksi vetovoimatekijäksi.

Järjestöt, yhdistykset ja myös jotkin yritykset jakavat ja ylläpitävät tietoa luontokohteista, liikuntamahdollisuuksista, mutta myös harrastustavoista luonnossa. Monet kohdeoppaista ovat paikallisia (luontokohteet, latukartat, melonta- ja vesiliikennereitit jne.). Oppaita julkaistaan painettuina ja yhä useammin verkossa. Luontokohteiden ja harrastusmuotojen esittelyä toteutetaan myös vuorovaikutteisesti käyttäjien kanssa verkossa.

Koko Suomen kattavaa ja yhtenäistä ulkoilutietopalvelua luonnon virkistyskäyttömahdollisuuksista ei toistaiseksi ole.

2.4 Luonnon virkistyskäytön resursointi

Luonnon virkistyskäyttöedellytysten ylläpito ja kehittäminen vaativat taloudellisia panostuksia niin valtion kuin kaupunkien ja kuntien budjeteista. Myös yhdistysten, säätiöiden ja muulla yksityisellä rahoituksella on merkitystä. Alla oleva kuva kertoo palveluvarustuksen esimerkin kautta monitahoisesta rahoituskentästä.

Kuvio 8. Virkistyskäytön palveluvarustuksen rahoituksen ja resursoinnin mahdollistajat.

Valtion rahoitusta luonnon virkistyskäytön edistämiseen ohjautuu ministeriöiden kautta esimerkiksi virkistyskäytön palvelurakenteeseen ja reitteihin, yritystoiminnan edistämiseen, tutkimukseen, urheilu- ja liikuntatoimintaan ja eräisiin avustuksiin. Valtion rahoituksen suuruutta kokonaisuudessaan ei ole tässä työssä selvitetty. Alla olevassa taulukossa näkyy maa- ja metsätalousministeriön sekä ympäristöministeriön määrärahat Metsähallituksen Luontopalveluiden luonnon virkistyskäyttötoimintaan vuosina 2014–2020 sekä muut rahoituslähteet.

Taulukko 4. Metsähallituksen Luontopalvelujen luonnon virkistys- ja matkailukäytön menot (sisältää perusrahoituksen ja erillisrahoitukset) vuosina 2014–2020.

Vuosi	MMM milj €	YM milj €	Muut rahoitus- lähteet milj €	YHTEENSÄ milj €	MMM osuus %	YM osuus %	Muut osuus %
2014	4,28	16,86	10,92	32,06	13,4	52,6	34,1
2015	3,78	18,38	7,04	29,20	13,0	62,9	24,1
2016	3,70	18,78	7,36	29,84	12,4	62,9	24,7
2017	4,69	17,03	8,97	30,69	15,3	55,5	29,2
2018	4,66	19,25	9,15	33,06	14,1	58,2	27,7
2019	4,67	19,88	9,48	34,00	13,7	58,4	27,9
2020	4,01	36,32	8,42	48,74	8,2	74,5	17,3
YHTEENSÄ	29,80	146,48	61,33	237,61	12,5	61,6	25,8

Opetus- ja kulttuuriministeriön sekä aluehallintovirastojen myöntämä rahoitus liikunta- paikkarakentamiseen on viimeisen kymmenen vuoden aikana vaihdellut noin 25 miljoonan ja noin 44 miljoonan euron välillä. Valtaosa on kunnallisia hankkeita.²² Hankkeiden joukossa on ollut joitakin pienehköjä luontoliikuntahankkeita.

Kunnat rahoittavat monenlaisia toimija alueillaan muun muassa teknisen toimen, luonnonsuojelun, viherrakentamisen ja liikuntapaikkarakentamisen kautta. Kuntien käyttämät määrärahat luonnon virkistyskäytön edistämiseen vaihtelevat huomattavasti. Jollain alueilla kunnat maksavat myös alueelliselle virkistysalueyhdistykselle jäsenmaksua, joka on suhteutettu kunnan asukaslukuun.

Erinäisillä hankerahoituksilla tuetaan myös luonnon virkistyskäyttöä. Rahoitusinstrumentteina ovat olleet esimerkiksi Euroopan aluekehitysrahasto, maaseudun ja -talouden tuet, maakuntien liittojen rahoitus sekä muut Euroopan unionin tuet.

Resurssien ja taloudellisten panostusten osalta luonnon virkistyskäytön kokonaiskuva jää tässä strategiassa puutteelliseksi. Tiedon koostaminen on tarpeellista, mutta vaatisi osaltaan erillisselvityksen rahoituskentän monitahoisuuden takia.

2.5 Toimijoiden roolit

Suomessa monet toimijatahot edistävät luonnon virkistyskäyttöä. Edellä kuvatun resurssin ohella on lukuisia muitakin tapoja tukea sitä. Seuraavassa esitellään näitä rooleja. Toimijatahoja virkistyskäytön näkökulmasta esitellään tarkemmin liitteessä 3.

Luonnon virkistyskäytön tuki, ohjaus ja valvonta

Osa organisaatioista keskittyy tukemaan luonnon virkistyskäytön toimijoita. Tapoja tukea ovat esimerkiksi kehittäminen, yhteistyö tai rahoitus. Ohjauksesta, valvonnasta ja turvallisuudesta vastaa myös useat viranomaiset. (Ympäristöministeriö, maa- ja metsätalousministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö, työ- ja elinkeinoministeriö, Metsähallituksen erävalvonta, pelastusviranomaiset, poliisi, Tukes, maakuntaliitot, Kuntaliitto ym.)

²² *Liikuntatoimi tilastojen valossa*. Perustilastot vuodelta 2020. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu: 2021:49. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163676/OKM_2021_49.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Tutkitun tiedon ja tilastojen tuottaminen luonnon virkistyskäytöstä

Mitä enemmän virkistyskäytöstä tiedetään, sitä paremmin sitä voidaan kehittää. Tutkittu tieto ja tilastot ovat perusta luonnon virkistyskäytön edistämiseksi. (Luonnonvarakeskus, Suomen ympäristökeskus, Metsähallitus, LIPAS, ym.)

Ulkoilun ja retkeilyn tukeminen palveluvarustuksen ja palveluiden avulla

Ulkoilu on helpompaa, jos luonnosta löytyy sitä tukevaa retkeilyn palveluvarustusta, kuten esimerkiksi merkittyjä reittejä, portaita, pitkospuita, laavuja, tulentekopaikkoja ja laituraita. Kohteilla sijaitsevan retkeilyn palveluvarustuksen lisäksi olennaista on retkikohteiden saavutettavuus, mm. tieverkosto ja paikoitusalueet, turvallisuus ja esteettömyys. Erinäisillä luontopalveluilla, kuten välinevuokrauksella ja ohjatulla luontotoiminnalla, helpotetaan myös luontoon pääsyä. (Metsähallitus, kunnat ja kaupungit, virkistysalueyhdistykset, kyläyhdistykset, luontopalveluyritykset, Pidä Saaristo Siistinä ry ym.)

Kansalaisten luontosuhteen vahvistaminen

Luonnossa vietetty aika on ratkaisevaa luontosuhteen muodostumiselle. Luonnossa liikkumisen taitojen oppiminen vahvistaa luontosuhdetta. Luonnon virkistyskäyttö perustuu näihin moninasiin ja osittain ajan myötä uudistuviin taitoihin (esimerkiksi suunnittaminen, vesillä ja jäällä liikkuminen, luonnon antimien kerääminen, purjehdus, maastopyöräily, retkiluistelu jne). Vahvistuva luontosuhde voi johdattaa luonnon kunnioittamiseen ja kestäviin elämäntapoihin. (Luontojärjestöt, ulkoilu-, liikunta- ja harrastusjärjestöt, sote-järjestöt, luonto- ja ympäristökoulut, Metsähallitus, ym.)

Retkeilyneuvonta ja opastusviestintä

Tiedon välitys kansalaisille tarvitaan, jotta luontoon lähtemisen kynnys madaltuu. Erityisesti kaupungeissa asuville luontoon lähteminen vaatii suunnittelua ja tietoa. Ulkoilijan täytyy tietää, mihin kannattaa mennä ja miten siellä liikutaan. Ilman tietoa luonnossa liikkuminen voi tuntua hankalalta ja jäädä muiden vapaa-ajan viettotapojen jalkoihin. Luontokohteiden ja -palveluiden käyttäjille on annettava riittävät turvallisuuteen liittyvät tiedot, jotta luonnossa liikkuminen on mahdollista suunnitella ja toteuttaa turvallisesti. (Metsähallituksen verkkopalvelut Retkikartta.fi ja Luontoon.fi, yritysten verkkosivut kuten Retkipaikka.fi, kuntien ja järjestöjen verkkosivut, luontokeskukset, sairaanhoitopiirit ja hyvinvointialueet, ym.)

Harrastusten tarjoaminen

Monille suomalaisille luonnossa liikkuminen tarkoittaa jonkin lajin harrastamista. Ulkoilujärjestöt auttavat kaikenikäisiä löytämään oman tapansa ulkoilla tarjoamalla erilaisia vaihtoehtoja. (Suomen Latu, Suomen Partiolaiset, 4H, lukuisat muut nuoriso- ja liikuntajärjestöt, metsästys- ja kalastusjärjestöt)

Harrastajien, luonnon tai maanomistajien edunvalvonta

Virkistyskäytön ympärille on kehittynyt tukirakenne, jossa organisaatiot valvovat eri näkökulmien huomioon ottamista. Näiden näkökulmien yhteensovittaminen on osa luonnon virkistyskäyttöpoliittikkaa. (Suomen Luonnonsuojeluliitto, Suomen Latu, Ulkoilufoorumi, Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK, Suomen Metsästäjäliitto, Kalatalouden Keskusliitto ym.)

2.6 Lainsäädäntö

Laeilla luodaan puitteita luonnon virkistyskäytölle. Luonnon virkistyskäyttöön vaikuttavat lukuisat lait, myös jokamiehenoikeuksien taustalla on useita eri säädöksiä (ks. tarkemmin 2.3).

Perustuslain ns. ympäristöperusoikeudella pyritään turvaamaan jokaiselle oikeus terveelliseen ympäristöön sekä mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon.

Ulkoilulaki sisältää leirintäalueiden, valtion retkeilyalueiden ja ulkoilureittien perustamisen menettelysäännökset. Laki ei sisällä ulkoilun ja luonnon virkistyskäytön edistämistä koskevia säännöksiä.

Maankäyttö- ja rakennuslaissa (MRL) säädetään kaavoituksesta ja maankäytön suunnittelusta. Alueiden tarjonnan näkökulmasta laki ja sen ohjeistus ovat keskeisessä asemassa etenkin kuntien kaavoituksessa. Maankäyttö- ja rakennuslain menossa olevan kokonaisuudistuksen keskeisinä tavoitteina ovat hallitusohjelman mukaan luonnon monimuotoisuuden vahvistaminen, hiilineutraalius, rakentamisen sujuvoittaminen, laatu ja digitalisaatio.

Luonnonsuojelulaille suojellaan ja ylläpidetään luonnon monimuotoisuutta. Luonnonsuojelulakia sovelletaan luonnon- ja maisemansuojeluun ja maisemanhoitoon ja sen nojalla voidaan perustaa luonnonsuojelualueita, kuten esimerkiksi kansallispuistoja valtion maille. Luonnonsuojelulain säännökset, jotka liittyvät lajien rauhoittamiseen, koskevat myös talouskäytössä olevia alueita.

Vesilaissa säädetään mm. vesialueiden yleiskäyttöoikeudesta, joka mahdollistaa sen, että vahinkoa, haittaa tai häiriötä aiheuttamatta saa uida ja kulkea sekä tilapäisesti ankkuroida vesistöissä. **Rikoslaisissa** säädetään mm. luonnonvaraisten marjojen ja muiden luonnon tuotteiden keräämisestä toisen maalta jokamiehenoikeudella.

Luonnon virkistyskäyttöön keskeisesti vaikuttavia lakeja on koottu luetteloksi (Liite 5).

2.7 Luonnon virkistyskäyttöä koskevat muut strategiat ja toimet

Luonnon virkistyskäytön edistäminen toteutuu usean ministeriön toimesta. Keskeisimmät näistä ovat olleet edustettuina tämän strategiatyön työryhmässä. Jokainen hallinnonala lähestyy teemaa kuitenkin hieman eri tulokulmasta: työ- ja elinkeinoministeriö matkailun edistämisen kannalta, sosiaali- ja terveysministeriö terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen kannalta, liikenne- ja viestintäministeriö osana kävelyn ja pyöräilyn edistämistä, maa- ja metsätalousministeriö valtion metsien käytön ohjauksen ja luonnonvarojen kestäväen käytön sekä maaseudun elinvoimaisuuden näkökulmasta, ympäristöministeriö luonnon monimuotoisuuden ja luonnon virkistyskäytön vaalimisen kannalta ja opetus- ja kulttuuriministeriö liikunnan ja liikkumisen edistämisen osana.

Luonnon virkistyskäytön edistäminen on siis jakaantunut usealle eri hallinnonalalle eikä yhdellä hallinnonalalla ole siitä kokonaisvastuuta tai ohjaavaa roolia muihin nähden. Ympäristöministeriön syksyllä 2018 teettämässä selvityksessä *Luonnon virkistyskäytön kansallisen koordinoinnin tarpeet ja toimijoiden roolit*²³ kokonaisvastuun epäselvyys ja toive sen selkeyttämisestä nousi esiin erityisesti kolmannen sektorin toimijoiden suunnalta. Toivottiin yhtä tahoa joka vastaisi kokonaisuudesta ja moniulotteisen työalan kehittämisestä.

Monitahoisessa edistäjäjoukossa voi nähdä sekä haasteita, mutta myös vahvuuksia. Pahimmillaan eri ministeriöiden toimet vievät kenttää eri suuntiin, parhaimmillaan eri toimilla saadaan vahvaa synergiaa syntymään. Merkillepantavaa on kuitenkin, että luonnon virkistyskäytön valtakunnallisen työn koordinointiin ei ole tähän mennessä perustettu yhteistyöryhmää, neuvostoa tai vastaavaa.

Keskeistä tämän käsillä olevan kansallisen luonnon virkistyskäytön strategian osalta on nostaa luonnon virkistyskäytön edistäminen fokukseen. Tärkeätä on kuitenkin samalla hyödyntää elementtejä, joita löytyy muista valtionhallinnon viime vuosina valmistelluista ohjausdokumenteista: strategioista, ohjelmista tai vastaavista. Näin strategiat vahvistavat toisiaan ja syntyy synergiaa.

²³ *Luonnon virkistyskäytön kansallisen koordinoinnin tarpeet ja toimijoiden roolit* (Kaskas Media / YM, julkaisematon)

Luonnon virkistyskäytön edistämisen kannalta keskeisiksi tunnistettuja muita valtionhallinnon ohjausdokumentteja on lyhyesti esitelty liitteessä. On huomioitava, että näiden lisäksi on olemassa myös muita valtionhallinnon ohjausdokumentteja, joilla on löyhempi kytkös tähän teemaan. Lisäksi on olemassa alueellisia, maakunnallisia tai kuntakohtaisia strategioita, selvityksiä ja ohjelmia.

Seuraavat valtionhallinnon ohjausdokumentit on tunnistettu keskeisiksi luonnon virkistyskäytön edistämisen kannalta. (Ks. tarkemmin liite 4.)

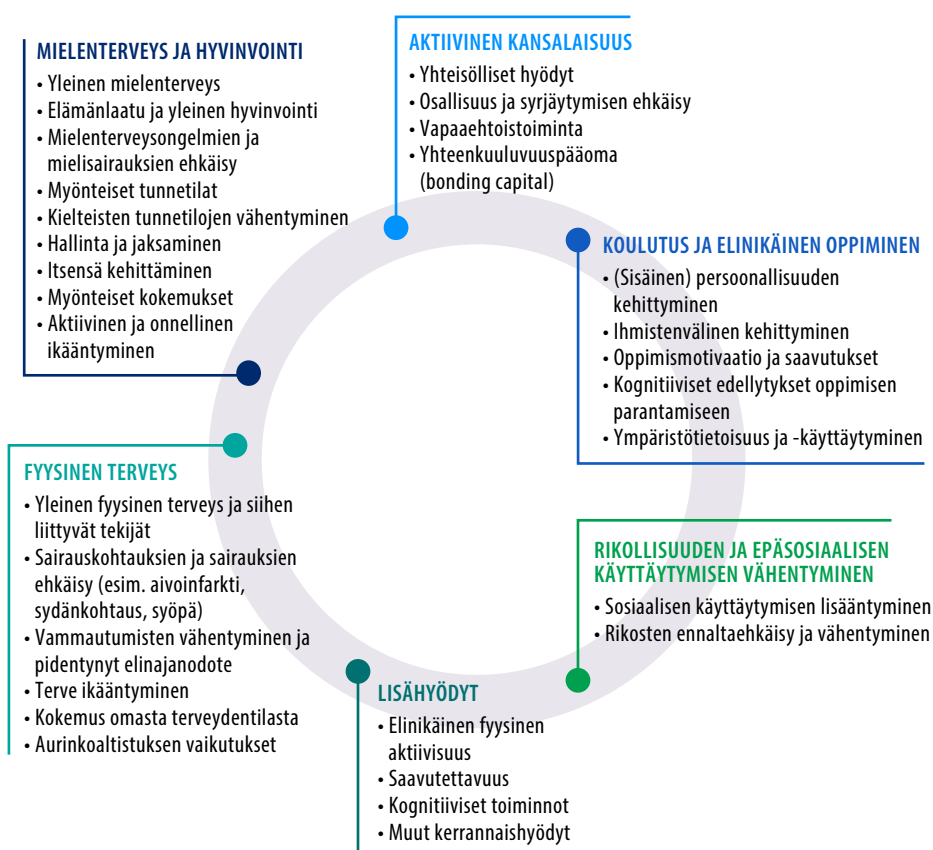
- Valtioneuvoston selonteko liikuntapolitiikasta 2018
- Kansallinen metsästrategia 2025 (2019)
- Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen 2030 -periaatepäätös (2020)
- Kävelyn ja pyöräilyn edistämishjelma (2018)
- Suomen matkailustrategia 2019–2028
- Kansallinen biodiversiteettistrategia
- Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma ja tuleva CAP-suunnitelma
- Maaseutupoliittinen kokonaisohjelma
- Vapaa-ajan kalatalouden kehittämisstrategia (2019)

3 Hyödyt

Syyt edistää luonnon virkistyskäyttöä

Luonnon virkistyskäytön hyötyjä voidaan arvioida terveyden ja hyvinvoinnin sekä talouden näkökulmasta. Tässä strategiassa virkistyskäytön hyötyjä pyritään tarkastelemaan myös kansalaisuuden, kulttuurin ja yhteisöllisyyden sekä ympäristön näkökulmista.

European Unionin rahoittamassa projektissa *The Benefits of Outdoor Sports for Society* (2002–2017)²⁴ listattiin yli 200:n tutkimuksen perusteella ulkoilun hyötyjä. Hyötyjä tunnistettiin monipuolisesti sekä yksilöllisesti että yhteiskunnallisesti:

24 *The Benefits of Outdoor Sports for Society* (BOSS, 2002–2017, <https://outdoorsportsbenefits.eu/>). European Network of Outdoor Sports.

3.1 Terveys ja hyvinvointi

Luonnosta saadaan terveyshyötyjä monien eri tekijöiden ja mekanismien kautta. Suomessa on tutkittu luonnon virkistyskäytön vaikutuksia ihmisten hyvinvointiin ja terveyteen, vihreän asuinympäristön terveyshyötyjä sekä lyhytkestoisten luontokäyntien psykologisia ja fysiologisia vaikutuksia.²⁵ Keskeisinä hyötyinä on esitetty stressistä palautuminen, fyysinen aktiivisuus (luonto houkuttaa liikkumaan), immuunipuolustuksen vahvistuminen ja sosiaalisten kontaktien hallinta (mahdollisuus kanssakäymiseen tai yksinoloon). Monitieteinen suomalainen tutkijaryhmä arvioi luonnolla olevan merkittävää potentiaalia kansanterveyden edistämässä. Tutkimusnäyttö erityisesti luonnon myönteisistä vaikutuksista mielialaan, on ryhmän mukaan melko vahva.²⁶

Kliininen tutkimus pitkäaikaisista terveysvaikutuksista on vielä puutteellista. Immuunipuolustuksen osalta on saatu lupaavia tuloksia esimerkiksi päiväkotien viherpihojen ja niiden edistämän luontoyhteyden (luontokontakti) merkityksestä.

Lapsuudessa viheralueille altistumisella tiedetään olevan myönteistä vaikutusta aikuisiällä. Tanskalaisessa tutkimuksessa selvitettiin viheralueiden merkitystä psykiatristen häiriöiden riskien vähentämisessä. Tuloksen mukaan lapsuudessaan vähäisimpien viheralueiden vieressä kasvaneilla lapsilla oli myöhemmin jopa 55 prosenttia korkeampi riski psykiatriseen häiriöön.²⁷

THL:n edustaja on tuonut esiin metsän terveyshyödyistä, että lisää tutkimustietoa tarvitaan esimerkiksi luontokäynnin vaikutuksen kestosta, annos-vastesuhteesta, yksilöllisistä eroista ja terveyshyötyjen pitkäaikaisvaikutuksista.²⁸

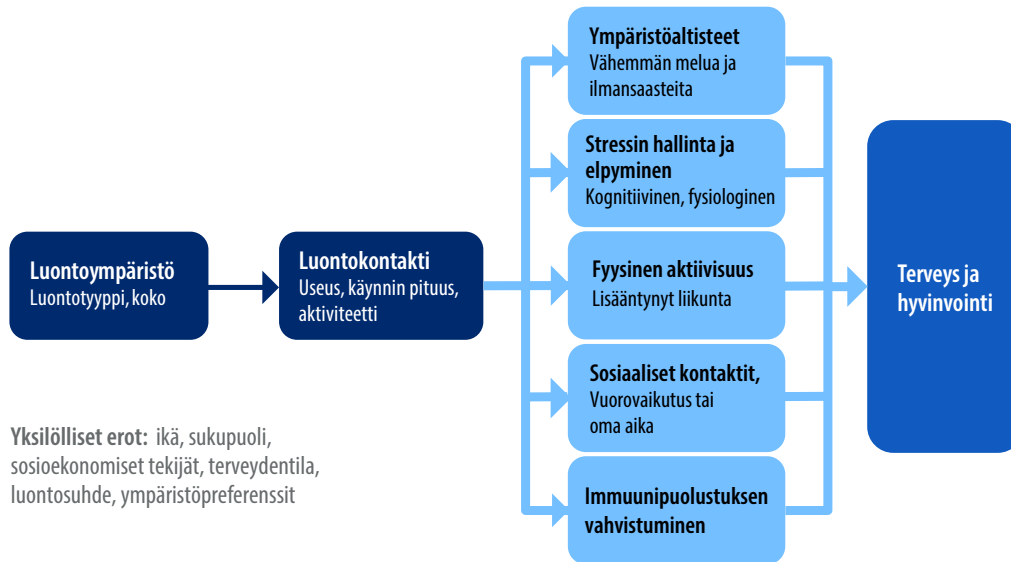
25 *Luonto lähelle ja terveydeksi – Ekosysteemipalvelut ja ihmisen terveys Argumenta-hankkeen (2013–2014) tulokset ja toimenpidesuosituksset*. Suomen ympäristökeskus 2014. file:///C:/Users/03185426/Downloads/SYKEra_35_2014.pdf

26 Tyrväinen L, Lankia T, Sipilä R, Komulainen J. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim, 2018;134(13):1397–403, <https://www.duodecimlehti.fi/xmedia/duo/duo14421.pdf>

27 *Elämänmittainen lähivihreäpolku. Tietopaketti lähiluonnon hyvinvointivaikutuksista*. Ympäristöministeriö ja Suomen ympäristökeskus 2020. Engemann, K. ym. 2019. Residential green space in childhood is associated with lower risk of psychiatric disorders from adolescence into adulthood. PNAS 116, ss. 5188–5193.

28 THL:n johtava asiantuntija Tuulia Rotko luonnon virkistyskäyttöstrategian työpajan alustuksessa 18.2.2021

Kuvio 9. Luonnon hyvinvointi- ja terveyshyötyjen mahdolliset vaikutusmekanismit (Luke / Tyrväinen ym. 2018, mukaillen Hartig ym. 2014).

Luonnossa virkistytymiseen pohjautuvia ratkaisuja on käytössä paikoin terveydenhuollon piirissä ja niillä on sijansa erilaisissa hyvinvointi- ja liikuntakeskuksissa, yritysmaailman ja kolmannen sektorin palveluissa. Luonnon käyttöä ei ole toistaiseksi määritelty virallisessa terveydenhuollon järjestelmässämme käypähoito -suosituksina.

Valtaosa väestöstä liikkuu terveytensä kannalta liian vähän. Tässä luonnolla ja erityisesti lähiluonnolla on tärkeä merkitys. 36 % vapaa-ajan fyysisestä aktiivisuudesta tapahtuu luonnossa²⁹. Luontokohteissa harrastetaan monenlaisia terveyttä tukevia liikuntamuotoja sekä aktiivista urheilua. Kevästä syksyyn metsä tarjoaa puitteita mm. polkujuoksulle, maastopyöräilylle ja suunnistukselle. Luonnonvesiä käytetään esimerkiksi uimiseen, SUP-lautailuun tai melontaan. Talvisaikaan luontokohteissa voi harrastaa vaikkapa mäenlaskua, hiihtoa ja retkiluistelua.

²⁹ Valtion liikuntaneuvosto 2021. Valtion liikuntaneuvoston lausunto luonnon virkistyskäytön strategiasta

Viherympäristöjä liikunta-aktiivisuuden edistäjinä Suomessa on selvitetty Luonnonvarakeskuksen ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen toteuttamassa *NatureMove* -hankkeessa (2016–2018)³⁰. Se toi esiin, että luontoliikuntaa lisäävä tekijä on lyhyt etäisyys vähintään keskikokoiseen (25–150 ha) viheralueeseen. Erityisesti laajoilta luontoalueilta (yli 150 ha) löytyy puolestaan asukkaiden arvostamia laatutekijöitä: hyvät polut ja reitit, kauniita maisemia, metsän tuntua ja hiljaisuutta.

3.2 Talous ja työelämä

Luonnon virkistyskäytön lisääntyminen tuottaa tuloja ja työpaikkoja. Kansantaloudelliset hyödyt luonnon virkistyskäytöstä tunnetaan vielä puutteellisesti.

Vertailuksi todettakoon, että liikkumattomuuden taloudellisia kustannuksia on arvioitu laskennallisesti. UKK-instituutin selvityksen³¹ mukaan liikkumattomuuden suorat kustannukset ovat vuosittain 3,5 miljardia euroa ja välilliset kustannukset huomioiden 7,5 miljardia euroa. Jos matalan kynnyksen liikkumisella ja olemisella luonnossa saataisiin terveydenhuollon kustannuksia vähennettyä kymmenesosakin, taloudelliset vaikutukset olisivat merkittäviä.

Kansantalouden lisäksi asiaa on mahdollista tarkastella myös kansalaisten talouden tasolta. Suomessa on aina hyödynnetty luonnon antimia. Marjastus, sienestys, villiyrttien kerääminen, onkiminen ja pilkkiminen tuovat maksutonta terveellistä täydennystä ruokapöytään. Kalastusta ja metsästystä aktiivisesti harrastaville näiden luonnontuotteiden kestävä hyödyntäminen voi olla taloudellisestikin merkittävää. Luonnontuotteiden kerääminen, kalastus ja metsästys tuottavat ruoan saannin lisäksi myös elämyksiä. Luonto tarjoaa ylipäänsä erinomaiset mahdollisuudet hankkia elämyksiä ja henkistä sisältöä elämään ilmaiseksi tai varsin pienillä kustannuksilla.

Vaikutukset työllisyyteen ja talouteen

Luonnon virkistyskäytön työllisyysvaikutukset ovat kehittyneet erityisesti luontoon perustuvan matkailun ympärille. Suomessa matkailu perustuu erityisesti kaupunkialueiden ulkopuolella pitkälti vetovoimaiseen luontoon. Matkailun talous- ja työllisyysvaikutukset ovat alueellisesti merkittäviä ja matkailutoimiala on jossain määrin voinut korvata myös perinteisiä elinkeinoja maaseudulla.

30 *Naturemove 'Luontoympäristöt liikunta-aktiivisuuden edistäjänä Suomessa'* -projekti. Luonnonvarakeskus & THL 2016–2018.

31 *Liikkumattomuuden lasku kasvaa* -raportti. Vasankari T, Kolu P, toim. Liikkumattomuuden lasku kasvaa – vähäisen fyysisen aktiivisuuden ja heikon fyysisen kunnon yhteiskunnalliset kustannukset. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 31, 2018

Matkailun merkitys Suomen kansantaloudelle on kasvanut viime vuosina, ennen kuin koronapandemia muutti tilanteen. Matkailutilinpidon vuoden 2019 ennakkotiedon perusteella matkailun osuus Suomen bruttokansantuotteesta oli noin 2,7 %³². Matkailun aikaansaama kokonaiskysyntä vuonna 2019 oli euromääräisesti 16,3 miljardia euroa. Ulkomainen matkailukysyntä muodosti tästä 5,3 miljardia ja kotimainen matkailukysyntä 11 miljardia euroa. Matkailutoimialoilla työskenteli noin 154 000 henkilöä eli 5,8 prosenttia kaikista Suomen työllisistä.

Metsähallitus tekee yhteistyötä satojen matkailuyritysten kanssa eri puolilla Suomea. Nämä yritykset toimivat valtion mailla ja vesillä ja käyttävät toiminnassaan Metsähallituksen ylläpitämiä retkeilyrakenteita ja viestivät luontokohteista yhdessä Metsähallituksen kanssa. Yritysten ja julkisen sektorin palvelut muodostavat kokonaisuuden ja tuottavat lisäarvoa asiakkaille ja kohdealueille.

Valtion alueille saapuvat kalastajat ja metsästäjät tuovat taloudellisia hyötyjä matkakohteeksi valitsemalleen alueelle. Erälupia myydään vuosittain noin 150 000. Metsästäjien ja kalastajien rahavirrat kulkevat aluetalouden tasapainottamisen kannalta hyödylliseen suuntaan kuten Lappiin, Kainuuseen, Pohjois-Pohjanmaalle ja Pohjois-Karjalaan. Metsähallituksen erälupaan sijoitettu euro tuottaa määränpäänä olevalle maakunnalle noin 10 euroa, ja jokainen metsästysalue tuo lähialueelle keskimäärin 1,5 työpaikkaa. Erämatkailussa toimii Manner-Suomessa lähes 800 yritystä, joiden yhteenlaskettu vuotuinen liikevaihto on lähes 35 miljoonaa euroa ja välitön työllisyysvaikutus noin 1 440 henkilöä.³³

Myös suojelu- ja retkeilyalueiden virkistyskäyttö tuottaa merkittäviä paikallistaloudellisia vaikutuksia. Metsähallituksen Luontopalvelut selvittää vuosittain kaikkien kansallispuistojen, valtion retkeilyalueiden sekä muutamien muiden, matkailullisesti merkittävien suojelualueiden kävijöiden rahankäytöstä syntyvät paikallistaloudelliset tulo- ja työllisyysvaikutukset. Vuonna 2019 näiden 63 kohteen kävijöiden rahankäytön paikallistaloudellinen kokonaisvaikutus oli 322 miljoonaa euroa ja työllisyysvaikutus 2 593 henkilötyövuotta.

Merkittävimät kansallispuistojen kävijöiden rahankäytön tuottamat tulovaikutukset syntyivät vuonna 2019 Pallas–Yllästunturin (63,1 milj. €), Urho Kekkosen (40,5 milj. €), Kolin (19,5 milj. €), Oulangan (18,2 milj. €) ja Pyhä–Luoston (15,3 milj. €) kansallispuistoissa. On syytä erikseen huomioida, että nämä syntyvät alueilla, joissa elinkeinoelämän edellytykset ovat suhteellisen haastavat.

32 *Matkailutilinpito – Matkailun talous- ja työllisyysvaikutukset 2018–2019*. Visit Finland Tutkimuksia. Business Finland, Visit Finland Helsinki 2021

33 *Erätalouteen liittyvän yritystoiminnan nykytila ja kehittämisedellytykset*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 40/2018. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/160877>

Tilastokeskuksen arvion mukaan Suomessa työllistyy noin 33 800 henkilöä luontomatkailun ja luonnon virkistyskäytön alalla, mikä on kymmenen prosenttia koko biotalouden työllistävyydestä (Tyrväinen ym. 2018).³⁴

Ulkoilutrendi on johtanut kasvuun myös ulkoilu- ja retkeilyvaatteiden ja -varusteiden myynnissä. Vapaa-ajan myynti on kasvanut vuodessa 9,1 % ja retkeilyvälineiden myynti 15,8 % koronaa edeltävästä ajasta (tammi–lokakuu 2021)³⁵. Ulkoiluvälineiden myynti etenee kohti palveluiden ja elämysten myyntiä (vuokraus, koulutus, opastus) ja alustataloutta.

Virkistyspalvelujen hyötyjen arvottaminen

Virkistyspalvelujen taloudellista arvoa on selvitetty myös markkinattomien hyötyjen arvottamisen menetelmin. On kysytty, kuinka paljon ihmiset olisivat valmiita maksamaan jostakin tuotteesta, palvelusta tai esimerkiksi muutoksesta ympäristön laadussa.

Arvottamistutkimus mahdollistaa virkistyskäyttöön varatun alueen tuottamien hyötyjen ja palvelujen ylläpidosta syntyvien kustannusten vertailua, joka voi tuoda lisätietoa maankäyttöpäätöksiin. Kaavoitus- ja rakentamispäätösten yhteydessä on mahdollista arvioida, miten rakentaminen vaikuttaa kaupunkilaisten ulkoiluun, lähiluonnossa virkistäytymiseen ja elämänlaatuun.

Lähiulkoilukertojen arvoa on laskettu matkakustannusmenetelmällä käyntimäärien ja käyntien matkakustannusten perusteella.³⁶ Lankia ym. (2015)³⁷ tutkimuksen mukaan kodin lähelle tehtävien lähiulkoilukertojen arvo on 2–7€/käynti. Lähiulkoilukertojen arvoksi maakunnissa on saatu keskimäärin 138 milj. €/vuosi. Korkeimmillaan se oli Uudellamaalla (yli 550 milj. €).

Kansallispuistokävijät ovat arvioineet vierailusta saamansa terveys- ja hyvinvointivaikutukset noin 100 euron arvoiseksi käyntiä kohti. 100 euroa on vastausten mediaani eli keskimäinen arvo. Tämän perusteella voidaan suuntaa-antavasti arvioida kaikkien Suomen kansallispuistoissa vuonna 2020 vierailleiden henkilöiden kokemiksi terveysvaikutuksien arvoksi noin 396 miljoonaa euroa.³⁸

34 Miten kehittää luonnon virkitys- ja matkailukäyttöä Suomessa? Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta. Policy Brief 2/2018.

35 Muoti- ja urheilukauppa ry. tutkimustilasto (suull. ilm. Kankaanpää 7.12.2021 ja tiedote 12.10.2021)

36 Tyrväinen & Väänänen 1998, Tyrväinen 1999, Ovaskainen ym. 1992, 2001, Huhtala & Pouta 2008, Juutinen ym. 2011, Mäntymaa ym. 2021.

37 Lankia, T. 2020 <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/311912>

38 <https://www.metsa.fi/vapaa-aika-luonnossa/hyvinvointia-luonnosta/luonto-ja-terveys/kansallispuistojen-terveyshyotyja/>

3.3 Kansalaisuus, kulttuuri ja yhteisöllisyys

Luonto yhdistää suomalaisia. Luonnossa liikkuminen on ollut pitkään osa kollektiivista tajuntaamme ja yhteinen puheenaihe. Suomalaisuus ei ole staattinen tila vaan ajassa muuttuva. Luonnossa liikkumisella on mahdollisuus olla osa suomalaisuutta tulevaisuudessa ja se voi toimia välineenä integraatioon myös uusille tulijoille.

Brittiläisen etnografin Anthony D. Smithin mukaan kansallisissa identiteeteissä on kysymys sellaisten arvojen, symbolien, muistojen, myyttien ja perinteisten mallien ylläpitämisestä ja jatkuvasta uudelleenmäärittelystä, jotka muodostavat kansakunnalle leimallisen perinnön ja joihin yksilöt identifioituvat. Smithin ajattelutavassa on keskeistä kansallisen identiteetin jatkuva muutos³⁹.

Suomessa luonto on noussut aiemmin esiin esimerkiksi kansanperinteessä, taiteessa ja kuntien vaakunoissa. Suomen teollisessa historiassa korostuu metsien käyttö. Luonnon virkistyskäyttö nojaa paljon vanhoihin tapoihin ja taitoihin, joiden nojalla luonnossa liikutaan. Ne ovat osa elävää perintöä, joka siirtyy sukupolvelta toiselle.

Suomi hyväksyi sopimuksen Unescon yleissopimuksen aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta vuonna 2013. Yleissopimuksen tavoitteena on edistää aineettoman kulttuuriperinnön suojelua, taata eri yhteisöjen, ryhmien ja yksilöiden aineettoman kulttuuriperinnön kunnioittaminen sekä lisätä tietoisuutta aineettoman kulttuuriperinnön merkityksestä. Unescon sopimukseen kuuluu myös aineettoman kulttuuriperinnön luettelointi. Suomalaista metsäsuhdetta ja jokamiehenoikeuksia on ehdotettu Unescon kansainvälisen aineettoman elävän perinnön luetteloon. Elävän perinnön kansallisessa luettelossa on yhteensä 64 kohdetta mm. jokamiehenoikeudet, sienestys, suomalainen metsäsuhte sekä suomenpystykorvalla metsästys ja eräperinteen vaaliminen.

Sitran selvityksessä (2020) pandemian jälkeisistä elämäntavoista todetaan, että suomalainen kansallisylypeys on noussut: tämä oli yksi selvityksen päähavainnoista ja kaiken muutoksen taustalle noussut yhteinen tekijä⁴⁰. Luonnon merkitys osana kansallista identiteettiä vaikuttaisi myös vahvistuneen. Suomesta tuli vuonna 2017 maailman ensimmäinen maa, joka virallisesti liputti luontonsa kunniaksi. Sisäministeriö on antanut liputus-suosituksensa tämän jälkeenkin vuosittain. Vakiintunut liputuspäivä Suomen luonnon päivä on ensimmäistä kertaa vuonna 2023.

39 Smith Anthony D. *National identity* (1991), University of Nevada Press.

40 *Lifestyles after lockdown*. Sitra 2020.

Yhteisöllisyyden hyötyjä on puolestaan selvitetty European Unionin rahoittamassa projektissa *The Benefits of Outdoor Sports for Society (BOSS, 2002–2017)*. Siinä listattiin yhteisöllisiksi hyödyiksi muun muassa aktiivinen kansalaisuus, rikollisuuden ja epäsosiaalisen käyttäytymisen vähentyminen. Ulkoilu lisäsi aktiivista kansalaisuutta ja vähensi rikollisuutta. Yli 50-vuotiailla se lisäsi sosiaalista aktiivisuutta ja vähensi yksinäisyyttä. Suomessa luonnossa järjestettävät retkeily- ja liikuntatapahtumat toimivat hyvinä esimerkkeinä yhteisöllisyyden lisäämisestä. Suurimmissa tapahtumissa, kuten partiolaisten suurleireillä sekä Jukolan ja Venlojen viesteissä, on yhteensä jopa kymmeniä tuhansia osallistujia.

3.4 Ympäristön tila ja virkistyskäytön kestävyys

Kestävästi suunnatulla luonnon virkistyskäytöllä voidaan pienentää luonnonvarojen kulumista ja varmistaa, että virkistyskäyttö ei aiheuta epätoivottua luonnon kulumista vaan vaalii alueiden luontoarvoja. Samoin hyvällä luonnon virkistyskäytön suunnittelulla ja ohjauksella voidaan edistää virkistyskäytön sosiaalista kestävyttä esimerkiksi vähentämällä ruuhkautuneisuutta suosituilla kohteilla sekä luonnon virkistyskäyttömuotojen toimilleen tai esimerkiksi paikallisyhteisöille aiheuttamaa häiriötä.

Luonnossa liikkuminen ja sen tarkkailu antavat ymmärrystä luonnosta itsestään sekä suhteestamme siihen. Omakohtaiset havainnot ja kokemukset luonnon monimuotoisuudesta voivat vaikuttaa asenteisiin. Myös yksilön omat kulutustarpeet saattavat tulla uudelleen arvioituiksi.

Globaalien ympäristöongelmien taustalla on kestävätkö kulutus. Ihmiskunta on vau-raampi kuin koskaan, mutta samalla luonnon monimuotoisuus hupenee nopeammin kuin kertaakaan ihmiskunnan historiassa. Luontokadolla on vaikutuksensa myös virkistyskäyttöön. Lajien ja luontotyyppien häviäminen ja heikkeneminen vaikuttavat virkistyskäytön kokemuksiin ja mahdollisuuksiin. Luontokadon seuraukset ovat vakavat ja kauaskantoiset myös talouden näkökulmasta⁴¹.

Merkittävien hyötyjensä ohella luonnon virkistyskäytöstä voi koitua haittaa luonnolle tai ihmisille, esimerkiksi roskaantumisenä tai maaston kulumisenä tai ruuhkaantuneisuutena erityisesti suurten kaupunkien läheisyydessä olevissa luonto- ja päivämatkakohteissa sekä isojen yleisötapahtumien yhteydessä. Luontoarvojen tai virkistysympäristön viihtyisyyden heikentyminen vähentää tällöin virkistyskäytön mahdollisuuksia.

41 *The Economics of Biodiversity: The Dasgupta Review, 2021*

Luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun kasvu voivat lisätä kansalaisten kiinnostusta luonnonsuojeluun sekä maisemien ja virkistysympäristöjen hoitoon. Etenkin taajamissa asukkaat ovat heränneet lähivirkistysalueiden merkitykseen.

Luonnon virkistyskäytön suunnittelussa ja maankäyttöratkaisuissa on tärkeää etsiä ratkaisuja, joiden avulla voidaan kunnioittaa luontoa, turvata luonnon aineettomia arvoja, edistää yhteiskunnallista yhdenvertaisuutta, tukea ihmisten hyvinvointia, sovittaa yhteen erilaisia luonnon käyttömuotoja sekä mahdollistaa luontoon pohjautuvaa palveluliiketoimintaa. Keskeistä on sovittaa luonnon virkistyskäyttöä yhteen erilaisten luonnonvarojen käyttömuotojen kanssa. Luonnolla katsotaan yleisesti olevan myös itseisarvonsa.

4 Tulevaisuuden näkymät

Tulevaisuus kiinnostaa suomalaisia, ja myös mahdollisuudet vaikuttaa siihen. Luonnon virkistyskäytön tulevaisuuteen vaikuttavat megatrendit, trendit ja yksilötasolla asenteet ja arvot.

Megatrendit kuvaavat pitkäkestoisia, suuria ja hitaasti muuttuvia ja usein toisiinsa kytkeytyviä ilmiöitä, jotka eivät muutu hetkessä. Sitra esitti vuonna 2020 katsauksessaan⁴² yhden tulkinnan globaalien muutosilmiöiden suunnista. Virkistyskäytön näkökulmasta näistä megatrendeistä kiinnostavia ovat muun muassa väestön ikääntyminen ja monimuotoistuminen, verkostomaisen vallan voimistuminen sekä teknologian sulautuminen kaikkeen. Yksi tunnistetuista megatrendeistä on ekologinen jälleenrakennus, johon koetaan olevan mahdollisuuksia vaikuttaa.

Ilmastonmuutos ja kestävä kehityksen vaatimukset vaikuttavat tulevaisuudessa luonnon virkistyskäyttöön ja luontomatkailuun. Tämä on tunnistettu kansallisessa matkailustrategiassa⁴³, jonka tavoitteena on tehdä Suomesta Pohjoismaiden kestävimmin kasvava matkailukohde. Luontoon pohjautuvalla kestäväällä kasvulla ja uudistumisella on merkittävä rooli palveluliiketoiminnassa ja siten Suomen kilpailukyvyvyn vahvistamisessa.

Luonnon virkistyskäyttöstrategian valmistelussa yksi työpajoista keskittyi tulevaisuuteen. Tarkoituksena oli tunnistaa, mitkä trendit vaikuttavat luonnon virkistyskäyttöön ja arvioida asiaa myös lasten ja nuorten näkökulmasta.

Työpajassa tunnistettiin, että nuorten kiinnostus luontokokemuksia kohtaan on kasvussa. Myös tekniikan uskottiin tulevan aiempaa enemmän ihmisen ja luonnon väliin. Varusteet paranevat, mutta luonnossa liikkumisen tuntemus ja taidot heikkenevät, jolloin luontokokemus välineellistyy. Luontokokemuksia tehostamaan kaivataan myös entistä enemmän erilaisia aktiviteetteja. Luonnon virkistyskäytön kasvun merkittävimpänä tekijä nähtiin luonnon terveysvaikutusten tunnistaminen, myös ruuan katsottiin liittyvän tähän.

42 <https://www.sitra.fi/aiheet/megatrendit/>

43 *Yhdessä enemmän – kestävä kasvua ja uudistumista Suomen matkailuun: Suomen matkailustrategia 2019–2028 ja toimenpiteet 2019–2023*, Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2019:60

Luontoon liittyvät uudet tuotteet linkittyvät vahvemmin luonnon terveys- ja hyvinvointivaikutuksiin sekä uudistavaan ja elvyttävään toimintaan niin yksilön kuin luonnon näkökulmasta. Luontoon liittyvä palveluliiketoiminta linkittyy vahvemmin myös osaksi sosiaali- ja terveystaloutta.

4.1 Ikääntyminen

Väestöennusteiden mukaan yli 65-vuotiaiden osuus Suomessa kasvaa 25,6 %:iin (N=1,476 milj.) vuoteen 2030 mennessä⁴⁴. Nykytila ja ennusteet yli 65-vuotiaiden prosentiosuuden kehityksestä vaihtelevat selvästi eri kuntien välillä. Elinajanodote on ollut pitkään kasvussa.

Tilastokeskuksen tuoreimmassa väestöennusteessa (2019) oletetaan, että syntyvyys pysyisi vakiona tulevaisuudessa. Ennusteessa oletetaan, että Suomi saa muuttovoittoa ulkomailta 15 000 henkilöä vuosittain. Miesten elinajanodotteen ennustetaan pitenevän runsaalla viidellä ja naisten vajaalla neljällä vuodella vuoteen 2040 mennessä.

Myös esimerkiksi kansallispuistokävijöiden keski-ikä on noussut 2000–2019 tarkasteluaikana ja erityisesti yli 65-vuotiaiden osuus on kasvanut. Ikääntyneiden kävijöiden osuuden kasvu vaikuttaa kansallispuistojen ja muiden luontokohteiden palvelutarpeeseen, kuten esteettömien palveluiden kysynnän lisääntymiseen.

Vanhempien ikäluokkien ja eläkkeellä olevien osuuden kasvaessa luonnon virkistyskäytön merkityksen voidaan olettaa kasvavan osana terveydestä huolehtimista.

4.2 Kaupungistuminen

Jo yli 72 % suomalaisista asuu kaupunkialueilla⁴⁵ ja siksi kaupunkiluonnolla on suuri hyvinvointia turvaava merkitys. Kaupunkien tiivistyminen vähentää virkistykseen tarjolla olevia luonnonympäristöjä ja edellyttää kaupunkisuunnittelulta ratkaisuja, joissa virkistyskäyttö on edelleen mahdollista.

44 Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestöennuste [verkkajulkaisu]. ISSN=1798-5137. 2019, Liitekuvio 3. Väestö iän mukaan 1900–2018 ja ennustettu 2019–2070 . Helsinki: Tilastokeskus

45 Helminen V. ym. 2020. Kaupunki-maaseutu-alueuudistus 2018. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 21/2020.

Sen lisäksi että kaupunkiluonto esimerkiksi parantaa ilmanlaatua, suojaa helteiltä ja vähentää meluhaittoja, se antaa matalan kynnyksen mahdollisuuksia virkistäytymiseen.

Kaupungeissa pitkäaikainen altistuminen ilmansaasteille aiheuttaa Suomessa noin 1 800 ennen aikaista kuolemaa vuodessa.⁴⁶ Ympäristömelu voi häiritä keskittymistä ja aiheuttaa unihäiriöitä, mikä puolestaan johtaa erilaisiin terveyshaittoihin ja pitkittyessään elimistön krooniseen stressireaktioon, mikä edesauttaa tulehdusprosessien kehittymistä.⁴⁷

Perinteisissä maatalousyhteisöissä ja 1900-luvun alun kaupungeissa mullan, humuksen ja kotieläinten mikrobiyhteisö kulkeutui sisälle kengissä, tavaroissa ja ruoassa. Tästä seurasi, että kaupunkilaislapset huomaamattaan saivat puolustusjärjestelmän luonnollisen kehittymisen kannalta tarpeellisen mikrobialtistuksen arjessaan. Kaupungistumisen yllättävimpiä, kielteisiä seurauksia onkin luontoyhteyden katkeamisen johdosta vähentynyt altistuminen luonnon mikrobeille.⁴⁸

Luontosuhde ja luonnossa liikkuminen ovat muutoksessa. Uudet sukupolvet eivät enää vietä kesäänsä maalla mummolassa aiemmassa määrin. Perheiden rooli luontosuhteen rakentumisessa korostuu jatkossa.

Kaupungistuminen vaikuttaa osaltaan siihen, että yhä useammalla ei välttämättä ole kokemusta luonnossa liikkumisesta ja toimimisesta, mikä lisää neuvonnan ja opastamisen tarvetta. Samalla valmiiden eri teemoihin liittyvien luontomatkailetuotteiden ja ohjattujen luontopalveluiden suosio kasvaa.

4.3 Maahanmuutto ja kotoutuminen

Vuonna 2020 Suomen väestöstä oli ulkomaalaistaustaisia 444 031 eli 8 %. Selvästi koko maan keskiarvoa enemmän ulkomaalaistaustaisia asui Ahvenanmaalla (16,7%) ja Uudellamaalla (14,9 %). Ulkomaalaistaustaisista yli puolet asui Uudellamaalla. Myös Varsinais-Suomessa ulkomaalaistaustaisia asui suhteellisesti hieman enemmän kuin koko maassa keskimäärin. Suhteellisesti pienin ulkomaalaistaustaisten osuus oli Etelä-Pohjanmaalla (2,5 %).

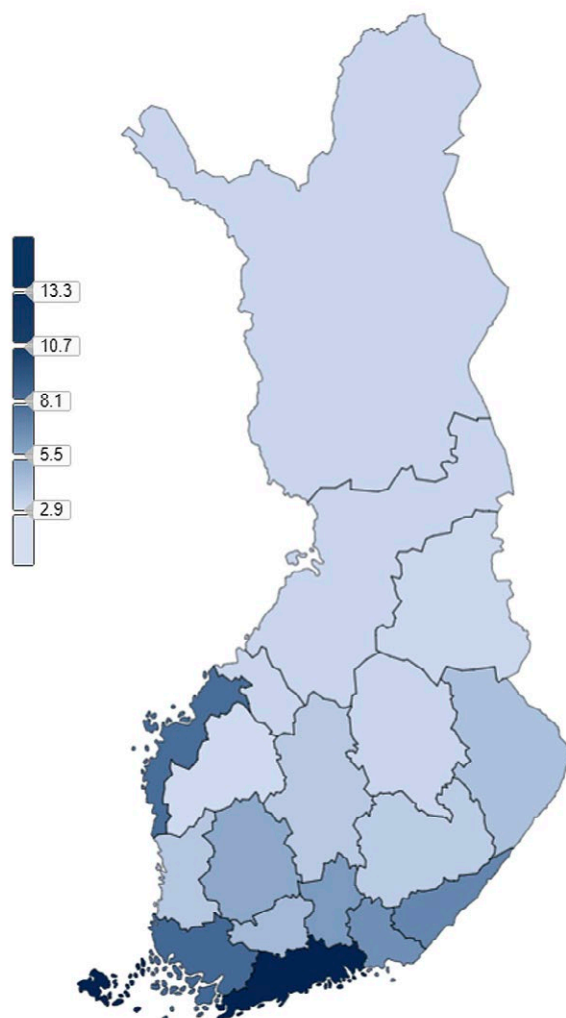
46 THL 2020. *Ilmansaasteet*. <https://thl.fi/fi/web/ymparistoterveys/ilmansaasteet>

47 *Elämänmittainen lähivihreäpolku. Tietopaketti lähiluonnon hyvinvointivaikutuksista* Julkaisijat: Ympäristöministeriö ja Suomen ympäristökeskus 2020.

48 Haahtela T. ym. 2013. *The biodiversity hypothesis and allergic disease*: World Allergy Organization position statement. *World Allergy Organization Journal* 6, ss. 1–18. Sbihi, H ym. 2019. *Thinking bigger: how early life environmental exposures shape the gut microbiome and influence the development of asthma and allergic disease*. *Allergy* 74, ss. 2103–2115.

Kuvio 10. Ulkomaalaistaustaisten osuus väestöstä maakunnittain vuonna 2019, prosenttia. (Tilastokeskus).⁴⁹

Vuonna 2040 on arvioitu Suomessa olevan 900 000 maahanmuuttotaustaista ihmistä, mikä on 16 % väestöstä.

Pohjoismaiden ministerineuvoston yhteispohjoismaisessa selvityksessä *Naturebased integration* (2017)⁵⁰ on koottu tietoa luontoon pohjautuvasta kotouttamisesta. Työ on edennyt Suomea pidemmälle ainakin Ruotsissa ja Norjassa.

⁴⁹ Tilastokeskus, *Vuosikatsaus 2018* (julkaistu 19.6.2019)

⁵⁰ <https://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:1099117/FULLTEXT01.pdf>

Maahanmuuttajalle tarjotaan erityisesti maassaolon alkuvaiheessa kotoutumista edistäviä ja tukevia toimenpiteitä. Maahanmuuttaneiden kotoutumisen edistämiseen osallistuu sekä julkisen sektorin että kansalaisyhteiskunnan toimijoita. Aikuisten maahanmuuttajien kotoutumisen tueksi järjestettävän kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelman perusteissa⁵¹ huomioidaan yhtenä aihealueena luonnonolot ja lähiluonto. Tämän osalta koulutuksen tavoitteena on, että opiskelija tuntee Suomen luontoa sekä ympäristönsuojelun ja kestävän kehityksen periaatteita ja osaa hyödyntää jokamiehenoikeuksia. Kotoutumisen toimijoita yhteen tuovan kotoutumisen kumppanuusohjelman⁵² tavoitteena on edistää yhteiskunnan vastaanottavuutta. Toiminnan avulla myös nostetaan esiin kansalaisyhteiskunnan ja järjestöjen kotoutumista edistävää toimintaa, mukaan lukien erilaiset luontokurssit sekä muu luonnon virkistyskäyttöön tähtäävä toiminta.

Kotoutuminen on kaksisuuntainen prosessi, jossa maahanmuuttaja oppii kieltä ja saa tietoa yhteiskunnassa toimimisesta mutta samaan aikaan suomalainen yhteiskunta muuttuu ja kehittyy maahanmuuton myötä. Eri ihmisillä tavat olla luonnossa vaihtelevat. Toisille luonto on mieluisaa ”piknik-kulttuuria” jossa puisto toimii olohuoneen jatkeena, toisille kotitarvekalastusta ja kolmansille etäiseksi jäävä metsä. Alkuperäisen luonnon pelko voi vaikuttaa siihen, mitä toivotaan virkistysalueilta etenkin urbaanissa ympäristössä.

4.4 Eriarvoistuminen

Yhteiskunnallisella jakaantuneisuudella ja eriarvoistumisella on yhtymäkohtansa virkistyskäyttöön. Hyväosaisten kansalaisten mahdollisuudet virkistäytyä luonnossa voivat poiketa merkittävästi heikompiosaisten tilanteesta. Vaarana on, että ne jotka virkistysmahdollisuuksista eniten hyötyisivät, niitä vähiten käyttävät. Toisaalta luonnon virkistyskäytön tarjonnasta huolehtimalla voidaan vaikuttaa myönteisesti eriarvoistumiskehitykseen.

Hyvinvointi ja terveys jakautuvat epätasaisesti väestöryhmien välillä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) tutkimustulosten mukaan koulutusryhmien välisiä eroja terveydessä, toimintakyvyssä ja elintavoissa ei ole onnistuttu kaventamaan 2000-luvulla. Suomessa on jo pitkään tavoiteltu terveyserojen kaventamista, mutta toivottuja muutoksia ei ole tapahtunut. Korkeammin koulutetut ovat edelleen terveempiä kuin vähemmän koulutetut.⁵³

51 https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/139342_aikuisten_maahanmuuttajien_kotoutumiskoulutuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2012.pdf

52 <https://kotoutuminen.fi/kumppanuusohjelma>

53 lähde: Satu Jokela, Katri Kilpeläinen, Suvi Parikka, Laura Sares-Jäske, Timo Koskela, Sonja Lumme, Tuija Martelin, Päivikki Koponen, Seppo Koskinen, Tuulia Rotko. *Terveiden eriarvoisuus Suomessa – Ehdotus seurantajärjestelmän kehittämiseen. Raportti 2021_5*

Eriarvoisuuden vähentämisestä kuitenkin hyötyvät kaikki. Luonnon virkistyskäyttö on mahdollistettava myös niille väestöryhmille, joilla on terveys- ja hyvinvointihaasteita. On selvitettävä, mitkä tekijät asettavat esteitä näiden ryhmien luonnon virkistyskäytölle ja pyrittävä löytämään ratkaisuja.

Heikko sosioekonominen asema voi johtaa terveydelle haitallisiin elintapoihin. Se näkyy heikkona terveytenä ja ennenaikaisena kuolleisuutena. Hyvässä sosioekonomisessa asemassa olevilla on usein enemmän voimavaroja tehdä terveellisiä elintapavalintoja. Se johtaa osaltaan parempaan terveydentilaan ja vähäisempään sairastuvuuteen.⁵⁴ Laajassa kansainvälisessä tutkimuksessa havaittiin, että sosioekonomiset erot mielenterveydessä olivat kapeammat niiden vastaajien joukossa, jotka pääsivät hyvin viheralueille.⁵⁵ Viherympäristö kaupungissa on tyypillisesti julkista tilaa ja siten kaikkien käytettävissä ilman erillistä korvausta.

Alueellisesti eroja syntyy asuinpaikan ja ihmisryhmän mukaan. Haja-asutusalueella asuvien virkistyskäyttömahdollisuudet ovat usein luonnonympäristöä, jossa liikutaan jokamiehenoikeuksilla. Erillisiä huollettuja ulkoilureittejä tai palveluja ei useinkaan ole tai niitä on niukasti. Niillä, joilla on esimerkiksi iän tai sairauden tuomia liikkumisvaikeuksia, voi olla näissä olosuhteissa vaikeuksia ulkoilla.

Eroa syntyy etenkin vertailussa kaupunkiseutuihin, joissa kunnilla on yleensä paremmat mahdollisuudet tarjota asukkailleen huollettuja reitistöjä ja muita virkistyskäyttöä helpottavia palveluja. Toisaalta ympäröivän luonnon määrä on yleensä maaseudulla suurempi ja esimerkiksi hyväkuntoisilla voi olla ulottuvillaan erinomaiset kalavedet, marjametsät ja metsästysmahdollisuudet.

Kaupunkien sisälläkin syntyy eroja. Hyvätuloisilla on paremmat mahdollisuudet asettua alueille, joissa luonnon virkistyskäytön mahdollisuudet ja palvelut on huomioitu. Myös kaupunginosien välinen eriarvoistuminen on kaavoituksen ja aluekäytön suunnittelun tulevaisuuden haaste.

---

54 <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/elintavat>

55 Mitchell R. J. ym. 2015. *Neighborhood Environments and Socioeconomic Inequalities in Mental Well-Being*. American Journal of Preventive Medicine 48, ss. 80–84.

4.5 Kuntien roolin muuttuminen

Virkistyskäytön merkitys kuntien toiminnassa saattaa kasvaa maakunta- ja sote-uudistuksen myötä. Kuntien lakisääteiseksi tehtäviksi sen myötä jäävät varhaiskasvatus, esi- ja perusopetus, liikuntatoimi, kirjastot, yleinen kulttuuritoimi ja taiteen perusopetus. Kunnille jäävät myös niin sanottu yleinen toimiala ja tekninen toimi. Kunnilla on myös tehtäviä, joita ne hoitavat vapaaehtoisesti.

Kuntien tehtävien vähentyessä kuntien keinovalikoimat veto- ja pitovoiman säilyttämisessä painottunevat uudelleen. Kunnat voivat myös aktiivisella viestinnällään profiloitua ja tuoda esiin virkistysmahdollisuuksiaan niin nykyisille kuin tuleville asukkaille ja yrityksille. Kunnat vastaavat jatkossakin alueensa kaavoituksesta, jolla vaikutetaan keskeisesti virkistykseen tarjolla oleviin alueisiin.

Kuntien toimilla vaikutetaan myös maakuntien ja hyvinvointialueiden toimintaan. Tulevaisuudessa ratkeaa, mitkä ovat kuntien mahdollisuudet saada jatkossa tunnustusta ja kannustusta hyvinvointityölleen. Kuntien tehtävissä kuntalaisten terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi olisi mahdollista arvioida luonnon virkistyskäyttöä osana terveys- ja hyvinvointivaikutusten arviointia. Tuleeko käyttöön esimerkiksi taloudellisia kannustimia, jotka pohjautuvat onnistuneella luonnon virkistyskäytöllä saavutettuihin terveys- ja hyvinvointihyötyihin?

4.6 Ilmastonmuutos

Ilmastonmuutos vaikuttaa luontoon ja sen myötä virkistyskäyttöön. Suomen ilmasto on viimeisten vuosikymmenten aikana lämmennyt huomattavasti, etenkin talvisin. Joitakin keskeisiä jo havaittuja muutoksia uusimman ilmastollisen vertailukauden 1991–2020 ja jakson 1961–1990 välillä:

Pysyvän lumen keston havaittu muutos:

Maan eteläosa: -17..-51 pv

Maan keskiosa: -10..-32 pv

Maan pohjoisosa: -6..-9 pv

Hellepäivien lukumäärän havaittu muutos:

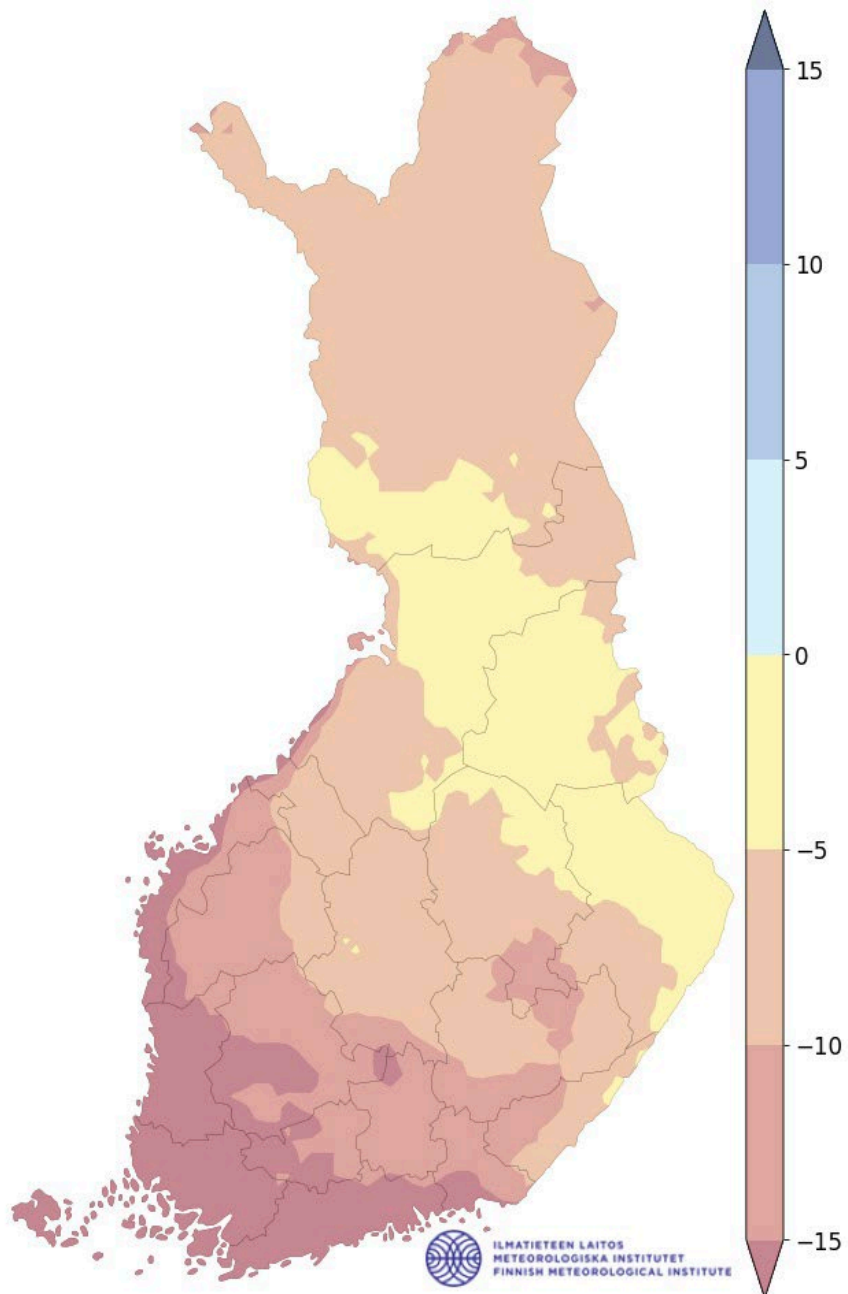
Maan pohjoisosassa n. 1 päivä lisää

Maan keskiosassa 2–4 päivää lisää

Maan eteläosassa 4–6 päivää lisää

Kuukausista eniten ovat lämmenneet joului- ja tammikuu (noin 2.7°C), vähiten kesäkuu (noin 0.1°C). Vuotuinen keskimääräinen sademäärä on kasvanut 9.4 %.

Kuvio 11. Talven pituuden muutos Suomessa ilmastollisten vertailukausien 1961–1990 / 1991–2020 perusteella (Ilmatieteen laitos 2021).

Meneillään olevan ilmaston maailmanlaajuinen lämpeneminen ja sen suuruus riippuvat ihmiskunnan kasvihuonekaasupäästöjen määrästä. Kuitenkin riippumatta ilmastomuutoksen hillinnän tehokkuudesta, ilmasto jatkaa lämpenemistään lähivuosikymmenet johtuen ilmakehään jo päässeiden kasvihuonekaasujen pitkästä vaikutusajasta. Hillintätoimien vaikutus ilmaston lämpenemisessä alkaa näkyä vasta muutaman vuosikymmenen viiveellä. Suomessakin ilmasto tulee siis lämpenemään edelleen lähivuosikymmeninä.

Suomessa keskilämpötilan on todettu nousseen 2,3°C-astetta esiteollisesta ajasta. Saman tahdin jatkuessa, vuoteen 2030 mennessä lämpötilan arvioidaan kohonneen 3°C-astetta: tässä kohden ihmiskunnan eri kasvihuonekaasupäästökkenaarioiden erot lämpenemisen suuruudessa eivät merkittävästi poikkea toisistaan. Koska Suomi on pitkä maa, ilmasto muuttuu hieman eri tavoin eri puolella Suomea. Myös Suomen eri toimialat joutuvat sopeutumaan eri tavoin.^{56,57}

Ilmastomuutos vaikuttaa harrastusmuotojen valintaan ja mahdollisuuksiin. Esimerkiksi maastohiihdon ja moottorikelkkailijoiden harrastajien määrät ovat laskeneet merkittävästi Suomessa LVVI-tutkimuksen mukaan kymmenessä vuodessa. Talvisäiden vaihtelu ja pakkasrajalla molemmiin puolin sahaavat lämpötilat haastavat jatkossa latujen ja reittien ylläpitäjiä ja vaativat aiempaa enemmän työtä. Tämä koskee myös Pohjois-Suomen reittipohjien ylläpitoa maaperän ja vesistöjen jäätymisen heikentyessä.

Ilmastomuutos vaikuttaa myös ulkoilun turvallisuuteen. Esimerkiksi talvimyrskyjen myötä kaatuvien puiden määrä lisääntyy, kun maaperä ei ole enää entiseen tapaan jäässä. Kevyen liikenteen väylillä liukkauden torjuntaan tulee lisää haastetta. Kesäiset kuivuuskaudet lisäävät maastopalojen riskiä ja muutokset luonnossa vaikuttavat virkistytymiskokemuksiin.

Ilmastomuutos lisää metsätuhoja ja vaikuttaa siten virkistyskäytössä olevien alueiden hoitoon. Huomiota on jatkossa kiinnitettävä aiempaa enemmän alueiden resilienssiin ja ilmastomuutokseen sopeutumiseen.

---

56 Suomen Ilmastopaneeli, (Gregow et al.), Raportti 2/2021: *Sopeutumisen alueelliset ulottuvuudet ja ohjaukset muuttuvaan ilmastoon* (SUOMI). <https://www.ilmastopaneeli.fi/aineistot-ja-raportit/#sopeutumisen-alueelliset-ulottuvuudet-ja-ohjaukset-muuttuvaan-ilmastoon-suomi>).

57 Tuomenvirta, H., Haavisto, R., Hildén, M., Lanki, T., Luhtala, S., Meriläinen, P., Mäkinen, K., Parjanne, A., Peltonen-Sainio, P., Pilli-Sihvola, K., Pöyry, J., Sorvali, J. & Veijalainen, N. 2018. *Sää- ja ilmastoriskit Suomessa – Kansallinen arvio*. Valtioneuvoston kanslia. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 43/2018. 107 s. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-601-0>

Sateisuuden lisääntyminen ja säiden äärevöityminen vaikuttaa jo nykyisellään ulkoilu-päätöksiin. Esimerkiksi Skotlannin kansallisessa kävelystrategiassa⁵⁸ yleisimmäksi esteeksi kävelyn lisääntymiselle havaittiin sää. Varusteiden kehittyminen tasoittanee muutosta, mutta saattaa hankintakustannuksien kasvaessa eriarvoistaa väestöä.

Sitran selvityksen mukaan luonnossa liikkuminen auttaa ilmastonmuutoksen aiheuttaman ahdistuksen käsittelyssä.⁵⁹ Luonnossa liikkuminen lisää myös omakohtaisen havainnoinnin myötä ymmärrystä ympäristönmuutoksista.

4.7 Kestävä elämäntapa

Sitra on ennakoanut koronapandemian jälkeistä aikaa selvityksessään *Lifestyles after lock-down* (Sitra 2020). Tutkimuksessa haastateltiin edelläkävijöitä ja asiantuntijoita sekä kohdennettiin kysely Suomen suurimpien kaupunkien asukkaille, joiden keskuudessa uskotaan muutosten nopeammin näkyvän. Raportissa edelläkävijöiden (13 % kansalaisista) toimintaa tarkasteltiin suhteessa nopeisiin omaksujiin (34 %) ja verkkaiseen enemmistöön (53 %). Tämän avulla pyrittiin selvittämään, miten todennäköistä muutoksen yleistyminen on ja miten nopeasti muutos tapahtuu.

Kysyntää havaittiin kestävä elämän ratkaisuille. Kriisi vauhdittaa muutosta kestävämpään arkeen: Koronakriisiin liittyvät muutokset ihmisten ajattelutavoissa ja arjessa voivat edistää kestävämpien elämäntapojen omaksumista. Suosiotaan lisäävät jatkossakin kodin lähiympäristöön tutustuminen (20 minuutin kävely- tai pyöräilymatka kotoa), parempien tapojen etsiminen työajan ja vapaa-ajan tasapainottamiseksi kotona työskennellessä sekä matkustaminen Suomessa lomalle (yli 50 km:n päähän kodista).

Lähimatkailun lisääntyminen tukee osaltaan kestävyystavoitteita matkailun päästöjen pienentyessä. Virkistysalueiden sijoittuminen vaikuttaa osaltaan mahdollisuuksiin kestäväan arkeen.

Luontomatkailun ja luontoon pohjautuvien muiden palveluiden kysyntään vaikuttavat ympäristövastuullisuuteen ja kestävyteen liittyvät muutokset ihmisten asenteissa ja arvoissa. Esimerkiksi lähimatkailun, lähiluonnon ja lähiruuan arvostus saattaa kasvaa entisestään ja lentämisen houkuttelevuus vähentyä.

⁵⁸ *Public attitudes to walking in Scotland: Ipsos MORI Summary Report, 2014; based on all respondents (n=1001)*

⁵⁹ Sitran teettämä kyselytutkimus kartoitti, millaisia tunteita ilmastonmuutos on herättänyt suomalaisten keskuudessa. Tutkimukseen vastasi 2070 henkilöä ja se edustaa Suomen yli 15-vuotiasta väestöä. Kantar TNS 2019.

5 Tavoitteet ja toimintalinjaukset vuoteen 2030 mennessä

5.1 Missio

Luonnon virkistyskäyttö auttaa kansalaisia voimaan paremmin. Vahvistuva luontoyhteys näkyy luonnon arvostuksena ja edistää siirtymää nykyistä kestävämpään ja fyysisesti aktiivisempaan elämäntapaan. Luonnosta pidetään huolta.

5.2 Visio

Luonnon virkistyskäytön edistämiseen on panostettu kansallisena menestystekijänä. Lähi- luonto on noussut arvoonsa päätöksenteossa. Yhä useampi on löytänyt itselleen sopivan tavan liikkua ja olla luonnossa. Väestön terveys ja hyvinvointi ovat parantuneet.

5.3 Strategiset tavoitteet

Lähiluonnon saavutettavuus

Suomessa lähiluonto on yhdenvertaisesti ja esteettömästi saavutettavissa. Luonnon virkistyskäytön mahdollisuudet varmistetaan ihmisten koko elämänkaaren ajalle. Alueiden käytön suunnittelussa turvataan lähivirkistysalueet.

Terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen

Luonnossa liikkuminen ja oleminen otetaan nykyistä vahvemmin osaksi kansanterveyden edistämistä ja hyvinvointierojen kaventamista. Keskeistä on kannustaa luonnon virkistyskäyttöön väestöryhmiä, joilla on haasteita löytää luontoon, erityisesti lapsia, nuoria ja heikommissa asemassa olevia.

Luonnon kestävyuden vaaliminen virkistyskäytössä

Luontoa kunnioitetaan, sen monimuotoisuudesta ja kantokyvystä huolehditaan virkistyskäytössä.

Voimavarojen tunnistaminen ja yhteistyö

Luonnon virkistyskäytön tiedollisia ja taloudellisia resursseja sekä virkistyskäyttöön tarkoitettuja alueita ja palveluja tunnistetaan ja vahvistetaan kysyntälähtöisesti. Kehitetään uusia yhteistyötapoja ja -muotoja.

Luonnon virkistyskäytön monimuotoisuus

Erilaisia luonnon virkistyskäyttömuotoja arvostetaan ja sovitetaan yhteen. Ennakoidaan luonnon virkistyskäyttötapojen muutoksia, myös ilmastonmuutos huomioiden.

5.4 Toimintalinjaukset

Toimintalinjaukset eivät ole yksittäisten toimenpiteiden kattava luettelo. Ne kuvastavat tarvittavia lisätoimia, joihin tarvitaan panostamista, jotta vision tavoitetilä voidaan saavuttaa. Osa toimintalinjauksista toteuttaa useampaa strategista tavoitetta. Valtion budjetista tarvittavat lisäresurssit käsitellään ja niistä päätetään erikseen talousarviota ja julkisen talouden suunnitelmaa koskevissa menettelyissä. Toimintalinjausten lopussa sulkeissa mainitut tahot ovat vastuutahoina ensisijaisia. Myös muut tahot ovat mahdollisia toimintalinjausten toteuttajia.

Jokamiehenoikeudet ja luonnossa liikkumisen ohjeistus

Tehdään tunnetuksi jokamiehenoikeuksia ja niihin liittyvää vastuullisuutta. Luonnossa liikkumiseen, eri virkistyskäyttömuotojen yhteensovittamiseen ja retkietikettiin kiinnitetään huomiota. Kehitetään erävalvonnan toimintaedellytyksiä ja viranomaisten yhteistyöverkoston toimintaa. (YM, MMM, Metsähallitus, järjestöt)

Luonnon läheisyys ja saavutettavuus

Ylläpidetään ja parannetaan virkistyskäyttöön varattujen alueiden verkostoa kysyntälähtöisesti valtionmailla (mm. kansallispuistot, valtion retkeilyalueet, Metsähallituksen omalla päätöksellä perustetut virkistysalueet ja monikäyttömetsät). Jatketaan valtion retkeilyalueinstituution päivitystä maankäyttömuotona ja selvitetään pitkän aikavälin mahdollisuudet uusien valtion retkeilyalueiden perustamiseksi. (MMM, YM, Metsähallitus)

Tehdään tunnetuksi ja viestitään luonnon virkistyskäytön mahdollisuuksista. (YM, MMM, Metsähallitus, kunnat, virkistysalueyhdistykset, järjestöt)

Parannetaan edellytyksiä saavuttaa luonto- ja virkistysalueita kestävillä liikkumismuodoilla (julkinen liikenne, kävely ja pyöräily) yhteistyönä eri toimijoiden kesken. (LVM, Metsähallitus, kunnat, kuntayhtymät)

Edistetään yhdenvertaista luonnon virkistyskäyttöä: esimerkiksi esteettömät reitit ja palvelut, mielenterveyden ja sosiaalisten näkökulmien huomioiminen, kytkentä sosiaali- ja terveyspalveluihin. (STM, Metsähallitus, kunnat, hyvinvointialueet, järjestöt, ev.lut. kirkko)

Digitaalisuus

Tuotetaan kansallinen ulkoilutietopalvelu, joka tarjoaa maan kattavasti tietoa ulkoilumahdollisuuksista ja -palveluista. (YM, OKM, MMM, TEM, Metsähallitus, kunnat, kaupungit)

Palveluiden parantaminen

Kehitetään kysyntälähtöisesti ja kestävästi toteutettuja palvelurakenteita, kuten ulkoilu-reittejä sekä luontoliikunta-, vesillelasku- ja taukopaikkoja. Tuetaan tässä kuntia avustuksin. Mahdollistetaan julkisen hallinnon ja elinkeinosektorin yhteistyötä kestävien palveluiden tarjonnan kehittämisessä. (YM, MMM, OKM, TEM, Metsähallitus, kunnat)

Yhteistyö, verkostot

Perustetaan luonnon virkistyskäytön koordinaatioelin. Sen tehtäviin kuuluu strategian toimeenpano ja seuranta. Lisätään yhteistyötä kuntien, maakuntien, valtion ja muiden sidosryhmien välillä. Järjestetään säännöllisesti luonnon virkistyskäytön toimijoiden yhteistyötapaamisia. (YM)

Tiedolla johtaminen, tutkimuksen painopisteet

Tuotetaan avointa, korkeatasoista ja reaaliaikaista tietoa luonnon virkistyskäytöstä. Jatketaan kansalaisten ulkoilukäyttäytymistä koskevaa perustutkimusta ja jatkuvan seurannan kehittämistä. Toteutetaan virkistyskäytön kysynnän ja tarjonnan kohtaamisen analyysi. Kirkastetaan kokonais käsitystä resursoinnista ja rahoituskanavista (ml. sponsorointi, vapaaehtoistyö). Siirretään Luonnon virkistyskäytön valtakunnallinen inventointi (LVVI) osaksi Luonnonvarakeskuksen viranomaistoimintaa (VOAS). (MMM, OKM, YM, Luke, Metsähallitus, Jyväskylän yliopisto/Lipas)

Tutkitaan luonnon virkistyskäytön pitkäaikaisia vaikutuksia kansanterveyteen ja väestön hyvinvointiin, myös kansantalouden näkökulmasta. (STM, THL, Luke, SYKE)

Vahvistetaan luonnon virkistyskäytön kestävyys, vastuullisuuden ja turvallisuuden tutkimusta. (YM, MMM, SYKE, Luke, Tukes)

Edistetään maakuntien ja kuntien roolia ja tiedolla johtamista luonnon virkistyskäytöstä saatavien terveyshyötyjen kehittäjinä. Varmistetaan, että myös tulevat hyvinvointialueet ottavat huomioon luonnon terveyttä edistävät näkökulmat. (STM, maakunnat, kunnat, tulevat hyvinvointialueet)

Lainsäädäntö

Selvitetään päivitystarpeet ulkoilulain sekä maankäyttö- ja rakennuslain ohjeistuksen osalta. Edistetään kuntien maankäytön suunnittelun edellytyksiä maankäyttö- ja rakennuslain ohjeistusta uudistamalla. (YM, MMM, kunnat, maakuntien liitot)

Opetus- ja nuorisotoiminta

Parannetaan koulujen ja päiväkotien lähiopetusalueita, kansalais-, kerho- ja nuorisotoiminnan tukea, neuvola- ja varhaiskasvatusyhteistyötä sekä huomioidaan luonnon virkistyskäyttö osana maahanmuuttajien kotouttamista. Luonto- ja ympäristökoulujen osaamista hyödynnetään nykyistä laajemmin. (OKM, TEM, Metsähallitus, kunnat, järjestöt)

Osaaminen

Vahvistetaan ELY-keskusten, maakuntien ja kuntien virkistyskäyttöosaamista. Edistetään kuntien virkistyskäytön kävijäseurantoja. Hyödynnetään järjestökentän osaamista luonnon virkistyskäytön edistämisessä. (YM, Metsähallitus, ELY-keskukset, Kuntaliitto, maakunnat, kunnat, järjestöt, virkistysalueyhdistykset)

6 Toimeenpano ja seuranta

6.1 Jatkotyö ja strategian päivittäminen

Perustettava koordinaatioelin organisoii strategian toimeenpanoa ja seuranta. Koordinaatioelimen tehtävänä on mm.:

- laatia strategian toimintalinjausten pohjalta toimeenpanosuunnitelma
- vastata strategian toimeenpanon seurannasta
- tehdä esitys strategian päivityksestä
- asettaa tarvittaessa teemallisia alatyöryhmiä tukemaan strategian toimeenpanoa

Koordinaatioelin voi työssään hyödyntää strategian lausuntovaiheessa tulleita konkreettisia toimintaehdotuksia.

Strategiaa voidaan päivittää tarvittaessa jo ennen vuotta 2030. Päätöksen päivityksen käynnistämisestä tekee ympäristöministeriö koordinaatioryhmän esityksestä. Strategian väliarviointi toteutetaan vuonna 2025.

6.2 Seuranta, mittarit ja indikaattorit

Luonnon virkistyskäytön kehittymistä Suomessa seurataan aktiivisesti. Tärkeimpänä tutkimuksena on tarpeen jatkaa Luonnon virkistyskäytön valtakunnallinen inventointi -tutkimusta, joka toteutetaan kymmenen vuoden välein. Jatkotutkimukset mahdollistavat myös pitkäaikaisten muutosten seurannan. Pitkäaikaisten muutosten havainnoimiseksi on perusteltua seurata edelleen muun muassa virkistyskäyttöön osallistuneiden ja virkistyskäyntien määrää sekä eri käyttömuotojen suosiota.

Luonnon virkistyskäyttöön käytettävistä taloudellisista resursseista on tarpeen muodostaa parempi kuva ja erilaisten määrärahojen käyttöä tulee seurata. Tarjonnan osalta seurantaan tarvitaan virkistyskäyttöön osoitettujen ja tarjolla olevien alueiden määrästä ja laadusta. Mittareita ja indikaattoreita tarkennetaan seurantatyön yhteydessä koordinaatioelimen toimesta.

Tämän strategian vaikutuksia on erikseen arvioitu SOVA-lain mukaisesti (liite). Seurannassa on mahdollista hyödyntää tehtyä arviointia.

6.3 Viestintä

Luonnon virkistyskäytön strategiasta viestitään hallinnolle, sidosryhmille sekä soveltuvin osin kansalaisille. Viestintä on keskeinen osa strategian toimeenpanoa ja tukee sen tavoitteiden saavuttamista.

Keskeistä viestinnässä on vision ja strategisten päämäärien tunnetuksi tekeminen. Viestinnässä hyödynnetään dialogisuutta ja kunnioitetaan erilaisia tapoja olla, liikkua ja harrastaa luonnossa.

Viestinnän koordinoinnista ja resursoinnista vastaa ympäristöministeriö ja koordinaatioelin. Jokainen mukana oleva taho viestii oman vastualueensa osalta.

7 Liitteet

Liite 1. Ohjausryhmän ja työryhmän jäsenet

Liite 2. Luonnon virkistyskäytön strategian työpajat ja niihin osallistuneet tahot

Liite 3. Toimijoita virkistyskäytön näkökulmasta

Liite 4. Luonnon virkistyskäyttöä koskevat muut strategiat ja toimet

Liite 5. Lakiluettelo

Liite 6. Luonnon virkistyskäytön strategia 2030 ympäristövaikutusten arviointi (SOVA)

Liite 7. Lausuntoyhteenveto

Liite 1. Ohjausryhmän ja työryhmän jäsenet

Ohjausryhmä:

Tarja Haaranen, ylijohtaja, YM (puheenjohtaja)
Miliza Malmelin, erityisasiantuntija, YM (jäsen)
Matti Nieminen, erityisasiantuntija, YM (sihteeri, jäsen)
Markus Tarasti, yksikön päällikkö, YM (jäsen)
Anna-Leena Seppälä, yksikön päällikkö, YM (jäsen)
Erja Metsäranta, rakennusneuvos, OKM (varapuheenjohtaja, –31.8.2021)
Tiina Kivisaari, johtaja, OKM (varajäsen –31.8.2021, varapuheenjohtaja 1.9.2021–)
Marianne Selkäinaho, maaseutuylitarkastaja, MMM (jäsen)
Juuso Kalliokoski, johtava asiantuntija, MMM (varajäsen)
Maria Torttila, erityisasiantuntija, LVM (jäsen)
Johanna Vihtonen, suunnittelija, LVM (varajäsen, –31.12.2020)
Mari Miettinen, asiantuntija, STM (jäsen)
Ida Honkanen, asiantuntija, TEM (jäsen)
Kirsi Tervola-Joutsen, asiantuntija, TEM (varajäsen)
Armi Liinamaa, budjettineuvos, VM (jäsen)
Jyri Inha, lainsäädäntöneuvos, VM (varajäsen)
Tommi Muilu, ylijohtaja, ELY-keskukset/Y-vastuualue (jäsen)
Satu Pääkkönen, johtaja, ELY-keskukset/Y-vastuualue (varajäsen)
Sakari Kokkonen, päällikkö, Metsähallitus Luontopalvelut (jäsen)
Taina Väre, erityisasiantuntija, Kuntaliitto (jäsen)
Miira Riipinen, ympäristöpäällikkö, Kuntaliitto (varajäsen, –21.5.2021)
Tommi Maasilta, ympäristöpäällikkö, Kuntaliitto (varajäsen, 21.5.2021–)
Leena Kristeri, lakimies, MTK (jäsen)
Anna-Rosa Asikainen, lakimies, MTK (varajäsen)
Eki Karlsson, toiminnanjohtaja, Ulkoilufoorumi/Suomen Latu (jäsen)
Anne Rautiainen, yhteiskuntasuhteiden asiantuntija, Ulkoilufoorumi/Suomen Latu (varajäsen)

Työryhmä:

Miliza Malmelin, erityisasiantuntija, YM (puheenjohtaja)
Matti Nieminen, erityisasiantuntija, YM (sihteeri, jäsen)
Mika Ristimäki, erityisasiantuntija, YM (jäsen)
Sanna Andersson, erityisasiantuntija, YM (varajäsen)
Ville Schildt, neuvotteleva virkamies, MMM (varapuheenjohtaja)
Marja Kokkonen, metsäneuvos, MMM (varajäsen)

Hannu Tolonen, erityisasiantuntija, OKM (jäsen)
Mikko Helasvuo, rakennusneuvos (varajäsen, 1.9.2021–)
Maria Torttila, erityisasiantuntija, LVM (jäsen)
Johanna Vihtonen, suunnittelija, LVM (varajäsen, –31.12.2020)
Mari Miettinen, asiantuntija, STM (jäsen)
Kirsi Tervola-Joutsen, asiantuntija, TEM (jäsen)
Ida Honkanen, asiantuntija, TEM (varajäsen)
Liisa Kajala, erityissuunnittelija, Metsähallitus Luontopalvelut (jäsen)
Matti Tapaninen, erityissuunnittelija, Metsähallitus Luontopalvelut (varajäsen)

Liite 2. Luonnon virkistyskäytön strategian työpajat ja niihin osallistuneet tahot

Työpaja 1: Liikkumis-/käyttömuodot ja toimintaympäristöt (11.2.2021)

Alustajat:

Liisa Kajala, erikoissuunnittelija, Metsähallitus Luontopalvelut (Suojelu- ja retkeilyalueiden käytön trendejä)

Leena Kopperoinen, ryhmäpäällikkö, Suomen ympäristökeskus (Luonnon virkistyskäytön toimintaympäristöt)

Marjo Neuvonen, tutkija, Luonnonvarakeskus (Luonto hyvinvoinnin lähteenä)

Osallistuneet tahot:

Sukeltajaliitto

Suomen melonta- ja soutuliitto

Suomen Riistakeskus

Metsähallitus Luontopalvelut

Suomen Partiolaiset

Suomen ympäristökeskus

Luonnonvarakeskus

Ympäristöministeriö

Ikäinstituutti

Suomen Latu

Suomen Vapaa-ajankalastajien Keskusliitto

Neuroliitto

Suomen Kennelliitto

Jyväskylän yliopisto

Suomen luonnonsuojeluliitto

Työpaja 2: Kohderyhmät (18.2.2021)

Alustajat:

Joel Heino, erikoissuunnittelija ja Susanne Nylund, palvelumuotoilija ja erikoisasiantuntija, Metsähallitus Luontopalvelut (Retkeilijäprofiilit)

Tuulia Rotko, johtava asiantuntija, Terveystieteiden tutkimuskeskus THL, (Hyvinvointi- ja terveysalat)

Osallistuneet tahot:

Metsähallitus Luontopalvelut

MIELI Suomen mielenterveys

Ympäristöministeriö

Suomen Ratsastusliitto

Mannerheimin Lastensuojeluliitto
A-kiltojen Liitto
Ikäinstituutti
Suomen Vapaa-ajankalastajien Keskusjärjestö
Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL)
Suomen Moottoriliitto
Uudenmaan virkistysalueyhdistys Uuvi
Suomen luonnonsuojeluliitto
Biologian ja maantieteen opettajien liitto BMOL
Turvallisuus- ja kemikaalivirasto (Tukes)
Vanhustyön keskusliitto

Työpaja 3: Terveys, hyvinvointi ja talous (4.3.2021)

Alustajat:

Sari Laine, johtava asiantuntija, SITRA (Suomalaisten luontosuhteiden vahvistuminen)
Liisa Tyrväinen, tutkimusprofessori, Luonnonvarakeskus (Luonnon virkistyskäytön taloudellinen arvo: Mitä tiedämme ja mitä emme tiedä?)
Tommi Vasankari, johtaja, UKK-instituutti (Liikkumattomuuden kustannukset)

Osallistuneet tahot:

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys
Business Finland
Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö LIKES
Suomen luonnonsuojeluliitto
Kirkkonummen kunta
Matkailu- ja Ravintolapalvelut Mara ry.
Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL)
SITRA
Luonnonvarakeskus
Ympäristöministeriö
Äksyt Ämmät Oy
Ikäinstituutti
Suomen Latu
Etelä-Karjalan allergia- ja ympäristöinstituutti
UKK-instituutti
Jyväskylän yliopisto
Hämeen liitto
Työ- ja elinkeinoministeriö
Metsähallitus Luontopalvelut
Luonnonvarakeskus

Työpaja 4: Toimijoiden roolit ja hallinnollinen organisoituminen (8.4.2021)

Alustajat:

Timo Järvensivu, KTT, verkostotyön asiantuntija ja kehittäjä (Hallinto, organisoituminen ja verkostostrategia)

Hanna Kivistö, johtava asiantuntija, Valtioneuvoston kanslian strategiosaosto (Strategia toimivaksi)

Osallistuneet tahot:

Soveltava Liikunta SoVeli

Suomen Yrittäjät

Suomen Tekstiili & Muoti

Valtioneuvoston kanslia

Maa- ja metsätaloustuottajien keskusliitto (MTK)

Uudenmaan virkistysalueyhdistys (UUVI)

Ympäristöministeriö

Etelä-Karjalan virkistysalueesäitiö

Tapio Oy

Hämeen liitto

Liikunnan ja kansanterveyden edistämisseäitiö LIKES

Helsingin kaupunki

Suomen Latu

Suomen Luontoyrittäjyysverkosto

Maa- ja metsätalousministeriö

Suomen Metsästäjäliitto

Liikenne- ja viestintäministeriö

Pohjois-Karjalan maakuntaliitto

Lappeenrannan kaupunki

Suomen Partiolaiset

Työpaja 5: Tulevaisuus (15.4.2021)

Alustajat:

Samuli Laita, johtava viestinnän asiantuntija, SITRA (Tulevaisuuden ennakointi ja luonnon virkistyskäyttö)

Riikka Puhakka, akatemiatutkija, Helsingin yliopisto (Nuoret ja luonnon virkistyskäyttö)

Osallistuneet tahot:

Lapsiasiainvaltuutetun toimisto

Luonto-Liitto

Suomen Olympiakomitea

Kaskas Media

Suomen Partiolaiset

SITRA
Ympäristöministeriö
Tampereen kaupunki
Suomen 4H-liitto
Helsingin yliopisto
Suomen Latu
Suomen Yrittäjät
Kaskas Media
Liikenne- ja viestintäministeriö
Suomen nuorisoalan kattojärjestö Allianssi
Nuorten Akatemia

Liite 3. Toimijoita virkistyskäytön näkökulmasta

Ministeriöt

Ministeriöt valmistelevat lainsäädäntöä, suuntaavat resursseja ja johtavat ylätason päätöksentekoa. Luonnon virkistyskäytön edistäminen on ensisijaisesti ympäristöministeriön, maa- ja metsätalousministeriön sekä opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonala. Sen lisäksi useammalla muulla ministeriön toimialalla on liittymäpintansa luonnon virkistyskäyttöön.

Ympäristöministeriö (YM) koordinoi luonnon virkistyskäyttöpolitiikan kokonaisuutta Suomessa. Ministeriön vastuulla on yhdyskunnat ja alueiden käyttö, rakennettu ympäristö ja luonnonsuojelu. Ministeriö vastaa jokamiehenoikeuksien soveltamisen oikeudellisesta tulkinnasta ja ohjeistuksesta. YM ohjaa omalla toimialueellaan Metsähallituksen Luontopalveluja, Suomen ympäristökeskusta ja ELY-keskuksia. Ministeriö myös tukee kuntia seudullisesti merkittävien virkistysalueiden hankinnoissa. Keskeinen lainsäädäntö: Ulkoilulaki, Maankäyttö- ja rakennuslaki sekä asetus, Luonnonsuojelulaki, Maastoliikennelaki.

Opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM) edistää liikuntaa itseisarvona ja kasvatuksen, oppimisen ja osallisuuden tukena, osana merkityksellistä elämää. OKM vastaa myös varhaiskasvatuksesta, koulutuksesta ja nuorisotyöstä. Ministeriö tekee työtä liikuntaolosuhteiden esteettömyyden ja saavutettavuuden hyväksi sekä tukee kansalaisyhteiskuntaa ja sekä hallinnoi liikuntapaikkojen rakentamisen avustusta. Keskeinen lainsäädäntö: Liikuntalaki ja -asetus, Varhaiskasvatuslaki, Perusopetuslaki.

Maa- ja metsätalousministeriö (MMM) edistää maaseudun elinvoimaisuutta, ihmisten hyvinvointia (etenkin maaseudulla) sekä uusiutuvien luonnonvarojen kestäväää käyttöä. Se rahoittaa talouskäytössä olevien valtionmetsien virkistyskäyttöä tukevia rakenteita ja ohjaa omalla toimialueellaan Metsähallituksen luonto- ja eräpalveluja. MMM:n toimialaan kuuluvat valtion retkeilyalueet. Virkistyskäyttö nähdään yhdeksi metsän tarjoamaksi ekosysteemipalveluksi. MMM:n hallinnonalalla hoidetaan myös riista- ja kalakantoja. Keskeinen lainsäädäntö: Laki maaseudun kehittämisen tukemisesta, Laki Metsähallituksesta, Kalastuslaki, Metsälaki, Metsästyslaki.

Sosiaali- ja terveysministeriö (STM) edistää väestön terveyttä ja hyvinvointia, myös ennalta ehkäisevästi. Ministeriön vastuulla on sosiaali- ja terveyspalvelujen osana ja ohella myös työhyvinvointi, tasa-arvo, vammaispalvelut ja ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukeminen. Keskeinen lainsäädäntö: Yhdenvertaisuuslaki, Tasa-arvolaki, Terveystieteidenhuoltolaki, Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta ja iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista, Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista, Työterveyshuoltolaki, Työturvallisuuslaki, Kuntoutuslaki.

Liikenne- ja viestintäministeriö (LVM) edistää väestön hyvinvointia ja elinkeinoelämän kilpailukykyä huolehtimalla toimivista, turvallisista ja edullisista liikenne- ja viestiyhteyksistä. Ministeriö parantaa mahdollisuuksia valita kestäviä liikkumismuotoja, kuten kävelyä ja pyöräilyä, mm. edistämällä niiden olosuhteiden kehittämistä. Keskeinen lainsäädäntö: Tieliikennelaki, Laki liikenteen palveluista, Laki liikennejärjestelmästä ja maanteistä, Yksityistielaki.

Valtiovarainministeriö (VM) turvaa kestävästä julkista taloutta. Se tukee ja ohjaa välillisten panostusten kautta kuntia, niin valtionosuuksilla kuin muilla määrärahoilla. Keskeinen lainsäädäntö: Kuntalaki, Laki kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta, (Tuloverolaki, Arvonlisäverolaki).

Työ- ja elinkeinoministeriö (TEM) luo edellytyksiä taloudellisesti, sosiaalisesti ja ekologisesti kestäväan kasvuun. TEM vastaa yrittäjyyden ja innovaatiotoiminnan toimintaympäristöstä, työmarkkinoiden toimivuudesta ja työntekijöiden työllistymiskyvystä sekä alueiden kehittymisestä. Myös energiapolitiikan toteutus ja maahanmuuttajien kotouttaminen kuuluvat ministeriön vastuulle. Työ- ja elinkeinopolitiikassa tavoitteena on toimiva työmarkkinoiden ja yritysten sääntely, palvelut ja rahoitus, jotka mahdollistavat työn ja tekijöiden kohtaamisen. Osana elinkeinopolitiikkaa, TEM vastaa matkailupolitiikan painotuksista ja kehittää matkailualaa yhdessä muiden ministeriöiden ja alan toimijoiden kanssa. Keskeinen lainsäädäntö: Työturvallisuuslaki, Laki alueiden kehittämistä ja Euroopan unionin alue- ja rakennepolitiikan toimeenpanosta, Laki kotoutumisen edistämistä, Kuluttajaturvallisuuslaki.

Metsähallitus

Metsähallitus on valtion liikelaitos, joka hallinnoi valtion maita eli noin kolmasosa Suomen pinta-alasta. Metsähallituksen tehtävät on jaettu liiketoimintaan ja pääosin budjetitarvoin toteutettaviin julkisiin hallintotehtäviin. Metsähallituksen julkiset hallintotehtävät, so. Luontopalvelut ja Eräpalvelut, vastaavat luonnon virkistyskäyttöön liittyvien luonto-, retkeily- ja eräpalvelujen tuottamisesta kestävästi valtion mailla. Liiketoimintojen vastuulla on luonnon virkistyskäyttöön ja luontomatkailuun liittyvät luvat ja sopimukset monikäyttömetsissä. Kiinteistökehitys hoitaa nämä sopimusasiat yhteistyössä Metsätalous Oy:n kanssa.

Luontopalvelut hoitaa kaikkia valtion hallinnoimia luonnonsuojelu- ja retkeilyalueita, mikä on noin 18 % Suomen pinta-alasta sisältäen mm. kansallispuistot (40 kpl), valtion retkeilyalueet (5 kpl), erämaa-alueet (12) ja kansallisesti merkittävät historiakohteet (9). Luontopalvelut ylläpitää retkeilyn palveluvarustusta myös Metsähallituksen Metsätalous Oy:n käytössä ja hallinnassa olevissa monikäyttömetsissä. Luonnon virkistyskäytön näkökulmasta retkeilypalvelujen lisäksi Luontopalvelujen rooli ja osaaminen on merkittävä hallinnoimiensa alueiden opastavan retkeilytiedon ja seurantatiedon tuottajana.

Eräpalvelut tarjoaa metsästys- ja kalastusmahdollisuuksia valtion alueilla. Metsästys ja kalastus valtion alueilla mitoitetaan ekologisesti ja sosiaalisesti kestävällä tavalla. Eräpalvelut hoitaa riistan elinympäristöjä ja kalavesiä sekä vastaa valtion maiden erävalvonnasta. Eräpalveluiden rooli ja asiantuntemus on merkittävä valtion alueiden kestäväen eränkävyn mahdollistajana. Myös Metsähallituksen Metsätalous Oy:llä on merkittävä rooli riista- ja kalaelinympäristöjen hoitajana. Metsähallituksen Kiinteistökehitys pyrkii maankäytön suunnittelun ja kaavoituksen keinoin osoittamaan matkailupalvelurakentamista varten alueita, jotka palvelevat myös retkeilijöiden tarpeita, esimerkkinä kaavoitus valtion retkeilyalueiden yhteyteen tai kansallispuistojen viereen matkailukeskuksissa.

Viranomaiset

Elinkeino- liikenne ja ympäristökeskukset (ELY-keskus) huolehtivat sujuvasta arjesta; teiden rakentamisesta ja niiden kunnosta, ympäristön tilasta ja suojelusta sekä yritysten tukemisesta. Maakunnan kehittäjänä ja rahoituksen myöntäjänä ELY-keskukset tekevät päivittäin työtä kestäväen tulevaisuuden varmistamiseksi aluekehittämiseen, ympäristöön ja luontoon liittyvien tehtävien parissa. Virkistyskäytön kannalta tärkeitä tehtäviä ovat vesien hyvän tilan ja vesienhoidon tavoitteiden edistäminen, luonnonvarojen kestäväen käytön edistäminen ja ympäristön tilan seuranta. ELY-keskusten tehtävät luonnonsuojelulain, vesilain ja ympäristönsuojelulain valvonnassa edistävät osaltaan ympäristön hyvää tilaa ja turvallisuutta. ELY-keskuksen päätöksillä perustetaan yksityismaiden luonnonsuojelualueita, joilla on merkitystä paikalliselle luonnon virkistyskäytölle.

Turvallisuus- ja kemikaalivirasto (Tukes) valvoo, että kuluttajapalveluiden tarjoajat ja yleisten kulutustavaroiden maahantuojat, myyjät ja jakelijat noudattavat kuluttajaturvallisuuksilakia. Tukes valvoo esimerkiksi ulkoilureittien, ohjattujen ja omatoimisten luontopalveluiden, uimarantojen ja ulkoiluvarusteiden turvallisuutta. Tukes ohjaa ja neuvoo palveluntarjoajia ja kuluttajia kuluttajaturvallisuuteen liittyvissä asioissa.

Aluehallintovirastot hoitavat toimialueillaan mm. opetus- ja kulttuuriministeriön toimialaan kuuluvia tehtäviä, jotka liittyvät opetukseen ja varhaiskasvatukseen sekä kirjasto-, liikunta- ja nuorisotoimeen. Kunnat ja yhteisöt voivat hakea aluehallintovirastoilta valtionavustusta hankkeisiin, joilla parannetaan eri väestöryhmien terveyttä ja hyvinvointia liikunnan avulla. Aluehallintovirastot myös tukevat avustuksin ja ohjeistavat kuntia liikuntapaikkarakentamisessa.

Kunnat ja alueelliset toimijat

Kunnat vastaavat maankäytön suunnittelusta alueillaan ja ratkaisevat kaavoituksessa esimerkiksi lähivirkistysalueiden perustamisen, viheralueiden saavutettavuuden ja rantojen käyttötarkoituksen. Kuntien opetus- ja nuorisotoimilla sekä kouluilla voi olla merkittävä rooli luonnon virkistyskäytön lisäämisessä niin opetus- kuin vapaa-ajan käytön kannalta. Erilaiset opetus- tai nuorisotoimen alaisuudessa toimivat kerhot esimerkiksi voivat keskittyä vaikkapa erätaitojen tai luontoliikunnan opettamiseen. Kunnat ylläpitävät virkistysalueita, ulkoilu- ja luontoreittejä, ulkoliikuntapaikkoja ynnä muita luonnon virkistyskäyttöpalveluita. Kuntien omistamilla luonnonsuojelualueilla on monissa kunnissa suuri merkitys erityisesti lähivirkistyskohteina.

Kuntaliiton jäseniä ovat Suomen kunnat ja kaupungit. Kuntaliitto tukee kuntia hyvän ympäristön toteuttamisessa ja yhdyskuntiin liittyvien palveluiden järjestämisessä. Se ajaa jäsentensä asioita, valvoo etuja ja kehittää kestävää tulevaisuutta.

Alueelliset virkistysalueyhdistykset tarjoavat kansalaisille virkistysmahdollisuuksia omistamallaan tai hallinnoimallaan virkistysalueilla. Seudullisen virkistyskäytön edistämisen toteuttamiseksi yhdistykset ostavat tai vuokraavat alueita tai hankkivat niihin käyttöoikeuksia, huolehtivat alueiden hoidosta, kehittävät niihin luonnon virkistyskäytön ja ulkoilun olosuhteiden palvelevia rakenteita ja reittejä. Yhdistykset toimivat alueensa kuntien ohjauksessa.

Maakuntien liitot ovat alueidensa lakisääteisiä kuntayhtymiä, joissa jokaisen alueen kunnan on oltava jäsenenä. Maakuntien liitoilla on lakisäätäinen alueidenkäytön suunnittelutehtävä, ja maakuntakaavoituksen kautta maakuntien liitot ohjaavat alueillaan luonnon virkistyskäytön sekä muiden maankäyttömuotojen yhteensovittamista. Maakuntakaavoissa on luonnon virkistyskäyttöön sekä virkistysalueisiin ja -reitteihin liittyviä suunnittelumääräyksiä. Maakuntakaavat merkintöineen ohjaavat puolestaan kuntien yleiskaavoitusta. Maakuntien liitot ovat merkittävä taho erityisesti ylikunnallisen ja ylimaakunnallisen virkistysalueverkoston ja ulkoilureitistöjen kehittäjänä ja turvaajana. Maakuntaliitot vaikuttavat alueelliseen luonnon virkistyskäyttöön myös maakuntaohjelmien ja alueellisten rahoitusten kautta.

Alueelliset sairaanhoitopiirit (tulevat hyvinvointialueet) voivat edistää virkistyskäyttöä alueellisten hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen suunnitelmissa, joiden toimenpiteet ja mittarit kohdistuvat esimerkiksi luontoliikunnan lisäämiseen. Niillä on mahdollisuus vaikuttaa myös neuvolatoiminnan kautta (esimerkiksi luontoliikuntakasvatus perheille) sekä lähiluontopaikkojen hyödyntämisessä terveys- ja hyvinvointityössä (kuntoutus).

Yksityiset maanomistajat

Yksityisten maanomistajien omistamilla mailla ja vesialueilla ulkoillaan, harrastetaan ja virkistäydytään jokamiehenoikeuksilla kautta Suomen. Esimerkiksi metsistä 60 prosenttia ja sisävesistä yli 90 prosenttia on yksityisessä omistuksessa. Maanviljelijöiden, metsänomistajien ja maaseutuyrittäjien ammatti- ja etujärjestöinä toimivat Maa- ja metsätaloustuottajain keskusliitto (MTK) ja SLC (Svenska landbruksproducenternas centralförbund). Kalatalouden Keskusliitto (KKL) edustaa yhteisen kalaveden osakkaiden ja yksityisten kalavesien omistajien oikeuksia.

Järjestöt

Kansalaistoiminta on yhteiskunnassamme vahvassa asemassa. Kansalais-, edunvalvonta-, luonto- ja harrastusjärjestöillä on merkittävä rooli luonnon virkistyskäytön kehittymisessä. Järjestötoiminnan kautta kansalaisille tarjoutuu monenlaisia mahdollisuuksia ulkoilulajien harrastamiseen ja kokemiseen sekä mielekkääseen sosiaaliseen toimintaan. Monet järjestöt ylläpitävät toiminnallaan luonto- ja retkeilykohteita, retkeilyreittejä, retkisatamia ja muita palveluita, joiden myötä luonnon virkistyskäyttö mahdollistuu usein myös muille kuin kyseisen yhdistyksen jäsenille. Ulkoilu- ja luonnonsuojelujärjestöt ovat myös avaintoimijoita valvottaessa maankäytön muutosten vaikutuksia ulkoiluun ja luonnossa liikkumiseen.

Tutkimusorganisaatiot

Luonnon virkistyskäyttöön liittyvää tietoa tuottavat useat tutkimustahot. Suomen ympäristökeskus (SYKE) tuottaa tietoa ympäristöstä ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Luonnonvarakeskuksessa (Luke) tehdään esimerkiksi luontomatkailuun ja luonnonterveysvaikutuksiin liittyvää tutkimusta. Liikunnan näkökulmasta tutkimustietoa tuottavat mm. Jyväskylän yliopiston liikuntatieteellinen tiedekunta sekä liikunnan ja kansanterveyden edistämistäitiö Likes. Liikunnan terveys- ja hyvinvointivaikutuksista tutkimustietoa tuottavat myös yksityiset toimijat kuten UKK-instituutti ja Oulun Diakonissalaitos. Luonnon virkistyskäytön tutkimuksessa tehdään laajasti kansainvälistä yhteistyötä ja Suomessa luonnon virkistyskäytön tutkimustuloksia sovelletaan aktiivisesti käytäntöön.

Yritykset

Yritykset tuottavat lukuisia luonnon virkistyskäyttöä mahdollistavia palveluita, esimerkiksi matkailu- ja majoituspalveluita, liikennepalveluita, ohjelmapalveluita ja välinevuokrausta ja -myyntiä. Yritykset kehittävät uusia ratkaisuja ja luovat innovaatioita ja mahdollisuuksia ihmisten paikallisen toimeentulon ja virkistyskäytön edistämiseksi. Suomen luontoyrittäjyysverkosto ry on valtakunnallinen luontoalan yritysten ja toimijoiden yhteistyöjärjestö, joka edistää luontoyrittäjyyttä mm. tiedonvälityksen, alan esille nostamisen, edunvalvonnan sekä vastuullisen luontoyrittäjyyden toimintaedellytysten parantamiseksi.

Media

Mediat ohjaavat ihmisten kiinnostusta tuottaessaan ajankohtaisia uutisia ja sisältöä myös luonnosta ja ulkoilusta. Ne voivat esimerkiksi arvioida, innostaa, osallistaa, vertailla, esitellä, haastatella tai varoittaa. Mediat voimistavat ilmiöitä. Osa medioista on erikoistunut luontoon, ulkoiluun, eräilyyn ja kalastukseen.

Kansalaiset

Kansalaiset välittävät toisilleen tietoa ja kokemuksia luonnon virkistyskäytön mahdollisuuksista, rajoituksista jne. erilaisissa kohtaamisissa ja tilanteissa. Osa on profiloitunut mielipidevaikuttajiksi sosiaalisen median välityksellä. Varsinkin luotettujen henkilöiden, niin läheisten, ystävien kuin influenssereiden, suosittelulla on suuri merkitys yksilön valintoihin. Tämän lisäksi on monia muitakin mahdollisuuksia vuorovaikutteisuuden myötä vaikuttaa virkistyskäyttöön. Vapaaehtois- ja talkotoiminnalla on monissa tapauksissa ratkaiseva rooli virkistysrakenteiden ja -palveluiden suunnittelussa, rakentamisessa ja ylläpidossa, monesti yhteistyössä kuntien kanssa.

Liite 4. Luonnon virkistyskäyttöä koskevat muut strategiat ja toimet

Valtioneuvoston selonteko liikuntapolitiikasta 2018

Liikkumisen olosuhteet ovat kokonaisuus, jossa rakennettu ja luontoympäristö sekä niihin liittyvät palvelut mahdollistavat fyysisen aktiivisuuden. 2000-luvun ilmiöitä liikunnassa ovat olleet mm. omatoimisen liikunnan lisääntyminen, uusien lajien kehittyminen ja yksityisen sektorin lisääntyvä rooli erityisesti aikuisliikunnassa. Liikkumisen olosuhteilla tarkoitetaan ympäristöä, jota ovat erityisesti kävely- ja pyörätiet, leikkipaikat, erilaiset puisto- ja piha-alueet, rakennettu liikuntapaikkaverkosto, luontoympäristöön kytkeytyvät virkistys- ja ulkoilualueet sekä reitit ja rakentamaton luonto.

Suomalainen liikuntapaikkaverkosto on pitkälti kuntien rakentamaa ja ylläpitämää. Liikuntapaikkarakentamisen edistäminen lähtee liikkeelle jo yhdyskuntasuunnittelusta ja kaavoituksesta. Liikunnan edistämistä kunnassa tukee kaavoituksen ohella se, että liikuntaa käsitellään kunnissa laajasti osana kunnan yleistä kehittämistä ja asukasviihtyvyyttä. Liikuntapaikkojen tulee esimerkiksi sijaita riittävän lähellä asuinalueita ja kouluja. Sote- ja maakuntaudistuksen jälkeenkin liikunta säilyy nimenomaan kuntien tehtävänä. On nähtävissä, että liikunnasta on tulossa yhä tärkeämpi kuntien elinvoimatekijä.

Liikuntaa edistävään rakentamiseen liittyy kävely- ja pyörätieverkoston jatkuva kehittäminen sekä luontoliikuntamahdollisuuksien parantaminen. Merkittävä osa omatoimisesta liikunnasta tapahtuu kävellen, pyöräillen tai luontoliikunnan muodossa. Siksi kävely-, pyöräily- ja luontoliikuntamahdollisuuksien lisääminen tulee ottaa huomioon kaikessa alue- ja maankäytön suunnittelussa ja kaavoituksessa. Kansallispuistoilla on tärkeä merkitys terveyden edistämisessä ja myös luontomatkailun kehittämisessä. Jokamiehenoikeus on tärkeä osa myös liikuntamahdollisuuksia.

Toimenpide-ehdotukset: • Jokaisen kunnan tulee laatia liikuntaolosuhteiden nykytilan analyysi, jossa otetaan huomioon myös kävely- ja pyörätieverkoston kehittäminen sekä luontoliikunnan mahdollisuudet

(Valtioneuvoston selonteko liikuntapolitiikasta: https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaisuMetatieto/Documents/VNS_6+2018.pdf)

Kansallinen metsästrategia 2025 -päivitys (2019)

Metsästrategia toteuttaa metsiin liittyviä Agenda 2030 -tavoitteita ja siinä huomioidaan nyt aiempaa selkeämmin muun muassa ilmastokestävyys ja metsäluonnon monimuotoisuuden turvaaminen. Strategiaan lisätyt kokonaan uudet hankkeet koskevat

ilmastokestävää metsätaloutta, kansainvälistä metsäpolitiikkaa ja EU-vaikuttamista sekä puusta valmistettavia tuotteita. Läpileikkaavina hankkeina strategiassa korostuvat digitalisaatio ja vuorovaikutuksen lisääminen. Metsänhoitomenetelmien monipuolistaminen, monimuotoisuuden turvaaminen, vesiensuojelu ja monipuolistuva elinkeinotoiminta ovat lisäksi nyt mukana entistä useammassa strategian hankkeessa.

Metsäpoliittisen selonteon ja metsästrategian visio on: Metsien kestävä hoito ja käyttö on kasvavan hyvinvoinnin lähde. Kansallinen metsästrategia tavoittelee seuraavia päämääriä:

1. Suomi on kilpailukykyinen toimintaympäristö metsiin perustuville liiketoiminnoille.
2. Metsäala ja sen rakenteet uudistuvat ja monipuolistuvat.
3. Metsät ovat aktiivisessa, taloudellisesti, ekologisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävässä ja monipuolisessa käytössä.

Tätä on konkretisoitu mm. seuraavilla tavoitteilla: Metsäluonnon monimuotoisuus sekä ekologinen, sosiaalinen ja kulttuurinen kestävyys vahvistuvat. Metsien virkistyskäyttö ja terveysvaikutukset kasvavat ja metsät ovat kaikkien saavutettavissa.

Uuden kansallisen metsäohjelman eli Kansallinen metsästrategia 2035:n valmistelu on aloitettu maa- ja metsätalousministeriössä. Tulevan strategian valmistelevat taustatyöt toteutetaan pääosin vuonna 2021 ja strategia laaditaan vuoden 2022 aikana.

Metsät kattavat valtaosan maastamme ja tämän myötä luonnossa virkistäytyään useimmiten juuri metsissä. Ne tuovat myös taajama-alueiden ja asutuksen lähellä mahdollisuuksia rauhoittumiseen ja elpymiseen. Metsäiset alueet ovat tärkeitä myös marjastukseen, sienestystyöskentelyyn ja metsästykseseen. Erityyppiset metsät tarjoavat erilaisia mahdollisuuksia virkistyskäyttöön. Nuorten metsäsuhteeseen on kiinnitetty myös erityistä huomiota.

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161386>, Maa- ja metsätalousministeriön julkaisu 2019:7 Valtioneuvoston periaatepäätös 21.2.2019

Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen 2030 -periaatepäätös (2021)

Periaatepäätöksen päämääränä on turvata suomalaisten kestävä hyvinvointi kaikissa väestö- ja ikäryhmissä. Periaatepäätös toteuttaa ministeriöiden strategisia tavoitteita ja vahvistaa hyvinvointitalousajattelua. Se on osa YK:n kestävän kehityksen tavoiteohjelman (Agenda 2030) toimeenpanoa Suomessa.

Periaatepäätöksessä on neljä painopistettä: 1) Kaikille mahdollisuus osallisuuteen, 2) Hyvät arkiympäristöt, 3) Hyvinvointia ja terveyttä edistävä toiminta ja palvelut sekä 4) Päätöksenteolla vaikuttavuutta. Huomionarvosta on, että periaatepäätös pyrkii vähentämään hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden eriarvoisuutta. Tämän periaate on tarpeellinen sisäistää myös luonnon virkistyskäytön kehittämisessä.

Suomalaisista on köyhiä lähes 9 prosenttia. Vuonna 2018 toimeentulotuen varassa olevissa kotitalouksissa asuvia oli 326 182 työikäistä henkilöä. Lapsiperheiden köyhyys siirtyy yli sukupolven. Iäkkäissä köyhyys kohdistuu erityisesti yli 75-vuotiaisiin naisiin. Kansanterveyden hyvä kehitys on pysähtynyt. Lihavuus ja masennus ovat yleistyneet työikäisessä väestössä ja suomalaisten elinajanodote on jopa laskenut hiukan. Luonnossa liikkumisen maksuttomuus tuo periaatteellisella tasolla virkistyskäytön yhdeksi keinoksi vaikuttaa rakenteelliseen köyhyyteen. On kuitenkin ymmärrettävä, että tämä ei tapahdu itseksensä.

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162913>,

Valtioneuvoston julkaisuja 2021:14

Kävelyn ja pyöräilyn edistämishjelma (2018)

Tällä hetkellä kävelyn ja pyöräilyn osuus eri liikennemuodoilla tehdyistä matkoista on vajaa kolmannes. Tämä tarkoittaa keskimäärin vain 4 prosenttia jokaisen suomalaisen päivittäisistä matkakilometreistä. Edistämishjelmalla halutaan parantaa kävelyn ja pyöräilyn edellytyksiä suomalaisissa kunnissa sekä tukea liikenteen kasvihuonekaasupäästöjen vähentämistä ja kansanterveyden parantamista Suomessa. Edistämishjelmassa kävelyn ja pyöräilyn vuoden 2030 tavoitteeksi asetettiin 30 % matkamäärien kasvu. Tavoite on sama kuin kansallisessa energia- ja ilmastostrategiassa.

Keskeisiä keinoja edistämishjelmassa ovat infrastruktuurin ja maankäytön suunnittelu, kävelyn ja pyöräilyn sovittaminen osaksi joukkoliikenteen matkaketjuja, informaatio-ohjaus sekä pyörämatkailun kehittäminen. Kävelyn ja pyöräilyn hyödyissä on ilmeistä yhtenevyyttä luonnon virkistyskäytön hyötyihin.

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/160720>

Suomen matkailustrategia 2019–2028

”Yhdessä enemmän – kestävä kasvua ja uudistumista Suomen matkailuun” on Suomen valtakunnallinen matkailustrategia vuosille 2019–2028. Strategiassa asetetaan matkailun kehittämiseksi tavoitteet vuoteen 2028 sekä toimenpiteet vuosille 2019–2023. Suomen tavoitteena on olla Pohjoismaiden kestävimmin kasvava matkailukohde.

Matkailua kehitetään vastuullisena ja kasvavana palveluliiketoiminnan alana, joka luo hyvinvointia ja työllisyyttä ympärivuotisesti koko Suomessa. Strategian tehtävänä on toimia matkailualan toimijoiden yhteisenä ohjenuorana kehittämistyössä. Läpileikkävänä teemana strategiassa on yhteistyö, joka on välttämätöntä matkailun kestävän kasvun ja uudistumisen saavuttamisessa. Toimenpiteitä toteutetaan laajan toimijajoukon yhteistyönä.

Suomen matkailun kehittyminen ja kasvu perustuvat erityisiin luonnonolosuhteisiin sekä kulttuuriin elämyksiin ja niiden ympärille rakennettavaan liiketoimintaan. Luonto ympäristönä mahdollistaa monipuoliset ympärivuotiset aktiviteetit niin maalla, vedessä kuin ilmassa (ml. pyöräily, kalastus ja metsästys). Kestävän luontomatkailun (ml. erämatkailu) kehittäminen ja kansallispuistojen hyödyntäminen ovat keskiössä matkailukysynnän kasvattamiseksi.

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161906>

Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2019:60

Kansallinen biodiversiteettistrategia

Suomen kansallista biodiversiteettistrategiaa päivitetään YK:n Biologista monimuotoisuutta koskevan yleissopimuksen päivitys ja EU:n biodiversiteettistrategia huomioiden. Tavoitteisiin sisältyy, että ihmiset muuttavat kulutustottumuksiaan ekologisempaan suuntaan ja suomalaisten luontosuhde vahvistuu (luontokohteiden saavutettavuus, taajamien viheralueiden määrä ja laatu sekä opetuskäyttö). Luonnon virkistyskäyttöä ja ekosysteemi-palveluiden terveysvaikutusten hyödyntämistä edistetään. Viher- ja vesialueita lisätään ja niille pääsyä myös tiheästi asutetuilla alueilla.

Luonnon virkistyskäytöllä voidaan edistää lajien ja luontotyyppien arvostusta ja luontoyhteyden elpymistä. Omakehtainen havainnointi luo edellytyksiä ymmärtää lajien elinolosuhteita ja luonnon tilaa.

Luonnon puolesta – ihmisen hyväksi. Suomen luonnon monimuotoisuuden ja suojelun ja kestävän käytön toimintaohjelma 2013-2020 tunnisti luontomatkailun ja luonnon virkistyskäytön kehityshaasteita (luontoarvojen ja saamelaiskulttuurin perinteisten elinkeinojen edellytysten säilyminen luontomatkailun reunaehtona).

Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma ja tuleva CAP-suunnitelma

Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman eli maaseutuohjelman tarkoituksena on tukea kasvua ja kehitystä, tuoda hyvinvointia koko Suomelle. Ohjelman kautta on tarjolla rahoitusta ympäristön tilan tukemiseen, maaseudun elinkeinojen ja työllisyyden edistämiseen ja harrastusmahdollisuuksien ja vireän toiminnan luomiseen.

Yleisimpiä rahoituksen hyödyntäjiä ovat maatilat ja muut maaseudulla toimivat yritykset, kyläyhteisöt ja järjestöt. Suomi on hyvin maaseutuvoittoinen maa: vain suurimpien kaupunkien keskustat on rajattu maaseutuohjelman ulkopuolelle.

Maaseutuun panostamisen tulokset näkyvät puhtaampina vesistöinä, hyvinvoivina eläiminä ja laadukkaana ruokana kaupoissamme. Maaseutuohjelman avulla on luotu veto-voimaisia matkailukohteita, monta kansainvälisille markkinoille ponnistanutta yritystä sekä harrastusmahdollisuuksia lapsille ja nuorille. Tavoitteena on helpottaa uuden teknologian hyödyntämistä ja tukea uudistuksia, joiden ansiosta suomalainen maaseutu on saavutettavissa kaikkialta maailmasta.

Maaseutupoliittinen kokonaisohjelma

Maaseutupoliittinen kokonaisohjelma vuosille 2021–2027 on kansallisen maaseutupoliitiikan toimintaohjelma. Sitä toteutetaan maaseutupoliitiikan neuvoston johdolla sekä laajassa yhteistyössä eri sidosryhmien kanssa.

Maaseutupoliittisessa kokonaisohjelmassa monimuotoinen maaseutu nähdään kansallisena menestystekijänä. Maaseutu tarjoaa alustan, resursseja ja ratkaisuja hyvälle elämälle, innovatiivisuudelle, yrittäjyydelle ja kestäväälle yhteiskunnalle. Ohjelmassa korostetaan, että maaseudulla on tarjota ratkaisuja kestävyyskriisiin. Maaseutupoliittisena tavoitteena on, että Suomea kehitetään kokonaisuutena vahvistaen paikallislähtöisiä mahdollisuuksia.

Ohjelman strategisina kiintopisteinä ovat keskinäisriippuvuus, ympäristöoikeuden mukaisuus ja uusi tietotalous, jotka läpileikkaavat ohjelman teemoja.

Kokonaisohjelman viisi teemaa ovat:

- Luonnonvarojen kestävästä käytöstä enemmän lisäarvoa
- Maaseudun toimijat osana kestäväsiirtymän ratkaisua
- Kilpailukykyyn ja elinvoiman vahvistaminen
- Sujuvan arjen varmistaminen
- Osallisuuden ja yhteisöllisyyden vahvistaminen

Ohjelmassa on kaikkiaan 74 teemoihin liittyvää konkreettista toimenpidettä.

Vapaa-ajan kalatalouden kehittämisstrategia (2019)

Vapaa-ajan kalatalouden kehittämisstrategialla ohjataan vapaa-ajan kalatalouden hallintoa, alan tutkimustoimintaa sekä järjestötoimintaa. Strategian tahtotilana on, että lähivuosina vapaa-ajankalastus on suosittu ja yhteiskunnallisesti arvostettu luontoharrastus, joka kestävästi hyödyntää monipuolisia kalavesiä ja kalastusmahdollisuuksia. Strategian keskeisinä tavoitteina on muun muassa hyvät kalavedet ja elinvoimaiset kalakannat, että kalastusmahdollisuudet ovat paremmat ja vapaa-ajankalastus tuottaa virkistystä, iloa ja elämyksiä yhä useammalle ihmiselle Suomessa, ja että vapaa-ajankalastuksella on pysyvä asema luontoharrastuksena ja luontosuhteen tukijana. Lisäksi tavoitellaan sitä, että sekä kalan että kalastuksen merkitys hyvinvoinnin ja terveyden edistäjänä ymmärretään.

<https://mmm.fi/kalat/strategiat-ja-ohjelmat/vapaa-ajankalastus>

Liite 5. Luonnon virkistyskäyttöön keskeisesti vaikuttavia lakeja

Hallintolaki (434/2003)
Kalastuslaki (379/2015)
Kuluttajaturvallisuuslaki (920/2011)
Kuntalaki (410/2015)
Laki alueiden kehittämisestä ja Euroopan unionin alue- ja rakennepoliitiikan toimeenpanosta (756/2021)
Laki kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta (618/2021)
Laki maaseudun kehittämisen tukemisesta (28/2014)
Laki metsähallituksesta (234/2016)
Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (tasa-arvolaki) (609/1986)
Laki oikeudesta luovuttaa valtion kiinteistövarallisuutta (973/2002)
Laki palvelujen tarjoamisesta (1166/2009)
Laki vapaasta sivistystyöstä (632/1998)
Liikuntalaki (390/2015)
Luonnonsuojelulaki (1096/1996)
Maankäyttö- ja rakennuslaki (132/1999)
Maastoliikennelaki (1710/1995)
Metsälaki (1093/1996)
Metsästyslaki (615/1993)
Nuorisolaki (1285/2016)
Opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annettu laki (1705/2009)
Perusopetuslaki (628/1998)
Perustuslaki (731/1999)
Ulkoilulaki (606/1973)
Valtionavustuslaki (668/2001)
Varhaiskasvatuslaki (540/2018)
Vesiliikennelaki (782/2019)
Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014)
Yhdistyslaki (503/1989)

Liite 6. Luonnon virkistyskäytön strategia 2030 vaikutusten arviointi

Vaikutusten arvioinnissa on tarkasteltu millaisia vaikutuksia strategian toteutumisesta aiheutuu. Arviointi on tehty tarkastelemalla strategian toimintalinjausten vaikutuksia erityisesti talouteen, terveyteen, ympäristöön ja viranomaisten toimintaan. Lisäksi arvioidaan muita mahdollisia vaikutuksia esimerkiksi yhdenvertaisuuteen ja turvallisuuteen liittyen. Arvioinnissa on otettu huomioon SOVA-lain 3§:n yleinen velvoite selvittää ympäristövaikutukset, joka edellyttää, että suunnitelman tai ohjelman ympäristövaikutukset selvitetään ja arvioidaan riittävässä määrin valmistelun kuluessa, jos suunnitelman tai ohjelman toteuttamisella saattaa olla merkittäviä ympäristövaikutuksia.

Ympäristönäkökohdat osana kestävästä kehitystä otettiin myös huomioon strategian valmisteluprosessissa läpäisevänä periaatteena. Vaikutusten arviointi laadittiin valmistelun loppuvaiheessa strategiaan määriteltyjen toimintalinjausten pohjalta. Luonnon virkistyskäyttöstrategiaa toteutettaessa ympäristönäkökohtien jatkuva huomioon ottaminen osana kestävyuden edistämistä on keskeistä.

Vaikutusten toteutuminen on riippuvainen yksittäisten toimenpiteiden toteutumisesta. Strategian aikajänne on vuoteen 2030 asti. Tässä yhteydessä ei ajoiteta tarkemmin vaikutusten toteutumisen ajankohtaa.

TOIMINTA /VAIKUTUS	TALOUS	TERVEYS	YMPÄRISTÖ	VIRANOMAISET	MUUT
	julkinen, yritykset, kotitaloudet, työllisyys	terveys, hyvinvointi, viihtyvyys	ilmasto, luonto, (yhdyskuntarakenne)	suhteet, tehtävät, organisaatio, henkilöstö	yhdenvertaisuus, tietoyhteiskunta, aluekehitys, turvallisuus, ym.
Jokamiehenoikeudet ja luonnossa liikkumisen ohjeistus => Tehdään tunnetuksi jokamiehenoikeuksia, virkistyskäyttömuotojen yhteensovittaminen, retkietiketti	+ helpottaa matkailuyritysten toimintaa		+ luonto ja kulttuuriset arvot säilyvät paremmin	+ erävalvonnan, pelastus- ja lainvalvonnan helpottuminen	+ auttaa säilyttämään yhteiskunnallista sopua
Luonnon läheisyys ja saavutettavuus => Alueverkoston kehittäminen valtionmailla, mm. retkeilyalueet => Kuntien maankäytön suunnittelu => Julkinen liikenne, kestävät liikkumismuodot => Yhdenvertaisuus, esteettömyys, kytkentä sosiaali- ja terveystalouteen	+ terveystalouden pienentyminen tuo helpotusta julkiseen talouteen + taloudellinen vetovoimatekijä kunnissa + yksityistalouksien säästöt terveystaloudessa – julkisen liikenteen tarjoamisen lisäkustannukset	+ terveysvaikutukset etenkin henkiseen hyvinvointiin + asumisviihtyvyys lisääntyy + erityisryhmien ennakkoapu (mm. nuorten mielenterveys) + mahdollistaa sairauksien ennalta ehkäisyä	– rajoittaa rakentamista tiiviisti asutuilla alueilla – voi rajoittaa talousmetsäkäyttöä + luonnon monimuotoisuus lisääntyy, viheryhteidet vahvistuvat – luonto kuluu paikallisesti + myönteiset ilmastovaikutukset, jos virkistyskäyttömahdollisuudet lähellä	+ viranomaissektorit saattavat lähentyä ja parantaa yhteistoimintamahdollisuuksia	+ vähentää aluekehityksen eriarvoistumista (myös haja-asutusalueella)
Digitaalisuus => Ulkoilutietopalvelu	+ elinkeinoelämälle tarjolle avointa dataa (matkailun tuotekehittely helpottuu) + kohdemarkkinointi täydentyy	+ lisääntyvä virkistyskäyttö tuottaa terveyshyötyjä	+ virkistyskäytön ohjaus helpottuu ja luonnon kuluminen vähenee	+ yhteissuunnittelu vahvistuu, tuo eri hallintokuntien toimintaa samalle alustalle	– kaikilla ei laitteita tai osaamista palvelun käyttämiseen + mahdollistaa tiedotusta vaaroista

TOIMINTA /VAIKUTUS	TALOUS	TERVEYS	YMPÄRISTÖ	VIRANOMAISET	MUUT
<p>Palvelujen parantaminen</p> <p>=> Ulkoilureitit, taukopaikat, kuntien avustukset, julkisen hallinnon ja elinkeinosektorin yhteistyö</p>	<p>+ aluetaloudelle ja elinkeinosektorille myönteisiä vaikutuksia ja mahdollisuuksia</p> <p>– julkiset avustukset ja palvelujen ylläpito tuottavat kustannuksia</p>	<p>+ lisää alueiden käyttöä ja aktiviteetteja tuoden sen myötä terveyshyötyjä</p>	<p>+ vähentää luonnon kulumista, kulun ohjaaminen suojelee herkkiä kohteita</p> <p>+ mahdollistaa innovaatioita ja uutta ilmastoviisasta materiaali- ja palvelutuotantoa</p>	<p>+ yhteistyö kohottaa osaamista</p>	<p>+ eri käyttäjäryhmiä huomioiden toteutettujen maastopalvelujen laatu edistää yhdenvertaisuutta</p>
<p>Yhteistyö, verkostot</p> <p>=> Luonnon virkistyskäytön koordinaatioelin, yhteistyötapaamiset</p>	<p>– koordinoinnin resursointi aiheuttaa kustannuksia</p>			<p>+ viranomaistyön koordinointi lisää yhteistyötä ja nopeuttaa reagointia</p>	<p>+ parantaa luonnon virkistyskäytön painoarvoa poliittisessa valmistelussa ja viranomaistyössä</p>
<p>Tiedolla johtaminen, tutkimuksen painopisteet</p> <p>=> Ulkoilun perustutkimus, jatkuva seuranta, LVVI</p> <p>=> Reaaliaikainen data</p> <p>=> Pitkäaikaiset vaikutukset kansanterveyteen, hyvinvointiin ja talouteen</p> <p>=> Turvallisuus</p> <p>=> Maakunnat ja kunnat terveyshyötyjen kehittäjinä</p>	<p>+ tiedolla johtaminen tehostaa tutkimuksen taloudellisuutta (ennakointi, kysyntälähtöisyys)</p> <p>– tutkimustyö maksaa</p> <p>+ tutkimus ja tiedolla johtaminen tehostaa toiminnan ja palvelujen suuntaamista</p>	<p>+ pitkäaikaisten terveyshyötyjen tunnistaminen</p>	<p>+ luonnonsuojelun ja virkistyskäytön yhteensovittaminen</p>	<p>+ kuntien hyvinvointiraportoinnin tukeminen (hyte-kerroin)</p>	

TOIMINTA /VAIKUTUS	TALOUS	TERVEYS	YMPÄRISTÖ	VIRANOMAISET	MUUT
Lainsäädäntö => Päivitystarpeet, ohjeistus	(riippuu ko. lainsäädännöstä)			– lainsäädäntöuudistusten edellyttämä työ	
Opetus- ja nuorisotoiminta => Koulujen ja päiväkotien lähiopetusalueet, kansalais-, kerho- ja nuorisotoiminta, neuvola- ja varhaiskasvatus, maahanmuuttajien kotouttaminen, luonto- ja ympäristökoulut	-toiminnan järjestäminen aiheuttaa kustannuksia + lisääntyvä ympäristövastuullisuus omasta lähiympäristöstä tuottaa säästöjä (siivous, ilkivalta)	+ lasten ja nuorten fyysisen ja henkisen terveyden koheneminen	+ luontosuhteen kehittyminen ja luonnon arvostuksen lisääntyminen		+ yhdenvertaisuuden lisääntyminen ja alueellisen segregaaation pienentyminen
Osaaminen => ELY-keskusten, maakuntien ja kuntien virkistyskäyttöosaaminen				+ viranomaistyön parantuminen + sote- ja hyvinvointialueiden kehittyminen	

Yleisesti ottaen voidaan arvioida, että strategian pohjalta toteutettavat toimenpiteet vaikuttavat myönteisesti ihmisten hyvinvointiin, elinoloihin ja viihtyvyyteen. Useat toimenpiteet lisäävät toteutuessaan ihmisten mahdollisuuksia elää ja toimia kestävästi. Monet toimenpiteistä keskittyvät yhteistyön ja rakenteiden kehittämiseen, tiedon lisäämiseen ja hyödyntämiseen sekä osaamisen ja kokemusten vaihtoon, jolloin ne eivät aiheuta suoria ympäristövaikutuksia, mutta edistävät välillisesti ihmisten elinoloja ja hyvinvointia, kestävää toimimista luonnossa ja kulttuuriympäristössä sekä inhimillisen ja sosiaalisen pääoman kasvua.

Merkittäviä myönteisiä vaikutuksia voidaan odottaa saatavan virkistysalueiden ja -palveluiden tarjonnan kehittymisestä ja tunnetuksi tekemisestä kansallisella ulkoilutietopalvelulla. Luonnon virkistyskäytön terveysvaikutusten tarkemmalla tutkimuksella on mahdollisuuksia tunnistaa kansantaloudellisestikin tärkeitä muuttujia ennalta ehkäisevässä kansanterveysystyössä. Pitkäaikaisten terveysvaikutusten tarkempi tunnistaminen on yhteiskunnallisen päätöksenteon kannalta merkittävää. Virkistyskäytön koordinaatioelimen perustaminen tehostaa laajan toimintakentän yhteisiä jatkotoimia ja samalla edistää resurssien kohdentamista vahvan yhteiskunnallisen vaikuttavuuden saavuttamiseksi.

Mahdollisuudet merkittäviin terveysvaikutuksiin ovat olemassa ja ne vaikuttavat jo nykytilanteessa. Toistaiseksi tunnetaan muita paremmin luonnon virkistyskäytön vaikutukset mielialaan, palautumiseen ja hyvinvoinnin kokemuksiin. Toistaiseksi tunnetaan heikommin pitkäaikaisaikaisvaikutukset terveyteen. Kansanterveysongelmien ehkäisyn lisäksi luonnon virkistyskäyttö ja lähiluonto arkiliikuntaan kannustavana voivat mahdollistaa esimerkiksi lihavuuden hoidossa ensisijaisen hoitotavoitteen mukaiset elintapojen pysyvät muutokset. Strategian toteutumisen myötä tavoiteltavia terveysvaikutuksia tunnetaan paremmin ja niiden taloudelliset hyödyt ja vaikutukset voidaan arvioida nykyistä tarkemmin.

Myönteiset taloudelliset vaikutukset ovat todennäköisesti merkittäviä talouden eri tasoilla (kansantalous, kuntatalous, maakuntien talous, yksityistaloudet). Strategian toteutuksesta aiheutuvia kustannuksia on tunnistettu vasta alustavasti. Niiden tarkentuessa ja toteutuessa vuosittaisissa taloussuunnitelmissa on ilmeistä, että kustannusvaikutuksia aiheutuu menoina, esimerkiksi julkisena tukena kunnille, palvelujen ylläpidosta ja tutkimuksesta.

Lisääntyvän luonnon virkistyskäytön suorat vaikutukset ympäristöön voivat olla paikallisesti merkittäviä. Ne ilmenevät esimerkiksi luonnon kulumisena ja roskaantumisena. Esimerkiksi suosituimmista tunturikohteissa ne voivat olla näkyviä ja merkittäviä. Vaikutukset laajemmin luontoon ja ympäristöön jäänevät kuitenkin varsin rajallisiksi, eikä niillä liene esimerkiksi luontokatoa tai ilmastonmuutosta merkittävästi pahentavaa vaikutusta. Palvelurakenteilla, opastuksella ja ohjeistuksella virkistyskäytön kielteisiä vaikutuksia voidaan torjua.

Viranomaistoimintaan kohdistuvien vaikutusten voidaan ennakoida kehittyvän pääosin myönteisesti, kun yhteistyö tiivistyy, osaamista jaetaan ja koordinaatiota vahvistetaan.

Yhteiskunnallisia muita hyötyjä voidaan ennakoida olevan yhdenvertaisuuden vahvistuminen, kun heikommassa asemassa olevien ihmisryhmien mahdollisuudet virkistyskäyttöön kohenevat. Luonnossa liikkumisen lisääntyminen ja luonnon virkistyskäytön merkityksen tunnistaminen lisännevät myös yhteiskunnallista yhteenkuuluvuuden tunnetta ja vaikuttanee myönteisesti kansallisen identiteetin kokemiseen.

Kaikkiaan luonnon virkistyskäytön valtavirtaistumisen edetessä yhä useampi voi löytää luonnon virkistyskäytön ja sen mukanaan tuomat hyödyt.

Liite 7: Lausuntoyhteenveto

Lausuntoyhteenveto luonnon virkistyskäytön strategiasta

Johdanto

Kansallinen luonnon virkistyskäytön strategia laaditaan ensimmäistä kertaa Suomessa. Se ulottuu vuoteen 2030 saakka. Laajapohjaiseen valmisteluun on osallistunut mm. seitsemän ministeriötä, Metsähallitus, viranomaisia, tutkimuslaitosten ja järjestöjen asiantuntijoita. Työtä on koordinoinut ympäristöministeriö. Strategian pohjalta valmistellaan ympäristöministeriössä valtioneuvoston periaatepäätös luonnon virkistyskäytöstä vuoden 2021 lopulla.

Lausunto valtioneuvoston periaatepäätösluonnoksesta pyydettiin kaikilta kunnilta sekä seuraavilta tahoilta:

Allergia-, iho- ja astmaliitto, BirdLife Suomi, EK, Etelä-Karjalan Allergia- ja Ympäristöinstituutti, Etelä-Karjalan liitto, Etelä-Karjalan virkistysalueääitiö, Etelä-Pohjanmaan ELY-keskus, Etelä-Pohjanmaan liitto, Etelä-Savon ELY-keskus, Etelä-Savon maakuntaliitto, Hengityслиitto, Hämeen ELY-keskus, Hämeen liitto, Hämeen Virkistysalueyhdistys, Ikäinstituutti, Invalidiliitto, Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö, Jyväskylän yliopiston liikuntatieteellinen tiedekunta, Kaakkois-Suomi ELY-keskus, Kainuun ELY-keskus, Kainuun liitto, Eläkeliitto, KEHA-keskus, Kennelliitto, Keski-Pohjanmaan liitto, Keski-Suomen ELY-keskus, Keski-Suomen liitto, Kirkkohallitus, Kuntaliitto, Kuntoutussäätiö, Kymenlaakson Liitto, Kymenlaakson virkistysalueyhdistys, Lapin ELY-keskus, Lapin liitto, Liikenne- ja viestintäministeriö, Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö LIKES, Luonnonvarakeskus, Luonto-Liitto, Maa- ja kotitalousnaiset, Maa- ja metsätalousministeriö, Maa- ja metsätaloustuotajain Keskusliitto MTK, Maaseudun sivistysliitto, MARA, Martat, Melonta- ja Soutuliitto, Metsähallitus, MIELI ry, MLL, Muoti- ja urheilukauppa ry, Natur och Miljö, Neuroliitto, Nuorten Akatemia, Oikeusministeriö, Olympiakomitea, Opetus- ja kulttuuriministeriö, Oulun diakonissalaitos (ODL), Pelastakaa lapset, Pidä Saaristo Siistinä ry, Pirkanmaan ELY-keskus, Pirkanmaan liitto, Pirkanmaan virkistysalueyhdistys, Pohjanmaan ELY-keskus, Pohjanmaan liitto, Pohjois-Karjalan ELY-keskus, Pohjois-Karjalan maakuntaliitto, Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus, Pohjois-Pohjanmaan liitto, Pohjois-Savon ELY-keskus, Pohjois-Savon liitto, Puolustusministeriö, Pyöräliitto, Päijänteen virkistysalueyhdistys, Päijät-Hämeen liitto, Reserviläisurheiluliitto, Retkipaikka, Saamelaiskäräjät, Saimaan Virkistysalueyhdistys, Satakunnan ELY-keskus, Satakuntaliitto, Sininauhaliitto, Sisäministeriö, SITRA, Sosiaali- ja terveysministeriö, SOSTE, Soveli ry, Sukeltajaliitto, Suoma, Suoma Sámi Nuorat - Suomen Saamelaisnuoret ry, Suomen 4H-liitto, Suomen Kiipeilyliitto, Suomen Kotiseutuliitto, Suomen Latu, Suomen luonnonsuojeluliitto, Suomen luontoyrittäjyysverkosto, Suomen Melonta- ja Soutuliitto, Suomen Melontakouluttajat, Suomen Metsästäjäliitto, Suomen Moottoriliitto ry,

Suomen nuorisoalan kattojärjestö Allianssi ry, Suomen Partiolaiset – Finlands Scouter, Suomen Purjehdus ja Veneily, Suomen Ratsastajainliitto, Suomen riistakeskus, Suomen Suunnistusliitto, Suomen Vapaa-ajankalastajien Keskusjärjestö, Suomen ympäristökeskus, Suomen Yrittäjät, Sydänliitto, Tapio, THL, Tukes, Työ- ja elinkeinoministeriö, Työväen Retkeilyliitto, UKK-instituutti, Ulkoministeriö, Uudenmaan ELY-keskus, Uudenmaan liitto, Uudenmaan virkistysalueyhdistys UUVI, Valtioneuvoston kanslia, Valtiovarainministeriö, Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto VALLI ry, Vanhustyön keskusliitto, Varsinais-Suomen ELY-keskus, Varsinais-Suomen liitto, Viherympäristöliitto, Vuohču Sámiid Searvi – Vuotson saamelaisseura, WWF, Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiö (YTHS), Ympäristökasvatusjärjestö FEE Suomi, Ympäristöministeriö.

Lausuntoaika oli 24.9.–22.10.2021. Lausuntoja annettiin yhteensä 105 kappaletta. Näistä 79 annettiin Lausuntopalvelu.fi -palvelussa. Oikeusministeriön ylläpitämä palvelu ja kaikki siinä oleva sisältö (lausuntopyyntö ja siihen liittyvä materiaali sekä annetut lausunnot) ovat julkisia.

Luonnon virkistyskäytön strategiasta lausunnon antaneet tahot ryhmiteltynä

Maakuntaliitot

Etelä-Karjalan liitto
 Etelä-Pohjanmaan liitto
 Etelä-Savon maakuntaliitto
 Kainuun liitto
 Kymenlaakson liitto
 Lapin liitto
 Pirkanmaan liitto
 Pohjois-Karjalan maakuntaliitto
 Päijät-Hämeen liitto
 Satakuntaliitto
 Uudenmaan liitto
 Varsinais-Suomen liitto
 Österbottens förbund - Pohjanmaan liitto

Ministeriöt

Liikenne- ja viestintäministeriö
 Maa- ja metsätalousministeriö
 Opetus- ja kulttuuriministeriö, valtion liikuntaneuvosto
 Puolustusministeriö
 Sisäministeriö
 Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö
 Työ- ja elinkeinoministeriö
 Valtiovarainministeriö

Viranomaiset ja virastot

Kaakkois-Suomen ELY-keskus
Keski-Suomen ELY-keskus
Varsinais-Suomen ELY-keskus
Pirkanmaan ELY-keskus
Metsähallitus
Terveys- ja hyvinvoinnin laitos (THL)
Turvallisuus- ja kemikaalivirasto

Asiantuntija- ja tutkimuslaitokset

Jyväskylän yliopisto, liikuntatieteellinen tiedekunta
Luonnonvarakeskus
Suomen ympäristökeskus SYKE

Kunnat

Hankasalmen kunta
Helsingin kaupunki
Hollolan kunta
Iin kunta
Iisalmen kaupunki
Jyväskylän kaupunki
Järvenpään kaupunki
Karvian kunta
Kuusamon kaupunki
Lahden kaupunki
Lieksan kaupunki
Loimaan kaupunki
Miehikkälän kunta
Oriveden kaupunki
Pargas stad - Paraisten kaupunki
Perhon kunta
Raaseporin kaupunki
Rovaniemen kaupunki
Sodankylän kunta
Sonnjärven kunta
Suomussalmen kunta
Vantaan kaupunki
Ylivieskan kaupunki

Järjestöt ja yhdistykset

BirdLife Suomi ry
 Espin ry
 Etelä-Karjalan virkistysaluesäätiö
 Gumbölen ratsastajat ry
 Hengityслиitto
 Ikäinstituutti
 Invalidiliitto ry, Invalidiliiton Esteettömyyskeskus ESKE
 Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö (ITLA)
 Kalatalouden Keskusliitto
 Kuntoutussäätiö
 Maa- ja metsätaloustuottajain keskusliitto MTK ry
 Mannerheimin Lastensuojeluliitto (MLL)
 Matkailu- ja Ravintolapalvelut MaRa ry
 MIELI Suomen Mielen terveys ry
 Muoti- ja urheilukauppa ry
 Natur och Miljö rf
 Neuroliitto ry
 Pidä Saaristo Siistinä ry
 Pyöräliitto ry (Pyöräilykuntien verkosto ry:n ja Pyörämatkailukeskuksen kanssa)
 Sininauhaliitto ry
 Soveltava Liikunta SoveLi ry
 Sukeltajaliitto ry - Finska dykarförbundet rf
 Suomen 4H-liitto ry
 Suomen Kuntaliitto ry
 Suomen Latu ry
 Suomen luonnonsuojeluliitto
 Suomen luonto- ja ympäristökoulujen liitto ry
 Suomen luontoyrittäjyysverkosto ry (MANE/TUUMA-verkoston kanssa)
 Suomen Melonta- ja Soutuliitto
 Suomen Melontakouluttajat ry
 Suomen Metsästäjäliitto
 Suomen Olympiakomitea
 Suomen Paralympiakomitea
 Suomen Partiolaiset – Finlands Scouter ry
 Suomen Purjehdus ja Veneily ry
 Suomen Ratsastajainliitto
 Suomen Sydänliitto ry
 Suomen Vapaa-ajankalastajien Keskusjärjestö
 Suomen Yrittäjät ry
 Uudenmaan virkistysalueyhdistys

Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto ry
Vanhustyön keskusliitto
WWF Suomi

Muut

Kirkkohallitus
Humanpolis Oy
Yksityishenkilöitä (6)

Yleiskuva lausunnoista

Lausunnon antajat edustavat laajasti monia eri sidosryhmiä, jotka tarkastelevat luonnon virkistyskäyttöä eri näkökulmista. Lausuntojen kokonaisuudesta hahmottuu kattava kuva näkemyksistä luonnon virkistyskäytön nykytilan ja tulevaisuuden tavoitetilan osalta.

Lausuntopalvelu.fi -palvelussa pyydetyn lausunnon rakenne jakautui yleiseen, koko asiakirjaa koskevaan, osaan ja strategia-asiakirjan kutakin lukua erikseen koskevaan osioon. Vastaavasti osa lausunnoista keskittyy yksittäisen lausunnonantajan näkökulmasta keskeisen lisäys- tai muutosesityksen ympärille, osa taas käsittelee sekä koko strategiaa laajemmin, että myös useimpia tai kaikkia strategian lukuja erikseen. Tässä yhteenvedossa merkittävä osa yleisesti koko strategiaa koskevana palautteena esitetystä näkemyksistä käsitellään luku- tai teemakohtaisessa jäsenyksessä sisältönsä perusteella.

Valtaosa lausunnonantajista toteaa luonnon virkistyskäytön strategian olevan tarpeellinen ja ajankohtainen. Luonnon virkistyskäyttö on hyvin monitahoinen kokonaisuus, johon linkittyvät laajasti esimerkiksi terveyttä ja hyvinvointia, kulttuuria, taloutta, yritys- ja elinkeinotoimintaa, luonnonsuojelua, matkailua ja luonnonvarojen kestäväää käyttöä koskevat näkökulmat. Vastaavasti strategiaan liittyvien toimijoiden verkosto on hyvin laaja ja monipuolinen ja eri suunnista aihetta katsovien näkökulmien yhteensovittaminen on tärkeää. Ajankohtaisuutta korostaa osaltaan esimerkiksi COVID-19-pandemian aikainen luonnossa liikkumisen lisääntyminen pandemian aikaisten toimintarajoitteiden johdosta sisätiloissa tapahtuvan kuntoliikunnan, urheilun, kulttuuri- ja muun harrastustoiminnan mahdollisuuksien vähennyttä.

Useissa lausunnoissa nostetaan tärkeäksi strategiassa käsitelty luonnon virkistyskäytön kestävyys, niin laajasti luonnon kestävyiden ja biodiversiteetin vaalimisen kuin myös luonnonvarojen kestävään käytön näkökulmista. Lisäksi muutamissa lausunnoissa todetaan tärkeäksi kiinnittää huomiota kestävyiden toteutumiseen laajasti, myös ihmisten ja yhteiskunnan toiminnan sosiaalisen kestävyiden kannalta, liittyen esimerkiksi yhdenvertaisiin mahdollisuuksiin luonnon virkistyskäyttöön ja sillä saavutettaviin hyötyihin.

Luonnon virkistyskäytön strategialuonnoksen todetaan useissa lausunnoissa käsittelevän laajasti ja monipuolisesti eri näkökulmat huomioiden virkistyskäytön taustaa, asiaan liittyviä toimijoita, ohjelmia ja strategioita. Kuitenkin luonnoksessa varsinaisten tavoitteiden ja keinojen sekä strategian toteutumista kuvaavien mittarien osuuden todetaan jäävän toistaiseksi varsin yleiselle tasolle. Kokonaisuuden osien välille katsotaan tarpeelliseksi muodostua selvempi yhteys; miten laadittavan luonnon virkistyskäytön strategian tavoitteet ja niiden saavuttamiseksi valitut keinot liittyvät taustakatsauksessa käsiteltyihin aiheisiin, ja miten eri toimijoiden, strategioiden ja ohjelmien tavoitteet muodostavat luonnon virkistyskäytön näkökulmasta toimivan kokonaisuuden. Strategian valmisteluvaiheessa toteutettujen laajan osallistumisen mahdollistavien vaiheiden, Otakantaa-verkkokyselyn ja työpajojen, tuloksien laajempaa esiin nostamista ja niiden pohjalta valmisteltujen linjauksien konkretisoimista pidettiin myös tarpeellisena.

Strategialuonnoksessa esitetään perustettavaksi luonnon virkistyskäytön valtakunnallinen koordinaatioelin. Esitykseen suhtaudutaan lausunnoissa positiivisesti. Koordinaatioelimen toimintaan ovat kiinnostuneita suoraan tai välillisesti osallistumaan lukuisat lausunnonantajat. Koordinaatioelimen tehtävät voivat liittyä monelta osin strategialuonnoksessa yleisellä tasolla kuvattujen tavoitteiden ja toimenpiteiden konkretisointiin sekä vastuutahtoista ja toimeenpanosta sopimiseen. Tältä osin lausunnoissa on esitetty kahta erilaista tarkennusta strategialuonnokseen. Joko koordinaatioelimen toimintaa ja tehtäviä näiden suunnitelmien ja täsmennysten laatimiseksi on strategialuonnoksessa tarkennettava ja konkretisoitava tai vaihtoehtoisesti strategian on jo sisällettävä tarkemmin määritellyt tavoitteet ja toimenpiteet.

Strategialuonnoksen taustakatsauksessa luonnon virkistyskäytön hyötyjä kuvataan luvussa 3 useista eri näkökulmista, luku 4 keskittyy tulevaisuuden näkymiin. Useat lausunnonantajat korostavat tarvetta käsitellä myös ilmastonmuutoksen vaikutuksia luonnon virkistyskäytön mahdollisuuksiin eri vuodenaikoina ja erilaisissa ympäristöissä tulevaisuudennäkymien yhteydessä. Samoin ilmastonmuutoksen hillitsemisen näkökulmaa esitetään huomioitavaksi yhtenä keskeisenä lisääntyvän luonnon virkistyskäytön tuomana mahdollisena hyötynä.

Useissa lausunnoissa nostetaan esiin tarve pyrkiä edelleen tarkentamaan terveyteen ja hyvinvointiin liittyviä sekä myös taloudellisesti mitattavia luonnon virkistyskäytön hyötyjä. Tämä voitaisiin tehdä niin aktiivisuuden ja liikunnan lisääntymisen tuottamia hyötyjä kuin myös muuten luonnossa liikkumisen tutkimuksissa todettuja hyötyjä konkretisoimalla vielä luonnosta tarkemmin. Taloudellisten hyötyjen arvioinnin haastavuus todetaan, mutta tästä huolimatta tutkimustulosten laajemman avaamisen katsotaan lisäävän strategiassa esiteltävien luonnon virkistyskäytöllä saavutettavissa olevien hyötyjen vaikuttavuutta.

Yhteenveto saaduista lausunnoista strategian väliotsikoiden mukaan jaoteltuna

1. Johdanto

1.1 Hallinnollinen tausta ja työn käynnistäminen

Luonnoksessa viitataan vuosina 2003-2012 valtioneuvoston periaatepäätökseen Ohjelma luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun kehittämiseksi (VILMAT) ja sen jälkeisen kansallisen ohjelman tarpeeseen. Muutamista lausunnoista nousee esiin tarve arvioida, hie-man nyt maininnan tasolle jäävää tarkemmin, esimerkiksi strategian taustakatsauksessa VILMAT-seurantareportissa (2014) todettua toimenpiteiden toteumaa ja sen pohjalta tarkentaa jatkumoa tuolloin käynnissä olleista toimenpiteistä nykyhetkeen ja tulevaisuudessa luonnon virkistyskäytön strategiassa kuvattavaan tavoitetilään.

1.2 Strategian tavoitteet

Esimerkiksi työ- ja elinkeinoministeriö esittää lausunnossaan tarkennettavaksi, millä perusteilla strategian missioon, visioon ja tavoitteisiin on päädytty. Kuntaliitto sekä useat muut lausunnonantajat esittävät myös tarpeen kuvata strategiassa tarkemmin taustakatsauksessa esitettyjen tietojen, valmisteluvaiheen osallistavien toimenpiteiden (verkkokysely ja työpajat) sekä muiden strategian lähiympäristöön liittyvien ohjelmien ja strategioiden yhteyttä luonnon virkistyskäytön strategiassa valittuihin tavoitteisiin.

Lausunnoista nousee esiin myös toive esittää strategiassa luonnosta selkeämmin, esimerkiksi visualisoiden, varsinaiset strategiset valinnat kiteyttävät missio, visio ja tavoitteet. Tätä perustellaan niiden luonnosvaiheen yleisellä tasolla ja verraten pienellä osuudella strategialuonnoksesta taustakatsaukseen verrattuna.

2. Luonnon virkistyskäytön nykytila

2.1 Käsitteet

Strategialuonnoksessa on määritelty luonnon virkistyskäytön tarkoittavan vapaa-aikana virkistäytymistarkoituksessa tapahtuvaa liikkumista ja oleskelua luonnonympäristöissä. Käytettävään määrittelyyn esittivät mm. järjestöt ehdotuksia, että se korostaisi enemmän ihmisen lihasvoimin tapahtuvaa liikkumista. Myös toisen suuntaisia esityksiä oli – osa lausunnonantajista katsoi jo nykyisen luonnoksen korostavan liiallisesti liikunnan ja urheilun parissa tapahtuvaa luonnossa liikkumista ja antavan liian vähän painoarvoa muunlaiselle luonnon virkistyskäytölle. Lisäyksiä määrittelyyn toivottiin myös esimerkiksi maa- ja metsätalousministeriön ja Suomen Ratsastajainliiton sekä muutamissa yksityishenkilöiden lausunnoissa ratsastusta tai hevosen kanssa luonnossa liikkumista. Lisäksi muutamissa lausunnoissa todettiin strategialuonnoksen painottavan enemmän maalla, esimerkiksi metsissä, liikkumista, ja vesillä liikkumisen ja vesistöjen virkistyskäytön kaipaavan kattavampaa käsittelyä strategiassa.

Useimmin todettiin, että strategiassa on kaikkiaan tärkeää olla selkeä määritelmä luonnon virkistyskäytölle ja käyttää sitä systemaattisesti läpi strategian. Virkistyskäytön käsitteen rajaaminen vain vapaa-aikaan on hieman ongelmallinen lasten ja nuorten osalta. Varhaiskasvatuksen ja koulutuksen rooli nähtiin useissa lausunnoissa aivan keskeiseksi, niin lasten ja nuorten luontosuhteen rakentumisen kannalta yleensä, kuin myös konkreettisen luonnossa liikkumisen määrän varmistamiseksi varhaiskasvatukseen ja koulutukseen osallistuu. Strategiassa tuodaan opetus- ja kulttuuriministeriö sekä kunnat esiin toimijoina myös näiden järjestämisen osalta, miltä osin käsittelyn voidaankin todeta kattavan luonnon virkistyskäyttöä myös muuten kuin vapaa-ajan osalta. Mm. Mannerheimin Lastensuojeluliitto korostaa ministeriön, varhaiskasvatuksen, koulutuksen ja nuorisotyön keskeistä roolia.

Lisäksi Kuntaliitto ja yksittäiset kunnat lausunnoissaan mainitsivat esimerkiksi koronapandemian ajan hämärtäneen rajaa vapaa-ajan ja lisääntyneen etätyön väliltä kaikenikäisten kansalaisten näkökulmasta.

2.2 Seurantatietoa luonnon virkistyskäytöstä

Esimerkiksi Jyväskylän yliopiston liikuntatieteellisen tiedekunnan lausunnossa todettiin ulkoilun motiiveja sekä virkistyskäytön hyötyjä koskien luonnonvarojen kestävällä käytöllä mm. sienestäen, marjastaen, metsästäen ja kalastaen olevan huomattavan vahvat perinteet suomalaisessa omavaraisaloudessa. Samaten useammassa muissakin lausunnoissa katsottiin luonnonvarojen käytön olevan keskeinen osa harrastustoimintaa ja sellaisenaan kestävä hyöty luonnon virkistyskäytöstä muutoinkin kuin vähävaraisuutta kompensoivassa tarkoituksessa.

Metsähallitus ehdottaa lukuun lisättäväksi maininnan Suomen seitsemästä maailmanperintökohteesta sekä Suomen maailmanperintökohteiden yhdistyksen tuottamaa tietoa kohteiden kävijöistä.

Mm. Kuntaliitto esittää lausunnossaan, että luonnon virkistyskäytön strategian valmisteluvaiheessa toteutetun Otakantaa.fi -kyselyn ja työpajojen tuloksia esiteltäisiin strategiassa laajemmin ja kytkettäisiin ne varsinaisiin strategiaan linjauksiin luonnosta selkeämmin.

2.3 Luonnon virkistyskäytön mahdollisuudet Suomessa

Lukua koskeissa useammassa lausunnossa huomautetaan, että vaikka valtio on yksittäinen suurin maa- ja vesialueiden omistaja, on yksityisessä omistuksessa yhteensä huomattavasti suurempi osuus. Erityisesti tämä korostuu sisävesialueiden osalta.

Luonnon virkistyskäytön mahdollisuuksista mm. Metsähallitus ja Uudenmaan liitto ottavat kantaa monikäyttömetsien suureen merkitykseen. Valtion hoidossa olevista metsäalueista monikäyttömetsiä on yli puolet, ja niissä voidaan harjoittaa sellaista toimintaa ja ylläpitää sellaisia virkistyskäyttöä palvelevia rakenteita, mikä ei suojelualueilla ole mahdollista. Tämän Metsähallitus esittää lausunnossaan olevan syytä nostaa selkeämmin esiin metsien virkistyskäyttöä koskevassa osassa. Maa- ja metsätalousministeriö toteaa, että luonnon virkistyskäytön strategialla ei tule esittää toimia, jotka rajoittaisivat maanomistajan päätäntävaltaa omistamiensa alueiden suhteen. Esimerkiksi työ- ja elinkeinoministeriö toteaa metsäluonnon käsittelyn olevan luonnoksessa varsin laajaa, ja myös muun tyyppisten luontoalueiden, kuten lähivirkistysalueiden, vesialueiden ja saaristokohteiden, käsitteilyä olevan syytä laajentaa.

Maakuntaliittojen ja Humanpolis Oy:n lausunnossa esitetään myös hyödynnettäväksi UNESCO:n koordinoimaan työhön Suomessa rakentuneen Geopark-verkoston kohteita, materiaaleja ja toimintaa sekä luonnon virkistyskäyttöympäristöjen kattavan listauksen osana, että toiminnan kehittämisessä laajemmin. Lisäksi kansalliset kaupunkipuistot ja virkistysalueyhdistysten alueet olisi mainittava listauksissa kattavasti.

2.4 Luonnon virkistyskäytön resursointi

Useat toimijat ottavat lausunnoissaan kantaa siihen, että monitoimijaisessa verkostossa eri tahojen resursseista ei ole kokonaiskuva. Tämän täydentäminen olisi tarpeen, jotta käytettävien resurssien vaikutusta ja riittävyttä eritasoisten tavoitteiden edellyttämiin toimenpiteisiin voidaan paremmin arvioida ja seurata.

2.5 Toimijoiden roolit

Useat eri toimijat ovat esittäneet tarkennuksia oman tai viiteryhmänsä roolin kuvaukseen strategialuonnoksessa. Ministeriöiden roolien kuvauksissa nostettiin esiin erinäisiä lausunnoista tarkemmin ilmeneviä teknisiä täsmennystarpeita. Toisaalta katsottiin mahdolliseksi myös tiivistää toimijoiden esittelyä ja siirtää se kokonaan tai osittain strategian liitteeksi. Esimerkiksi valtiovarainministeriön lausunnossa katsotaan, että liittyvän lainsäädännön luetteleminen toimijoiden roolin kuvauksessa jää väistämättä siinä määrin etäiseksi luonnon virkistyskäytön strategian näkökulmasta, että tässä yhteydessä lakien mainitseminen ei olisi tarpeellista.

Maakuntien liitot korostavat yksittäistä kuntaa laajempien alueiden yhteisen suunnittelun keskeisyyttä pidemmän aikavälin ratkaisuisissa luonnon virkistyskäytön tavoitteiden saavuttamiseksi. Maakuntasuunnitelmissa, maakuntaohjelmissa toimeenpanosuunnitelmien sekä maakuntakaavassa määriteltävät alueidenkäytölliset ratkaisut ja kehittämistoimet vaikuttavat merkittävästi luonnon virkistyskäytön edellytysten toteutumiseen. Maakuntien liitot tulisikin huomioida keskeisinä toimijoina luonnon virkistyskäytön strategian valmistelussa ja toteuttamisessa ja huomioida esimerkiksi strategiaan sisältyvän koordinaatioelimen kokoonpanoa valmisteltaessa.

Hyvinvointialueuudistuksen yhteydessä kuntien ja perustettavien hyvinvointialueiden rajapinnat ja toiminnallinen työnjako alkavat muotoutua. Tällä nähdään olevan merkitystä eri toimijoiden toimintojen yhteensovittamisessa myös luonnon virkistyskäytön sekä esimerkiksi eri toimijoiden tuottaman seurantatiedon näkökulmasta.

Kansalaisten omaehtoisen toiminnan rooli niin itsenäisesti kuin järjestöjen kautta on suuri. Useimmat lausunnonantajat näkevät hyödylliseksi kirjata kansalaisten toiminnan roolista strategiaan myös laajemmin kuin esimerkiksi sosiaalisen median vaikuttamisen kautta. Lisäksi järjestöjen aktiivinen rooli strategian konkretisoinnissa ja toimeenpanossa on hyvä mahdollisuus toisaalta hyödyntää järjestöjen ja niiden kautta tavoitettavien kansalaisten panostusta luonnon virkistyskäytön edistämiseksi ja toisaalta varmistaa laajan näkökulman saaminen toimenpiteiden suunnitteluun ja kehittämiseen. Tästä muistuttavat lausunnoissaan mm. Suomen Latu, Suomen luontoyrittäjyysverkosto ry, Kuntoutussäätiö ja Suomen Sydänliitto.

Tukes esitti launnonssaan kuluttajaturvallisuuslain ja turvallisuusnäkökulman huomiointia mm. palveluiden tarjoamisessa.

2.6 Lainsäädäntö

Muutamissa lausunnoissa kommentoitiin lainsäädäntöä koskevaa lukua. Luonnoksessa olevan kaltaisena sen katsottiin jäävän hieman liikaa lakien listaamiseksi. Tähän listaan esitettiin muutamia lisäyksiä, mutta toisaalta katsottiin myös, että listamuotoisena osio voisi olla strategian liitteenäkin.

Mikäli laajempaa lainsäädännöllisen pohjan tarkastelua strategia-asiakirjassa päädytään pitämään, olisi sitä selkiytettävä ja käytävä laeittain läpi niiden keskeinen sisältö suhteessa luonnon virkistyskäyttöön.

2.7 Luonnon virkistyskäyttöä koskevat muut strategiat ja toimet

Tässä luvussa listattujen strategioiden ja toimien osalta tuotiin eräissä lausunnoissa esille, että olisi syytä kirjata niiden suhde luonnon virkistyskäyttöön ja siitä tehtävät johtopäätökset tässä strategiassa selkeämmin auki.

3. Hyödyt

Luvussa 3 käsiteltävä luonnon virkistyskäytön terveys- ja hyvinvointihyötyjen (syyt edistää luonnon virkistyskäyttöä ja alaluku 3.1) sekä taloudellisten hyötyjen (3.2) arviointi nähtiin useissa lausunnoissa tärkeäksi. Kaikkiaan luonnon virkistyskäytön pitkän aikavälin hyödyt nähdään tärkeinä sekä lisääntyneen fyysisen aktiivisuuden tuoman hyvinvoinnin paraneamisen kautta, että luonnossa oleskelun tuottaman hyvinvoinnin kautta. Yksilöiden itsensä lisäksi yhteiskunta hyötyy lisääntyneestä luonnon virkistyskäytöstä monipuolisesti myös terveydellisten haittojen ennaltaehkäisyn kautta.

Moni lausunnonantaja toteaa myös, että sisällön vaikuttavuuden näkökulmasta olisi hyödyllistä avata mainittuja tutkimustuloksia myös konkreettisemmin; kuvaten luonnon virkistyskäytön tutkimusten tuloksissa todettuja terveys- ja hyvinvointihyötyjä sekä suoria ja terveys- ja hyvinvointihyötyjen kautta toteutuvia taloudellisia hyötyjä vielä luonnosvaihetta konkreettisemmin. Luonnonvarakeskus toteaa lausunnossaan, että myös markkinattomien hyötyjen arvottamisen menetelmällä koituvien hyötyjen taloudellisen arvon tarkempi arviointi voisi tuottaa hyödyllistä lisätietoa maankäyttöpäätösten tueksi.

4. Tulevaisuuden näkymät

Useat lausunnonantajat kommentoivat ilmastonmuutoksen olevan arvioiduilta vaikutuksiltaan niin keskeinen ilmiö, että sen käsitteleminen tässä luvussa omana kappaleenaan olisi perusteltua. Osittain asiaan liittyvät ilmastonmuutoksen vaikutukset luonnon virkistyskäytön mahdollisuuksiin esimerkiksi erilaisissa ympäristöissä tai vuodenaikoina, osittain taas luonnon virkistyskäyttöä koskevien valintojen mahdolliset vaikutukset ilmastonmuutoksen hillitsemiseen.

Tulevaisuuden näkymien ja kansalaisten luontosuhteen positiivisen kehittymisen kannalta Suomen luonto- ja ympäristökoulujen liitto nostaa tärkeäksi erityisesti lasten ja nuorten laajat mahdollisuudet, sekä lähiluontoon pääsemiseksi että monipuolisen luonnossa toimimisen, sekä luonto- ja ympäristökasvatuksen myös varhaiskasvatuksen ja koulutuksen yhteydessä vapaa-ajalla tapahtuvan virkistyskäytön lisäksi.

5. Tavoitteet ja toimintalinjaukset vuoteen 2030 mennessä

Mission, vision ja strategisten päämäärien todetaan suurimmassa osassa niitä koskevia lausuntoja olevan oikeansisältöisiä ja tarpeellisia. Niiden todetaan kuitenkin usein myös sellaisenaan olevan sangen yleisellä tasolla ja edellyttävän tarkempaa konkretisointia joko itse strategian jatkovalmistelussa tai selkeämpää vastuuttamista ja kuvausta toimintatavasta niiden konkretisoimiseksi strategian valmistuttua. Strategisten valintojen perustelut tai jatkumo taustakatsauksessa esitettyjen asioiden ja valittujen tavoitteiden välillä olisi hyvä olla selkeämmin kuvattuna lopullisessa strategiassa.

Suomen Latu ry esittää lausunnossaan lisättäväksi strategiaan tavoitteisiin luonnon virkistyskäytön mahdollisuuksien varmistaminen ihmisen koko elämänkaaren ajalle. Suomen Latu toteaa myös tavoitteen kansanterveyden edistämisestä puolestaan jo sisältyvän esitettyyn missioon ja visioon.

5.4. Toimintalinjaukset

Jokamiehenoikeudet ja luonnossa liikkumisen ohjeistus:

Jokamiehenoikeuksien tärkeyttä ja keskeistä merkitystä suomalaisen luonnossa liikkumisen kulttuurin osana korostetaan lukuisissa lausunnoissa. Pääsääntöisesti niiden laajuuden, kattavuuden ja tunnettuuden koetaan olevan jokseenkin hyvällä tasolla, joskin

tietoisuutta sekä oikeuksista että velvollisuuksista ja vastuullisuudesta luonnossa liikkua koetaan tarpeelliseksi jatkuvasti tukea tiedotustoiminnalla eri kanavissa. Tiedotusta tulisi korostaa esimerkiksi niissä toiminna, joissa tähdätään luonnossa liikkumisen osalta passiivisempien ryhmien aktivoimiseen, esimerkiksi osana kotouttamistoimintaa. Jokamiehenioikeuksilla varmistetaan niin mahdollisuuksia omaehtoiseen luonnossa liikkumiseen ja kestävään luonnonvarojen käyttöön kuin maanomistajien oikeuksien toteutumiseen, mistä esimerkiksi MTK lausunnossaan muistuttaa. Joissakin lausunnoissa todetaan, että käsiteltäessä jokamiehenioikeuksia esimerkiksi strategiassa lainsäädännön näkökulmasta olisi hyvä täsmentää, mihin säädosperustaan ja miltä osin kulloinkin viitataan.

Luonnon läheisyys ja saavutettavuus:

Kuntaliitto, kunnat ja maakuntien liitot muistuttavat lausunnoissaan, että käytännön lähi-luonnon saavutettavuus on monilta osin kuntien oman toiminnan sekä kuntien yhteistyön ja maakunnallisen tason toiminnan seurausta. Näiden roolia ja huomioimista osana luonnon virkistyskäytön edistämistä on korostettava.

Saavutettavuus laajasti ymmärrettynä käsitteenä on keskeisesti esillä mm. useiden järjestöjen lausunnoissa. Saavutettavuus on käsitettävä monitahoisesti esimerkiksi vain fyysistä esteettömyyttä ja saavutettavuutta laajempaan tavoitteena, vaikka ne ovatkin yksi perustavan tärkeä lähtökohta. Esimerkiksi Invalidiliitto korostaa lausunnossaan esteettömyyttä sekä uusien kehitettävien luontoreittien ja -palveluiden suunnittelun lähtökohtana että rakennettujen alueiden rakennusten ja piha-alueiden esteettöminä yhteyksinä ja kulkuyhteyksinä esimerkiksi puistoihin ja viheralueille.

Esteettömien kulkuyhteyksien lisäksi tulee luonnon saavutettavuuden osalta huomioida luonnon virkistyskäytön osalta esimerkiksi tiedon saatavuutta, järjestelyjä ja tarvittavia tukipalveluja kehittäen sosiaalinen saavutettavuus mm. maahanmuuttajien ja muiden virkistyskäytön näkökulmasta aliedustettujen ryhmien osalta. Samalla on tarpeen huomioida myös apuvälineiden käyttäjät ja avustajan tai oppaan kanssa liikkuvat ja urheilevat.

Digitaalisuus:

Strategialuonnoksessa esitetään tuotettavaksi kansallinen ulkoilutietopalvelu, joka tarjoaa maan kattavasti tietoa ulkoilumahdollisuuksista ja -palveluista. Tähän kohtaan ovat useat lausunnonantajat tarttuneet ja pitäneet palvelua erittäin tärkeänä ja kannatettavana. Suuressa osassa asiaa koskevia lausuntoja käsitellään Jyväskylän yliopiston liikuntatieteellisen tiedekunnan ylläpitämää LIPAS-järjestelmää, joka kokoaa liikuntapaikkoja ja luontoliikuntakohteita samaan tietokantaan. Järjestelmän katsotaan olevan erityisesti liikuntapaikkojen osalta ehdottomasti hyödynnettävä lähtökohta kansalliselle järjestelmälle, mutta tarvitsevan laajasti täydennystä muiden luontokohteiden osalta. Esimerkiksi SYKE tuo lausunnossaan esille myös Metsähallituksen hallinnassa olevan valtion alueiden ja palvelujen tietovarannon ja korostaa, että näiden jo olemassa olevien tietojen (LIPAS ja Metsähallitus)

hyödyntäminen on oltava lähtökohtana kehitettävälle palvelulle, ja jo tehtyä työtä näin hyödynnettävä uuden kehitettävän järjestelmän osana. SYKE katsoo, että uuden palvelun kehitystä tulisi jatkaa näiden tahojen yhteistoimintana.

Useat lausunnonantajat korostavat, että koska tähän asti tietojen keruu LIPAS-järjestelmään on ollut kuntien omaehtoista toimintaa, edellyttää kattava tietojen keruun ja ylläpidon varmistaminen nykyistä laajempaa kansallista koordinoitua sekä muiden kuin liikuntapaikkojen osalta prosessin kehittämistä. Perustietojen luotettavuuden ja ylläpidon varmistamisen ohella erilaisten rajapintojen ja käytettävien tietomallien tulisi edistää niiden laajaa hyödyntämistä. Tietojen keruuta ja kerättyjen tietojen pohjalle rakentuvien palveluiden syntyä tulisi edistää monitoimijaisessa verkostossa.

Yhteistyö, verkostot:

Keskeinen luonnon virkistyskäytön strategialuonnoksessa esitettävä toimenpide on kansallisen koordinaatioelimen perustaminen. Tätä kannattaa valtaosa lausunnonantajista, tuoden esiin sekä yhteisesti koordinoitua tietopohjan laajentamisen että tulevaisuuden toiminnan yhteisen suunnittelun ja toteuttamisen koordinoimisen tarpeen. Lausunnoissa todetaan, että koordinaatioelimen resurssien ja vaikutusmahdollisuuksien tulee olla riittävät, mutta toisaalta myös, että toistaiseksi toimintaa ei ole vielä luonnoksessa kovin tarkasti kuvattu.

Koordinaatioelimen tehtäviin tulisi useiden lausunnonantajien mukaan kuulua esimerkiksi strategialuonnoksissa esitettävien tavoitteiden, toimenpiteiden ja mittarien täsmentäminen. Tällaisen toimintasuunnitelman/toimenpideohjelman laatiminen tulisi mainita strategiassa osana sen tavoitteiden ja toimenpiteiden kuvaamista. Selkeiden vastuutahojen osoittaminen sekä sitoutumisen ja rahoituksen varmistaminen tavoiteltavalle toiminnalle on keskeinen osa tulevaa toiminnan suunnittelua.

Koordinaatioelimen toiminta nähdään siinä määrin tärkeäksi, että useat lausunnonantajat ilmaisevat myös kiinnostuksensa osallistua, suoraan tai edustettuina, sen toimintaan. Eryteisesti Kuntaliitto, kunnat ja maakuntien liitot lausunnoissaan mainitsevat välttämättömäksi, että koordinaatioelimessä on vahva kuntien ja maakuntien edustus. Useat järjestöt muistuttavat myös luonnon virkistyskäytön edistämiseksi järjestöillä olevan vahva rooli, joten järjestöjen edustus on myös koordinaatioelimessä katsottu tärkeäksi.

Tiedolla johtaminen, tutkimuksen painopisteet:

Luonnon virkistyskäytön resurssipohjan tuntemus on jo edellä todettu strategialuonnoksessa ja lausunnoissa nykytasollaan puutteelliseksi. Lausunnonantajat katsovat, että tarkempi nykyisten resurssien ja niiden jakauman selvittäminen on tärkeää, jotta resurssien vaikuttavan käytön ja kehittämistarpeiden tilaa tulevaisuudessa voidaan arvioida. Luonnon virkistyskäytön valtakunnallista inventointia (LVVI) pidetään hyödyllisenä ja

sen siirtämistä osaksi Luonnonvarakeskuksen viranomaistoimintaa kannatettiin. LVVI:n pidempi aikajänne huomioiden pidettiin keskeisenä myös, että luonnon virkistyskäytön strategian tavoitteiden saavuttamista kuvaavia mittareita on määritelty lyhyemmälle aikavälille, koko strategian väliarvioinnin (v. 2025) lisäksi.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen mittarit on mainittu useissa lausunnoissa tärkeiksi, samaten kuin näiden kautta saatavien taloudellisten hyötyjen arviointi. Jo nykyisellään kuntatasolla käytettävien hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen (hyte) mittareiden ja indikaattorien (mainittu esim. TEAviisari) tuotantoon tehtävä työ on monilta osin käyttökelpoista valittaessa mittareita luonnon virkistyskäytön hyötyjen seurantaan.

Toimintalinjausten osalta yleisesti mm. valtiovarainministeriö toteaa lausunnossaan, strategialuonnoksessa mainitusti, myös rahoituspäätösten tapahtuvan julkisen talouden suunnitelmassa sekä vuotuisissa talousarvioissa ja tarkentuvan luonnon virkistyskäytön strategian tavoitteisiin liittyvien suunnitelmien ja ohjelmien valmistelun, niitä koskevan päätöksenteon ja toimeenpanon yhteydessä. Rahoitusta ei näin ollen tulisi käsitellä luonnon virkistyskäytön strategian yhteydessä tämän toteamista tarkemmin.

Useilla luonnon virkistyskäytön strategian luonnoksessa tai sitä koskevissa lausunnoissa esitetyillä ehdotuksilla on yhtymäkohtia eri lakien mahdollisiin muutostarpeisiin. Muutamat lausunnonantajat kehottavat kiinnittämään erityistä huomiota luonnon virkistyskäytön strategian muodostamaan johdonmukaiseen kokonaisuuteen. Tämä pätee myös lainsäädännön muutostarpeiden arviointiin. Esimerkiksi SYKE lausunnossaan korostaa tarvetta arvioida mahdollisia lainsäädännön päivitystarpeita kokonaisuutena, ei ainoastaan yksittäisten lakien näkökulmasta. SYKE toteaa lausunnossaan, että lakien päivitys on keskeinen, ehkä jopa tärkein osa luonnon virkistyskäytön strategian toimeenpanoa, koska lainsäädännössä määritellään omistajien sekä muiden käyttäjien oikeudet ja velvollisuudet.

6. Toimeenpano ja seuranta

Lausunnoissa todetaan, että mittareita ja toiminnan tarkempaa suunnittelua koskevaa konkreettista sisältöä strategialuonnoksessa ei vielä juuri ole. Konkreettisesti viitataan perustettavaksi esitetyn kansallisen koordinaatioelimen keskeiseen rooliin jatkotyön organisoimisessa ja alueellisen koordinaation jatkokehittämisessä sekä mittareiden valinnassa LVVI-tutkimuksen tärkeän seurantaroolin lisäksi. Siltä osin kuin jatkotyö vastuutetaan koordinaatioelimelle, lausunnoissa viitataan koordinaatioelintä koskeviin kommentteihin sen kokoonpanosta ja tehtävien kuvaamisesta.

LÄHTEET

- Dasgupta, P. 2021. The Economics of Biodiversity: The Dasgupta Review. London: HM Treasury. [verkkojulkaisu: <https://www.gov.uk/government/publications/final-report-the-economics-of-biodiversity-the-dasgupta-review>]
- Dufva Mikko 2020. Megatrendit 2020. Sitran selvityksiä 162. Sitra, Helsinki.
- Eigenschenk, B., Thomann, A., McClure, M. 2018. Benefits of Outdoor Sports for Society (BOSS). Literature review. European Network of Outdoor Sports: Brussels. [verkkojulkaisu: <https://outdoorsportsbenefits.eu/wp-content/uploads/2019/03/BOSS-Stage1-Full-Report.pdf>]
- Engemann Kristine, Bøcker Pedersen Carsten, Arge Lars, Tsirogiannis Constantinos, Mortensen Preben Bo, Svenning Jens-Christian 2019. Residential green space in childhood is associated with lower risk of psychiatric disorders from adolescence into adulthood. PNAS 116 (2019), ss. 5188–5193.
- European Commission, 2018. Special Eurobarometer, 472 / 2018.
- Gregow, H., Mäkelä, A., Tuomenvirta, H., Juhola, S., Käyhkö, J., Perrels, A., Kuntsi-Reunanen, E., Mettiäinen, I., Näkkäläjärvi, K., Sorvali, J., Lehtonen, H., Hildén, M., Veijalainen, N., Kuosa, H., Sihvonen, M., Johansson, M., Leijala, U., Ahonen, S., Haapala, J., Korhonen, H., Ollikainen, M., Lilja, S., Ruuhela, R., Särkkä, J. & Siiriä, S-M., 2021. Ilmastonmuutokseen sopeutumisen ohjaukeinoet, kustannukset ja alueelliset ulottuvuudet. Suomen ilmastopaneelin raportti 2/2021. [verkkojulkaisu: <https://www.ilmastopaneeli.fi/aineistot-ja-raportit/#sopeutumisen-alueelliset-ulottuvuudet-ja-ohjaukeinoet-muuttuvaan-ilmastoon-suomi>]
- Haahtela Tari ym. 2013. The biodiversity hypothesis and allergic disease: World Allergy Organization position statement. World Allergy Organization Journal 6, ss. 1–18. Sbihi, H ym. 2019. Thinking bigger: how early life environmental exposures shape the gut microbiome and influence the development of asthma and allergic disease. Allergy 74, ss. 2103–2115.
- Helminen Ville, Nurmio Kimmo, Vesanen Sampo 2020. Kaupunki-maaseutu-alueuokitus 2018. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 21/2020.
- Jokela S., Kilpeläinen K., Parikka S., Sares-Jäske L., Koskela, T., Lumme S., Martelin T., Koponen P., Koskinen S., Rotko T. 2021. Terveyden eriarvoisuus Suomessa – Ehdotus seurantajärjestelmän kehittämiseen. THL, Raportti 2021_5.
- Jäppinen Jukka-Pekka, Tyrväinen Liisa, Reinikainen Martina, Ojala Ann 2015. Luonto lähelle ja terveydeksi - Ekosysteempipalvelut ja ihmisen terveys Argumenta-hankkeen (2013–2014) tulokset ja toimenpidesuositukses. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 35/2014, Suomen ympäristökeskus.
- Kaikkonen Hannu, Virkkunen Veikko, Kajala Liisa, Erkkonen Joel, Aarnio Martti, Korpelainen Raija 2014. Terveyttä ja hyvinvointia kansallispuistoista - Tutkimus kävijöiden kokemista vaikutuksista. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A 208. Metsähallitus, Vantaa. [<https://julkaisut.metsa.fi/julkaisut/show/1746>]
- Karppinen Heimo, Hänninen Harri, Horne Paula 2020. Suomen metsätilastot 2018. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 30/2020: Suomalainen metsänomistaja 2020. Luonnonvarakeskus.
- Konu Henna, Neuvonen Marjo, Mikkola Jarmo, Kajala Liisa, Tapaninen Matti, Tyrväinen Liisa 2021. Kansallispuistojen virkistyskäyttö 2000-2019. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja, sarja A 236.
- Korkman Oskar, Greene Sharon, Hantula Kirsi 2020. Lifestyles after lockdown. Sitra 2020. [verkkojulkaisu: <https://www.sitra.fi/julkaisut/alamantavat-pandemian-jalkeen/>]
- Lankia Tuija 2020. The economic value of the priceless : revealing the benefits of outdoor recreation in Finland. Helsingin yliopisto.
- Laurila Leena, Kalliola Risto 2019. Suomen merenrannikon rakennetut ja rakentamattomat rannat, Maantieteen ja geologian laitos, Turun yliopisto.

- Luonnonvarakeskus ja THL 2016–2018. Naturemove – Luontoympäristöt liikunta-aktiivisuuden edistäjänä Suomessa -projekti. [verkkojulkaisu: <https://www.luke.fi/lahimetsa-saa-liikkeelle/>]
- Malinen Henna, Finel Nufar, Tiitu Maija, Vierikko Kati, Tuhkanen Eeva-Maria, Sinkkonen Aki, Matila Airi, Lahti Essi, Hannonen Piritta, Hapuoja Anni 2020. Elämänmittainen lähivihreäpolku. Tietopaketti lähiluonnon hyvinvointivaikutuksista. Ympäristöministeriö ja Suomen ympäristökeskus. [verkkojulkaisu: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162679?show=full>]
- McLean Christopher 2014. Public attitudes to walking in Scotland: Ipsos MORI Summary Report. Living Streets Scotland and Scottish Government.
- Mitchell R. J. ym. 2015. Neighborhood Environments and Socioeconomic Inequalities in Mental Well-Being. *American Journal of Preventive Medicine* 48, ss. 80–84.
- Muoti- ja urheilukauppa ry. 2021. Tutkimustilasto. Muoti- ja urheilukauppa ry:n tiedote 12.10.2021 ja Kankaanpää Veli-Matti 7.12.2021 suull.ilm.
- Opetushallitus 2012. Aikuisten maahanmuuttajien kotoutuskoulutuksen opetussuunnitelman perusteet. Määräykset ja ohjeet 2012:1 [verkkojulkaisu: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/139342_aikuisten_maahanmuuttajien_kotoutuskoulutuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2012.pdf]
- Opetus- ja kulttuuriministeriö 2021. Liikuntatoimi tilastojen valossa. Perustilastot vuodelta 2020. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja: 2021:49. [verkkojulkaisu: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163676/OKM_2021_49.pdf?sequence=1&isAllowed=y]
- Pitkänen Kati, Oratuomi Joose, Hellgren Daniela, Furman Eeva, Gentin Sandra, Sandberg Eva, Øian Hogne, Krangle Olve 2017. Nature-based integration. Nordic experiences and examples. *TemaNord* 2017:517. Nordic Council of Ministers. [verkkojulkaisu: <https://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:1099117/FULLTEXT01.pdf>]
- Pohja-Mykrä Mari, Matilainen Anne, Kujala Susanna, Hakala Outi, Harvio Viktor, Törmä Hannu, Kurki Sami 2018. Erätalouteen liittyvän yritystoiminnan nykytila ja kehittämisedellytykset. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 40/2018. [verkkojulkaisu: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/160877>]
- Sievänen Tuija (toim.) 2001. Luonnon virkistyskäyttö 2000. Luonnon virkistyskäytön valtakunnallinen inventointi. LVVI-tutkimus, 1997-2000. Metsäntutkimuslaitos, Vantaan tutkimuskeskus.
- Sievänen Tuija, Neuvonen Marjo (toim.) 2010. Luonnon virkistyskäyttö 2010. Metlan työraportteja 212. Metla. Luonnonvarakeskus.
- Sievänen Tuija, Eskelinen Päivi, Lehtoranta Virpi, Nummelin Tuomas, Pellikka Jani, Pouta Eija, Tyrväinen Liisa 2017. Luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun tilastoinnin kehittäminen, Valtioneuvoston selvitys ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 84/2017, Valtioneuvoston kanslia.
- Smith Anthony D. 1991. National identity. University of Nevada Press.
- THL, 2019. Eriarvoisuus / elintavat. [Verkkojulkaisu: <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/elintavat>]
- THL, 2020. Ilmansaasteet. [Verkkojulkaisu: <https://thl.fi/fi/web/ymparistoterveys/ilmansaasteet>]
- Tilastokeskus 2019. Suomen virallinen tilasto: Väestöennuste. Liitekuviot 3. Väestö iän mukaan 1900–2018 ja ennustettu 2019–2070. Helsinki: Tilastokeskus. [verkkojulkaisu: http://www.stat.fi/til/vaenn/2019/vaenn_2019_2019-09-30_kuv_003_fi.html]
- Tilastokeskus 2021. Suomen virallinen tilasto: Suomalaisten matkailu. Tilastokeskus, Helsinki. [verkkojulkaisu: <http://www.stat.fi/til/smat/kas.html>]
- Tuomenvirta, H., Haavisto, R., Hildén, M., Lanki, T., Luhtala, S., Meriläinen, P., Mäkinen, K., Parjanne, A., Pelttonen-Sainio, P., Pilli-Sihvola, K., Pöyry, J., Sorvali, J. & Veijalainen, N. 2018. Sää- ja ilmatoriskit Suomessa – Kansallinen arvio. Valtioneuvoston kanslia. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 43/2018. 107 s. [verkkojulkaisu: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-601-0>]
- Tuunanen Pekka, Tarasti Markus, Rautiainen Anne 2012. Jokamiehen oikeudet ja toimiminen toisen alueella, Lainsäädäntöä ja hyviä käytäntöjä. Suomen ympäristö 30/2012, Ympäristöministeriö.
- Tyrväinen Liisa, Väänänen, H. 1998. The Economic Value of Urban Forest Amenities: An Application of the Contingent Valuation Method. *Landscape and Urban Planning*, 43, 105-118. [verkkojulkaisu: [http://dx.doi.org/10.1016/S0169-2046\(98\)00103-0](http://dx.doi.org/10.1016/S0169-2046(98)00103-0)]

- Tyrväinen Liisa, Sievänen Tuija, Konu Henna, Aapala Kaisu, Ojala Olli, Pellikka Jani, Reinikainen Martina, Lehtoranta Virpi, Pesonen Juho, Tuohino Anja 2018. Uudet keinot metsä- ja vesialueiden kestäväen virkistys- ja matkailukäytön kehittämiseksi ja turvaamiseksi. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 88/2017, Valtioneuvoston kanslia.
- Tyrväinen Liisa, Lankia Tuija, Sipilä, R., Komulainen, J. 2018. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim, 2018;134(13):1397-403 [verkkojulkaisu: <https://www.duodecimlehti.fi/xmedia/duo/duo14421.pdf>]
- Työ- ja elinkeinoministeriö 2019. Yhdessä enemmän – kestävää kasvua ja uudistumista Suomen matkailuun: Suomen matkailustrategia 2019–2028 ja toimenpiteet 2019–2023, Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2019:60.
- Valtioneuvosto, 1973. Virkistysaluekomitean mietintö. Komiteamietintö 1973:143. Valtion painatuskeskus.
- Vasankari Tommi, Kolu Päivi (toim.) 2018. Liikkumattomuuden lasku kasvaa –raportti. Liikkumattomuuden lasku kasvaa – vähäisen fyysisen aktiivisuuden ja heikon fyysisen kunnon yhteiskunnalliset kustannukset. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 31, 2018.
- Visit Finland 2021. Matkailutilinpito - Matkailun talous- ja työllisyysvaikutukset 2018–2019. Visit Finland Tutkimuksia. Business Finland, Visit Finland. Helsinki. [verkkojulkaisu: https://www.businessfinland.fi/4a4743/globalassets/julkaisut/visit-finland/tutkimukset/2021/matkailutilinpito_raportti_2018_2019.pdf]
- Vähäsarja Väino 2014. Luontoympäristön terveys- ja hyvinvointivaikutusten taloudellinen arvottaminen. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja, Sarja A 210. Vantaa.
- Ympäristöministeriö 2002. Ohjelma luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun kehittämiseksi (VILMAT). Ympäristöministeriön julkaisuja, Suomen ympäristö 535/2002.

SNELLMANINKATU 1, HELSINKI
PL 23, 00023 VALTIONEUVESTO
valtioneuvosto.fi
julkaisut.valtioneuvosto.fi

ISBN: 978-952-383-685-3 PDF
ISSN: 2490-0966 PDF